

I gamle fotefar

Redaksjonen:

Kjell Haugerud
Synnøve Løken Fonstad
Stine Johansen-Solbraa
Marit Rusten Fintoft
Gudmund Sveen

ØYER OG TRETTE HISTORIELAG
2016

Bildene på forsiden:

Øverst til venstre: Hundberget i Øyer - maleri av Arve Hagen fra 1940.

Øverst til høyre: Agnes Høvren flytter til setra. (Foto: Privat)

Midten til venstre: Nisveta Tiro og Ole Johs. Gillebo (Foto: Kjell Haugerud)

Midten til høyre: Nadzida Vladovic kom til Øyer fra Bosnia i 1993. (Foto: Karen Bleken)

Nederst til venstre: Kristian Kvardal - bomvokter på Korsbakken. (Foto: Privat)

Nederst til høyre: Torvhus på Stormyra i Øyer. (Foto: Bjørn Karlsen)

Innhold:

Takk	Odd Løvseth	4
Kjære leser	Redaksjonskomiteen	5
En øyværing i Buchenwald	Harald Skjøsberg	7
Setra – et kåseri	Hans Hagen	15
Liv og virke på Winge Turisthotell	Oddvar Stensrud	19
Den gamle grinda	Oddvar Stensrud	24
En helt annerledes skoleveg	Einar Odden	25
Øyværing med utferdstrang	Sissel og Ola Lie	29
Seterliv på Hundbergsetra	Oddvar Nordlund	39
Dagboknotater fra elgjakta	Jens Nordgård	49
Framskapet som kom tilbake til Botterud	Mari Botterud	52
Kjørkjebakken på Skåe	Leif Manengen	54
Øyer kirke 290 år – moderne eller gammeldags?	Magne Rugsveen	61
Da vi fløtte på setra	Laurits Høvren	70
Setertanker	Laurits Høvren	73
Den mest givende jobben	Kjell Haugerud	74
Vi kom som flyktninger til Øyer	Zeljka Hadrovic	78
Muslija Bojicics skatt av en ordbok	Karen Bleken	83
Min reise som flyktning	Diala Hpoyi	87
Tågarbeid – ikke bare røtter	Fredrik Enge	89
Frihåndsskisse av damen Olga		96
Den gamle Bøseterbrua	Oddvar Stensrud	97
Ved et skille	Johan Kraabøl	100
Kjære Marie	Jan Johnsgaard	101
Andreas Bjørges liv og virke	Tor Mathisen	105
Fjellet tok – og andre småstubber	Kristian Kvardal	111
Svenskebrevet om en hest som rømte	Nansy Rusten	114
Torvtørking på Stormyra	Bjørn Karlsen	116
Savner	Laurits Høvren	118
Vinjes afskedigelse	Einar Moe	119
Årets gang på Vedumsgardene	Gunvor Kurland og Nansy S.Rusten	121
Aktivitet på Øyer Pleiehjem	Fra Gudbrandsdølen	128
Russerleir på Tretten	Anne Stokke og Kjell Haugerud	130
Rettelser fra 2015		136

Takk

Takk for livet, takk for leiken,
takke for alt som jorda gir,
takke for alt det søte gode,
takke for alt som svir,
takke for regnet, takke for snøen,
takke for storm og uvær,
takke for elva, takke for skogen,
takke for veg og sti,
takke for venner, takke for slekt,
takke for morgen og for kveld,
takke for sola, takke for månen,
takke for bekk og fjell,
mest av alt en takke til far,
og en takke til mor,
som en gang gav meg dette livet,
og en lengt mot alt som gror.

Odd Løvseth

Kjære leser!

Velkommen til en ny utgave av «I gamle fotefar».

Det er imponerende å få inn så mange bidrag at det blir ei ny bok hvert år. Det tyder på at interessen både for vår nære og mer fjerne fortid holder seg. Det er bra.

I år favner boka vidt. Vi i redaksjonskomiteen håper at alle skal finne noe av interesse og at boka vil være til glede.

Så takker vi så mye for alle bidrag. Det gjør arbeidet i redaksjonskomiteen til en ren glede.

Og planleggingen av neste års bok, starter om ikke alt for lenge. Vi håper at like mange kan hjelpe oss slik at det blir variert og godt lesestoff også neste høst.

I løpet av det siste året har vi fått en del stoff og bilder om fanene til ulike lag og foreninger i Øyer og Tretten. Dette ble ikke med i årets bok. Men vi vil gjerne ha med flere og bruke stoffet i neste års utgave. Dette er god lokalhistorie, så derfor oppfordrer vi representanter fra lag og foreninger som vi ikke har vært i kontakt med, til å komme med sine bidrag.

Oktober 2016
Redaksjonskomiteen

Vi er på nett!

Vi har både hjemmeside og Facebookgruppe.

Målet med disse sidene er å få flere til å dele historier og bilder.

Hjemmesiden er det bare admin. som styrer, men i Facebookgruppen "Øyer og Tretten historielag" kan dere som vil, og som bruker denne type medier, legge ut bilder og historier.

www.oyerogtrettenhistorielag.no

E-postadressen er: info@oyerogtrettenhistorielag.no

*Med din hjelp kan vi bli bedre,
og vi venter på å høre fra deg!*

En øyværing i Buchenwald

■ HARALD SKJØNSBERG

Simen Skjønberg (1920-1993) var født på Skjønberg i Øyer. Han ble journalist, kultur-redaktør i Dagbladet i nesten 20 år, forfatter og litteraturkritiker. Han var student under krigen, ble arrestert og sendt til Tyskland. I denne artikkelen skriver sønnen Harald om sin far og tida i tysk fangenskap, en periode av livet som Simen selv knapt snakket om.

Min far Simen Skjønberg ble født på Skjønberg gård i Øyer 2. september 1920. Han var, må vi tro, et etterlengtet barn. Hans far Harald, som opplevde farslykken for første gang, var på dette tidspunkt en mann på 56 år. Etter et langt, barnløst ekteskap var han blitt skilt – noe som neppe kan ha gått helt upåaktet hen i bygda, slik forholdene var den gangen. Kort etter skilsmissen giftet han seg med den langt yngre Oline Høstmælingen, min farmor. Og så fikk de altså barn.

Slik kulturen var på bygda den gangen, må vi tro at gleden var ekstra stor over at det var en sønn som så dagens lys på Skjønberg. Slegt skal følge slekters gang. Det var en odelsgutt på gården. Og snaue tre år etter, i 1923, ble det født enda en gutt. Vi må anta at Harald Skjønberg, som da nærmet seg de 60, kjente en stor lettelse.

Det faktum at han hadde en bror, og ikke en søster, skulle få stor betydning i Simen Skjønbergs liv. For på et eller annet tidspunkt – jeg vet ikke når – i denne odelsguttens oppvekst, må det ha stått klart for ham at han ikke ville bli bonde. Hvordan tanken oppsto, vet jeg heller ikke. Men i boka «Den grufulle nytelse» skildrer faren min seg selv som barn; en gutt som var glad i å lese, og som så ofte som mulig så sitt snitt til å snike seg unna arbeidet på jorden.

Det faktum at han hadde en yngre bror

Simen Skjønberg som ung mann.

som var villig til å ta odelen og drive gården, må ha vært en stor lettelse. Jeg spurte ham en gang om han hadde kunnet gjøre det samme hvis han hadde fått en søster i stedet for en bror, og svaret var kort og kontant: Det hadde ikke kommet på tale. For all sin uvilje mot gårdsarbeid til tross: Faren min var en samvittighetsfull mann. Tanken på at gården skulle forsvinne ut av slekta på grunn av ham, hadde blitt for tung en bær å bære.

Men takket være broren Odd kunne han, som den eneste i sitt årskull fra Øyer, ta artium på Lillehammer, for deretter å dra til Oslo for å studere. Og sammen med om lag 600 andre unge og uprøvde menn, skulle han oppleve et stort og skjellsettende sjokk.

Student under krigen

Høsten 1941 kom altså faren min til Oslo. Det var en bister tid, med krig, okkupasjon og usikkerhet. I september streiket arbeiderne i hovedstaden. Til skrekk og advarsel skjøt tyskerne LO-juristen Viggo Hansteen og fagforeningstillitsmannen Rolf Wickstrøm. Samtidig ble det innført unntakstilstand i byen. Faren min skriver hjem 16. september, når unntakstilstanden nettopp er opphevet: «*Hele Oslo puster lettet i dag.*» Men samtidig gir han moren sin mild kritikk: «*Det forbauset meg at du ikke ringte, mor. Jeg gikk og ventet telefon i flere dager.*» Han antyder at hun ikke har vært bekymret nok.

Kanskje forsto hun ikke godt nok trykket befolkningen i hovedstaden levde under, for i Øyer gikk nok livet stort sett sin vante gang.

To år etter, i 1943, skulle Oline Skjønberg få annet å bekymre seg for.

Aulaen brenner

28. november 1943 brant det i Universitetets aula i Oslo. En dør var brutt opp, brannen var åpenbart påsatt. Det er siden kommet fram at det var en gruppe rundt den illegale avisen London-Nytt som sto bak ildspåsettelsen¹, kanskje fordi de ønsket å aktivisere studentene sterkere i motstandskampen. Uansett: Denne brannen, som for øvrig meget snart ble slukket, skulle få svært alvorlige konsekvenser.

For Josef Terboven, tyskernes fremste

mann i Norge, så slett ikke på studentene som passive – tvert i mot! Etter hans mening – og her hadde han nok rett – var studentene som gruppe ytterst negativt innstilt til den tyske okkupasjonen. Nå ville han gi dem en lærepenge.

Uten å rådføre seg med Hitler bestemte han at samtlige studenter i Oslo skulle arresteres, som hevn for en brann de ikke kunne noe for. Slik var diktaturets logikk.

Faren min studerte filologi, og må altså ha befunnet seg på universitetet tirsdag 30. november 1943. Takket være kontakt mellom Hjemmefronten og anti-nazistiske tyske tjenestemenn var mange studenter blitt advart, men det hadde lenge versert usanne rykter om en tysk aksjon mot universitetet, så mange valgte å ignorere advarslene. Om dette gjaldt min far, vet jeg ikke. Det jeg vet, er at han noe før hadde ligget i dekning, sannsynligvis på grunn av at han – som senere journalist – var involvert i spredning av illegale aviser. Han burde vært på alerten. Og slik jeg kjente han, var han en bekymret mann, som gjerne tok sorgene på forskudd. Så hvorfor han ikke kom seg bort denne tirsdagsmorgenen, dersom han var blitt advart, vet jeg faktisk ikke. Kanskje var han mer ubekymret som ung mann, enn som eldre familiefar. Kanskje var det en kommende eksamen som stresset ham. Uansett: Da tyske soldater stormet inn på lesesalene ved ellevetiden på formiddagen, var han på plass.

Sammen med over 1000 andre blir han så kommandert inn i den lett brannherjede aulaen, der de blir sittende i timevis og vente. Noen gråter. Noen har fått med seg en pensumbok, og sitter og leser, tilsynelatende uanfektet. Hvordan faren min reagerte, vet jeg ikke. Men uanfektet var han neppe.

Etter flere timers venting kom så Josef Terboven, landets de facto diktator, inn i

Inngangen til den tyske konsentrasjonsleiren Buchenwald.

Foto: Klaus Nowotnick, DPA/NTB Scanpix

salen, sammen med noen av sine nærmeste menn. Knut Eidem, en av de arresterte, skriver senere: «*Terbovens iskalde blikk kjenner alle igjen fra avisene. Øynene hans er halvt skjult bak blanke briller, altså er det umulig å lese seg til ondskapen som gjenspeiler seg i dem. Men den er lett å tenke seg. Den sammenbitte munnen, nesten leppeløs, forteller det meste.*»²

Kort etter får studentene vite at de fleste mennene skal interneres i Tyskland. Kvinnene slipper fri.

Ut på ettermiddagen fraktes de mannlige studentene i militære lastebiler til den daværende Vestbanestasjonen. Der står det et tog og venter. I Larvik jages de ut av toget, før turen går i springmarsj til Stavern, en tur på ca en mil. «Los, los!» roper de tyske vaktene. Studenter som faller, eller av andre grunner blir hengende etter, blir slått med geværkolbene. Jeg ser for meg den 23 år gamle faren

min, halsende langs veien i novemberkulden. Og hjertet mitt blør for ham.

Det første brevet

Det første brevet jeg sitter med er datert 14. desember 1943, og er skrevet i Stavern. «*Ja, ja, situasjonen skifter fort. Hvem skulle tro at jeg skulle sitte her og skrive brev til dere, lenge etter at jeg skulle vært hjemme på juleferie,*» skriver han. For øvrig har brevet et eneste formål: Berolige bekymrede foreldre. Det var ikke grenser for hvor mye mat han fikk, hvor greie de tyske vaktene var, hvor rause tobakksrasjonene var og hvor fornuftig han på alle områder innrettet seg.

Det kan nok hende han hadde delvis rett når han skildret forholdene slik, selv om han naturligvis overdrev. Sammenliknet med mange andre fangegrupper ble studentene behandlet pent. For formålet med å arrestere dem hadde vært dobbelt: Delvis skulle de straffes, men det var ikke hele motivasjonen.

¹ Ingar Holm: De motvillige germanerne. Norske studenter i tysk fangenskap 1943-1945. Oslo 2013. Dreyer forlag.

² Knut Eidem: Aulaen brenner! Norske studenter under hakekorset. Oslo 1980. Gyldendal.

Den store planen var å omskolere dem til en germansk elite, som skulle komme hjem og bidra i styringen av et nazistisk, tyskdominert Norge. Og da var det grense for hvor brutale man kunne være mot dem.

Reisen til Tyskland

Det neste brevet jeg sitter med er poststemplett 12. januar 1944, men er sannsynligvis skrevet noen dager før. Det er et ganske annerledes brev, langt mer formanende, men også langt mer desperat. For «*i dag går reisen til Tyskland.*» Igjen er formålet åpenbart: Hindre at foreldrene skal knekke fullstendig sammen. «*Husk at jeg bare gleder meg til å treffe dere igjen, derfor skal dere love meg å være sterke og friske inntil jeg kommer tilbake. Jeg synes dere har plikt på dere til det. Det er for dere jeg lever, og for dere jeg har forsøkt å være så flink som mulig (...)* Vit at det er mange foreldre som har det mye verre enn dere nå, og mange foreldre som er i samme situasjon.»

Mange år senere skulle Kristian Olstad, som hadde vært gårdsgutt på Skjøsberg, fortelle meg hvordan den nesten 80 år gamle Harald Skjøsberg hadde reagert, da han fikk høre at sønnen var arrestert. Han hadde arbeidet i skogen, og det var Kristian Olstad som ble sendt av gårde med budskapet. «Det var ikke rart med ham da,» sa han siden. Men farfaren min hadde fortsatt arbeidet, på bønders vis.

Første opphold i Buchenwald

Det neste brevet jeg sitter med er fra sommeren 1944. Det har åpenbart vært mye skriftlig kontakt mellom far og familien i Øyer i tiden før det, men hvor disse brevene er blitt av, vet jeg ikke. Og siden far selv fortalte lite eller ingenting fra oppholdet i Tyskland, har jeg måttet lese meg til hva som skjedde.³ 353 av studentene – blant annet min far - fraktes altså

i januar 1944 med fangeskipet Donau til Stettin, og så videre med tog til konsentrasjonsleiren Buchenwald. Møtet med denne leiren preget nok både ham og de andre hele resten av livsløpet. Både måten de ble behandlet på, og ikke minst alt de så, må ha sjokkert dem dypt: Sulten, tørsten, avlusingen, badingen. Hundeglammet, vaktens skrik og trusler. I denne første fasen var studentene ikke svært privilegerte. Likevel slipper de det beinharde arbeidet som andre fanger utsettes for. Og kanskje dette er noe av traumene. Alt de så. Noe av dette skildret faktisk faren min i boka «Hvem ble vi?», som kom ut i 1995, to år etter hans død: «*De første dagene var det regelmessige synet av utsultede fanger som kom slepende på kvister uutholdelig. Ved siden av toget gikk bevæpnede SS-menn og skrek til de utmagrede fangene som knapt orket løfte bena at de måtte få opp farten, ellers ville det gå dem ille.*»⁴

Brevene fra Sennheim

Etter ganske kort tid får de norske studentene det bedre, og 6. juni ble far, sammen med 120 andre, sendt til Sennheim i det nåværende franske Alsasse. Og fra nå av er brevene mange. Så lenge han var i Buchenwald måtte far skrive brevene på tysk, og dermed måtte besteforeldrene mine sørge for å få dem oversatt til norsk, av en eller annen tyskkyndig person. Kanskje er det derfor de ikke ble tatt vare på, eller kanskje er de kommet bort av en annen grunn.

Uansett: Det er imponerende hvordan den unge gutten klarer å skrive side på side hjem til foreldrene og broren, uten å fortelle noe som helst. Her er luftige refleksjoner om lengsel etter hjembygda, her er skildringer av gleden ved turer på Øyerfjellet, her er takksigelser for

pakker, som han åpenbart fikk mange av, her er både humor og ironi, og tonen er lett og flagrende. Men her er ingenting, ingenting av substans.

Årsakene er flere, og åpenbare: For der første ble brevene sensurert. Et sted forteller han hvor i Tyskland de befinner seg, det er strøket over av sensuren. For det andre måtte han selvsagt være forsiktig, så han ikke selv kom i vanskeligheter. For det tredje var det hele tiden viktig for ham å berolige bekymrede foreldre. Han lyktes ikke helt i det. Dette skriver han til moren sin i oktober 1944: «*Tusen takk for brevkortet som jeg har fått av deg denne uken, mor. Jeg skjønner av det at du fremdeles er nervøs for meg. Jeg kan dessverre ikke gjøre noe*

med at du ikke tror på det jeg sier at jeg har det bra, og således står jeg også ganske ute av stand til å berolige deg. Men det plager meg mer enn noe annet.» I et annet brev til moren skriver han:

«*Odd skriver at han ikke trives hjemme for tiden fordi særlig du ofte er nokså nedfor. Dette skuffet meg en god del og gjorde meg urolig.*»

I ettertid sto nok månedene i Sennheim som de minst dramatiske i studentenes fangetiltværelse. Dagene gikk med til ulike typer arbeid, delvis i jordbruket, delvis på fabrikker. Men noen idyll var det ikke. Hele tiden måtte de motstå tyske forsøk på nazifisering, hele tiden måtte de opprettholde sin nasjonale holdning, samtidig som de ønsket å hindre

Simen Skjøsberg på et arrangement i Øyer i 1980 sammen med Marit Thompson Engen.
(Foto: GD-arkiv)

³ De viktigste opplysningene henter jeg fra Holms bok De motvillige germanerne.

⁴ Simen Skjøsberg: Hvem ble vi? Oslo 1995. Gyldendal.

farlige konfrontasjoner. De gikk for eksempel med på å gå med grønne, tyske uniformer, men fjernet SS-merkene. De gikk med på å marsjere, men nektet å lære «den oppstrakte hånds hilsen.» (Altså Hitlerhilsen.)

Fronten rykket stadig nærmere. I et brev fra august skriver far at han og de andre er «i et særlig godt humør», og det er åpenbart krigssituasjonen han tenker på. Men den skulle også sette studentene i nye, og farlige situasjoner.

Lederen Helge Rognlien

I det krigen gikk inn i sin slutfase, ble poenget for de tyske fangevokterne å få studentene «i trygghet» over Rhinen. Den tryggheten kunne studentene nok betakke seg for, det hadde selvsagt vært en stor fordel for dem å bli befridd av allierte soldater. Men 21. november starter avmarsjen fra Sennheim.

Det ble lange dagsmarsjer nesten uten mat, og med en stadig angst for allierte flyangrep. Studentene var smertelig klar over at de bar tyske uniformer, så faren for å bli angrepet av allierte fly må ha vært overhengende. Noen av studentene – jeg vet ikke om min far var blant disse, for de var nå blitt delt opp i mindre grupper – opplevde et grusomt flyangrep på byen Freiburg, og deltok i redningsarbeidet i etterkant.

I den lille byen Burkheim ved Rhinen skjedde den farligste konfrontasjonen under hele det ufrivillige oppholdet i Tyskland. Dette gjaldt ca 200 av studentene, og jeg vet at min far var en av dem. Bruene over Rhinen var ødelagt. Skulle tyskerne ha noen sjanse til å møte den allierte invasjonen vestfra på kraftfullt vis, var de avhengige av provisoriske ferger som kunne frakte soldater over elva. Og dette skulle studentene bistå med.

De nektet. Dette var krigstjeneste, og det ville de ikke bidra med. Kommandanten deres

truet med å skyte dem, men de nektet likevel. Mannen som sto i spissen for denne aksjonen, het Helge Rognlien. Han overtalte de motvilige, satt mot i de redde og tvilende. Jeg kjente ham ikke, traff ham aldri. Men jeg vet at min far hadde en voldsom respekt for denne mannen, hele resten av sitt liv.

Han fortalte ikke meg om det som skjedde ved Burkheim. Men han sa en gang til min mor at han trodde han skulle dø. Det gjorde nok alle de andre også, men likevel var det det var bare fire som ga etter. Fire av ca 200. Jeg synes det er imponerende, selv om halsstarrigheten hos noen av studentene åpenbart vaklet noe i de spenningsfylte dagene som fulgte.⁵

Til slutt endte studentene i Buchenwald igjen. Det kan ha vært som straff for oppsetsigheten deres.

Fangenskapets siste fase

Det finnes et brev fra far i denne perioden. Det er stemplet 6. januar 1945, men er sannsynligvis skrevet noen dager før, kanskje i forbindelse med nyttårshelgen. Brevet er skrevet på tysk. Det er kort, forretningsmessig, men samtidig optimistisk, fordi krigen så åpenbart går mot slutten. «(...) *ich weiss dass das neue Jahr die grösste Freuden meines Leben bringen wird, das Wiedersehen.*» Samtidig gjør far oppmerksom på at de kan motta pakker og brev, og for første gang er han helt konkret i sin «bestilling»: Han ber om et par underbukser og et par strømper, i tillegg til mat, selvfølgelig.

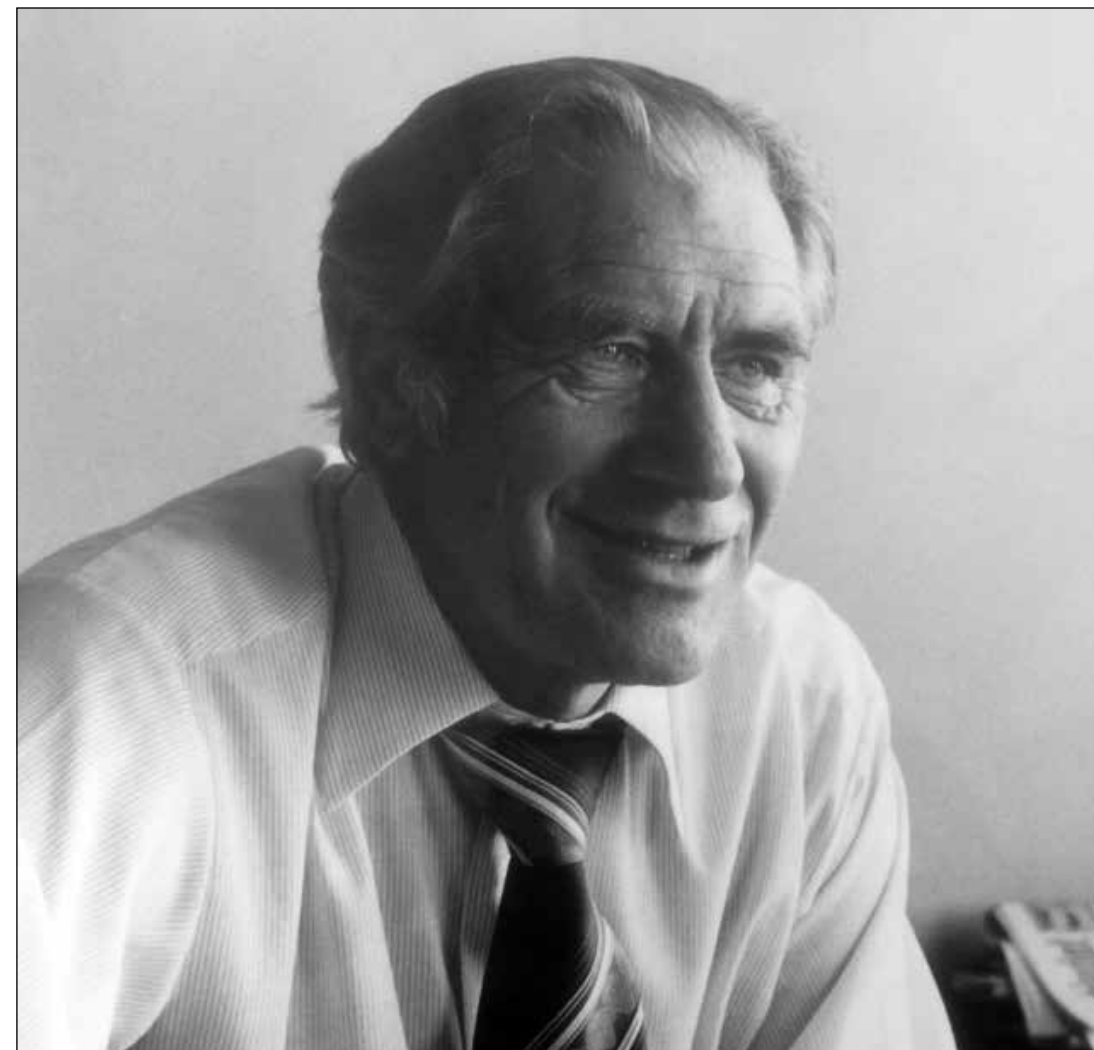
Etter en vanskelig innledende periode hadde studentene igjen fått tilbake sin privilegerte posisjon i leiren. Den brukte de dels til å skaffe seg fordeler, dels til å hjelpe andre. De var åpenbart blitt durkdrevne nå, de norske studentene.

⁵ Dette redegjøres det for i Holms bok *De motvillige germanerne*, side 304.

Hva de ikke visste, var at det i denne fasen ble drevet et avansert politisk spill for å få frigitt både dem og andre skandinaviske fanger. Det innebar blant annet forhandlinger mellom SS-fører Heinrich Himmler og den svenske greven Folke Bernadotte, og den førte til at så godt som alle skandinaviske fanger ble samlet i leiren Neuengamme ved Hamburg, før de skulle sendes hjem. 20. april ble far, sammen med andre norske og danske fanger, fraktet med de berømte hvite bussene gjen-

nom et utbombet Nord-Tyskland, til Danmark, og videre til Sverige. Gjennom hele min barndom hang det et fotografi av en disse bussene på arbeidsrommet hans.

Det siste brevet i samlingen er skrevet 7. mai, i Ramlösa i Sverige. Her henviser far til brev som ikke finnes mer, et som er skrevet i Neuengamme, et som er skrevet i Danmark. Kanskje nådde de aldri fram? Uansett er brevet fra Ramlösa helt annerledes enn alle de andre. «*Hvis dere kunne se meg nå, se hvor*

Simen Skjøsberg som 60-åring.

herlig jeg hadde det, ville dere misunne meg av et oppriktig hjerte.»

Det er en glede og en takknemlighet i dette brevet, som gjør inntrykk mer enn 70 år etter: *«Jeg vil bestandig komme til å huske Sverige og Danmark som mine andre fedreland.»*

24. mai kom far og de andre med tog over grensen til Norge. Den vonde reisen var over.

Og så kunne livet starte

Studentene hadde vært unge, uetablerte menn da ble utsatt for store prøvelser. Men nå kunne hverdagen gjenopptas. I årene som fulgte, skulle de fullføre sine studier, de skulle få seg arbeid, de skulle gifte seg og få barn. For fars vedkommende betydde det konkret å ta filologisk embetseksamen, for siden å arbeide som journalist. Han giftet seg og fikk to sønner. Han skrev en rekke bøker, både diktsamlinger, romaner og essays. Og han snakket så godt som aldri om det han hadde opplevd i Tyskland. Dette, som åpenbart var den mest skjellsettende opplevelsen i livet hans, var omgitt med dyp taushet.

Som barn forsto jeg alt dette. Jeg forsto at dette hadde vært for vondt, for opprivende til at han kunne snakke om det. Derfor plaget det meg alltid når han en sjelden gang fortalte om en eller annen tilfeldig, anekdotisk hendelse fra leiren.

Samtidig, når vi ved to ulike anledninger kjørte nedover Europa i bil, sørget han for å oppsøke steder han hadde vært. En gang stoppet vi i det nå franske Sennheim, og han fant tilbake til sykehuset han hadde ligget på da han hadde tråkket på en rusten spiker, fikk blodforgiftning og trodde han skulle dø. (En hendelse han selvsagt ikke fortalte om i brevene). En annen gang passerte vi Neuengamme. I det nye, demokratiske Tyskland var dette blitt et vanlig fengsel, og vi så en gruppe fanger på en slags utmarsj. Far kommenterte ironisk at fangene så velfødde og sunne ut. Men ellers: hvorfor tausheten, en taushet jeg vet han delte med de fleste tidligere fanger? Kanskje ligger noe av svaret i følgende sekvens fra Boka *Hvem ble vi?*

«I litteraturen, i kunsten, finnes levende det som ellers blir tørr gjenfortelling «fra virkeligheten.» Kanskje er det derfor mange av oss går med dype erfaringer vi aldri beretter om. De blir ikke virkelige bare gjennom vår beretning.

Jeg tenker ofte at noe slikt må være svaret når jeg spør meg selv hvorfor jeg aldri har fortalt annet enn tilfeldige hendelser fra det som antagelig ble en avgjørende hendelse i mitt liv: Oppholdet i en tysk konsentrasjonsleir.»

Setra

■ KÅSERI AV HANS HAGEN (FORTALT PÅ DIALEKT)

Hans Hagen (1921 – 2005) hadde ordet i sin makt! Han var en viden kjent og mye brukt taler og foredragsholder i mange sammenhenger. Han brukte aldri manuskript når han talte og han krydra talene sine med kjente sitater. Dette kåseriet er det eneste skriftlige manuskriptet vi vet han etterlot seg. Her «går han» den gamle setervegen fra Landgardshagen på Sør-Tretten og oppover til Holmsetra. Han stopper ved og nevner alle de gamle «merkeplassene», plasser som noen husker enda, men som står i fare for snart å gå i glemmeboka.

Når vi leser dette må vi derfor tenke oss en tur med Hans som forteller.

Kåseriet er beregna på muntlig framføring.

Endelig kom dagen da døm skulle fløtte på setra. I frå gammalt så fløtte døm fyst på heimsetra midt oppe i skogen der det vart tidlig hamn, grønt gras. Etter å ha ligget der ei tid, og dyra trekte innover til bedre beite og flugu og klegg tok til å bli lei, så fløtte budeia med.

I den seinere tid så hamna de heime til det vart godt beite på setra. Eit gammalt ord sier «Du fløtt aldri for tidlig på setra om våren, men støtt for seint heim om hausten.»

Seterreisa står i en eige glorie, reine festdagen. Alle på gardsbruket, små og store, var

Hans Hagen fotografert i 1991. Foto: GD-arkiv.

med på det. På de større gardene var det ofte leid budeie eller dattera og ofte underbudeie, men på de mindre gardsbruka var det som oftest kjerringa sjøl.

Seterveigen har si eige historie, for ein saga den kan gi, her har menneskja komme og gått. Her gjekk den unge jenta, lokka og hulla. Gjetergutten og gardskaren banna og brukte se, med små kalver. Kua den gongen var vårbær (fikk kalven om våren). Å jågå små kalver har støtt vore vanskelig. Det ha vore sagt, at straffa som han Gammelerik fekk, det var å jågå småkalver i tett småskog og bæra 30 staurer på aksla. Da gret han.

Budeia bar alltid med seg ei korg, ein godsmak både til folk og fe, og så ein blomst eller to (Petunia og Geranium), men som oftest så åt geita opp mesteparten av døm før budeia kom opp første bakken.

Veigen i fra de forskjellige gardsbruk møttes så ved Kvilesteinen, her er hugget inn bokstaver og navn på døm som har gått her mest, og som ville sette monogrammet sitt som eit minne. Nå er vi kommet inn på sjøve seterveigen. Smørkampveigen er ein av døm, med alle sine historier. Her har vi «jentongmyra». Å navnet kjem tå veit vi inte sikkert, men det sies at det vart borte ein liten jentunge der ein gong.

Like ogafor kjem det eit råk frå Blekahemsetra. Der va det han Ola Langardshagen såg Huldra. Han kom der ein laurdagskveld og skulle på setra åt kjerringa si, han bar enda ei stor tung gryte på aksla, da denne jenta kom og slo følge med han. Han var ein ualminnelig stor, sterk og kjekk kar er det sagt, og jenta var også vakker har han fortalt. Men da hun fortalte at hun var på Blekahemsetra, så skjønnte han at dette var noe rart, og enten han bevisst eller ubevisst sparka borti ein stein eller ei tåg og holdt på å stupe, så sa han «I Jesu

namn håssen er det eg går leill» og da vart hun borte. Men da han kom på setra var han bleik og klissvåt og smakte inte mat før langt ut på kvelden. «Det var ei Hulderjente», sa han Ola.

Men gryta står på setra vår den dag i dag.

Vi går videre innover Smørkampveigen, her ligg Ormhaugen. Her var det så mye orm var det sagt, at ingen torde å lågå til vinterved der. Men det var ein som heitte Sjur, han lågå til ved åt se sjøl støtt der, men han kunne binde ormen, var det sagt. Når han låg og kvilte etter han hadde ete, krek ormen rundt han. Vi ser ofte orm der nå au, for haugen ligg i sørhellinga og det blir tidlig bart der.

Hans Hagen hadde ordet i sin makt og brukte aldri manuskript når han holdt sine mange taler.

Foto: GD-arkiv.

Innafor her ligg Svarttjernet, eit lite vatn midt i skoga på ca 20 mål. Her har mange slitte, sveitte mennesker lauga seg, og her kvilte døm så dyra fekk drikke. Litt lenger oppe i bakken ligg «Smørkampen», hemseter åt Landgard. Her lokka budeia, og her svåra ku og Hulder i frå ei anna hemseter som heite «Hundberget». Like innafor er det eit veldig oppkomme med kaldt, fint vatn, «Smørauge» e det. Vatnet er så kaldt at det ise i tennene på varmeste sommerdagen. Her renn «Steinkloppbekken» og her dele veigen seg, den eine går på setra og den andre går inn over «Troll-dalen» nørst i «Hundbergslia», «Jutulveigen». «Hundbergslitjulen» bor der.

Så er det «Brattbakkan», 3 i følge og i den inste og siste er det ein firkanta kvilestein midt i bakka og den har fotskammel. Her var det godt å setta seg ned, ta av seg bakmeisbøra og kvile, kjenne fjellvindens friske drag.

Nå flatne veigen og du går lettere innover. Vi kommer da til «Nisteinan». Nyberg-sungene reiste her hver sin stein og ette som dei døde så bikka det ein stein, og i dag er alle døde og alle steinene ligg i lyngen. Hva skal en tro?

Midt i veigen litt lenger inne er det trødd ei kjempe hov, foten av en hest i ein stein, denne kalles «Hova».

Men nå er vi kommet til «Påkastet», ein stor kluftstein med ein stor haug med småstein på, her ligg ei trist historie. Ei jente fødte eit barn her i dølgsmål, og enten barnet var dødfødt, eller livet til barnet ble avsluttet her, er det ingen som vet, men det ble gjemt i denne kluftsteinen.

En gardskar hadde vært inne i fjellet og hentet en hest og kom ridende forbi, da hadde jenta gjemt seg, men hesten steila, han tok vær av det som hadde hendt.

Dette kom aldri opp for kjørkje og øvrig-

het. «Skogen såg og skogen tagde». Men i stor avstand på begge sider av «Påkastet» finnes det ikke en småstein, den er kasta på denne steinrøysa på steinen.

Og det skal vi merke oss, at dette ble ikke gjort for å steine jenta for hennes handling, men for å steine det forferdelige klasseskille og den brutalitet som kjørkje og øvrighet hadde den gang. «Den som er fri for synd kaste den første stein», sa Jesus, men han sa videre «Jeg fordømmer deg ikke».

Nå er vi snart ved Nedre Hundtjønn og der slutter skogen. Framfor oss ligger fjellvidda med sine setrer. «Hør bjelleklang og budeihull fra setervangen.» Det er som den store oppslåtte boka, den så mange har skrevet i, og som generasjoner seinere kan få lese i.

Andre Bjerke sier det slik;

«Guds bok er helt lagt opp for menneskeblikk, men lukket for den forskende forstand. Vi staver, men vi leser ennu ikke».

«Da vi kom på setra vart det reine ferien da», sa ei budeie, enda hun hadde 18 mjølkekyr og 15geiter og ystinga attåt. Men på tross av arbeid og slit så hadde de eit overskudd.

Olav Aukrust sier det slik:

*«Løyst og fri fra budeistellet,
gikk på mjuke måsåfjellet,
gikk og kvad.
lys og lett og måråglad.*

«Denne vikua har gått fort», sa budeia, «i overimårrå er det alt onsdan». Onsdag var frierkveld. Så kom laurdagskveld. Da kom det hemfolk, mannen for å besøke kjerring og ungan sine.

Det er fortalt at ein far ble møtt av de 7 ungene sine nedenfor setra. Han bar ei tong bakmeisbør og ei bøtte med mørk sirup. Han sette seg ned og flekte bårken av 7 einerkvis-

ter, duppa i den seige sirupen og rulla på ei kule åt hår ein. Dette var kjærlighet på pinne i ordets rette forstand.

Ungguttene kom for å besøke jentene sine, det kom mye ungdom fra bygda. «Du laurdagskveld du er nå den likaste lell». Fri-eri har støtt vært ei illegal virksomhet, og det kunne være flere som gikk til samme jenta, og det hendte at budeia gjemte en gutt nede i den store ystpanna, men da den andre gutten mente det var flere i huset, så fyra han opp under ystpanna, og da måtte gutten fram.

Laurdagskvelden samlas ungdommene og eldre med, på ei slette til fest med stort bål.

Ein frå bygda hadde med seg fele eller trekkspill og dansen gikk.

Og da kunne det hende at ei Huldremøy med gullhår skred inn til Jonsoknatt på våll.

Medan felestrengan hulka sin lengselslått i måll.

Det var som slækta drøymde om i
hundretalls av år,

Det hugar i slike stunder

Det var arv til ætta vår.

(Einar Hovdhaugen)

Ordforklaring

Å binde ormen betyr å temme og kontrollere ormen.

Gausdal

Liv og virke på Winge Turisthotell

■ ODDVAR STENSRUD

Det var Marthe og Nils Smith-Eriksen som var eiere og drivere av Winge Turisthotell i 1950-årene. Gårdsbruket, tilhørende Winge, var bortforpaktet til Ågot og Ingvar Kjos fra Gausdal.

Hotellet hadde åpent i to sesonger. Fra desember til over påske og noen sommermåneder. Når det var fullt belegg, kunne det være over 100 gjester og en betjening på vel 30 personer. Den gamle delen av Winge Turisthotell brant ned under en stor brann i mai i 1957. Dermed var det slutt på en lang og stor turistvirksomhet øverst i Musdal. Trygve Holen har skrevet om skitrekket ved Winge i 1989-utgaven av «I gamle fotefar». I 2001-utgaven er det skrevet om Norgesmesterskapet på ski i 1951.

Jobb som hotellgutt

Jeg er født og oppvokst øverst i Musdal like ned for hotellet og fikk i ungdomsårene forskjellige arbeidsoppgaver der. Jeg og Ole Gonstad, som da hadde gårdsbruket Gonstad like ned for Winge, hadde jobben med å gå opp og merke skiløyper hver vinter. Og ta ned løypestikkene når påsken var over.

I to somre var jeg gardskar for Ågot og Ingvar på garden der, og en høst spurte Smith-Eriksen om jeg ikke kunne fortsette som ho-

Vinterdag øverst i Musdal tidlig i 1950-årene.

tellgutt om vinteren. Tidligere hadde jeg drevet med tømmerhogst og tenkte som så at som hotellgutt kunne jeg nok for det meste være inne og «ha det godt». Men det ble den mest stressende og allsidige jobben jeg noen gang har hatt.

Sju menn og 25 kvinner

Den vinteren var det i alt sju mannfolk som var ansatt på hotellet. Det var Jon Hansveen som sjåfør. Paul Hansveen var altnuligmann og traktorkjører. Magne Mathisen var nattevakt. En kar fra Østerdalen var skitrener. I tillegg var det kokken Kvant, en dansk pianist og jeg som hotellgutt.

Det var i alt 25 kvinner med forskjellige arbeidsoppgaver som kjøkkenhjelp, stuepiker, i vaskeriet og oppvasken. Til å holde styr på

disse var det ansatt en oldfrue, fru Svindland, som var ei stor og myndig dame som kunne trenges i mange situasjoner. Til og med jeg fikk en oppstramming av henne.

Min jobb var slik at jeg ofte måtte drive på både ute og inne. Når det var kaldt hadde jeg på meg lue når jeg drev ute. Det hendte nok at jeg måtte inn en tur, og da med lua på. Dette hadde oldfruen merket seg, og jeg fikk beskjed om at når jeg kom inn måtte jeg ta av meg lua.

Trøndere og dansker

Mange av den kvinnelige betjeningen ved hotellet denne vintersesongen var ungjenter fra Trøndelag. For mange kunne det nok være et tøft møte med arbeidslivet for første gang borte fra hjemmet. Det var også mange danske jenter som var ansatt ved hotellet da.

*Skiløypa på Langmyra innenfor Musdalsetra en vinterdag i 1950-årene.
Kiliknappen og Roåkerknappen i bakgrunnen.*

Et langstrakt hus, som tidligere hadde vært brukt som kjelebane, var ombygd til husrom for noen av den kvinnelige betjeningen. Der var det fire rom med plass til to på hvert rom. Mange karer, både fra Musdal og Tretten, har nok minner om både vellykkede og mindre vellykkede forsøk på å komme inn der. Men svært få at de jentene som hadde husrom der endte som kjerringer i Musdal.

Mange tilbud om aktiviteter

Om vinteren var det meste opplagt for bruk av ski. Det var anledning til lån av skiutstyr for de som ikke hadde med seg. På jordet nedenfor hotellet var det slalåmbakke. Skiløyper var merket og oppgått om Musdalsetra, Djupdalen, Roåker og over til Skeikampen og om Jønnbu og Blihovdbygda tilbake til Winge.

Like ved hotellet var det en liten grusbane. Denne ble islagt om vintrene og ble brukt til en liten skøytebane. Hotellet hadde noen skøytepar som kunne leies ut til gjestene. Innendørs var det svømmebasseng og ei badstue som ble fyrte opp flere ganger i uka. På vestsiden av hotellet var det en tennisbane som ble brukt om sommeren med en kjent turnering: Søhol-turneringen.

Allsidig jobb

En av de mange jobbene jeg hadde var å finne fram ski til gjester som ikke hadde med seg. Når skiutstyret passet, var det å få gjestene ned på jordet der skitreneren stod klar til å overta. Ellers bestod jobben mye av å skifte luspærer, få opp igjen klosser og vasker som hadde tettet seg, flytte senger og bære koffertene inn og ut. Her var det muligheter til en liten ekstra fortjeneste da det hendte at det ble litt driks fra gjestene.

Jeg hadde 275 kroner i måneden i lønn. Men enkelte måneder, ved jul og påsketider,

kunne jeg nok tjene mer på driks enn det jeg hadde i lønn.

Oppvask og radiatorlufting

Nyttårsdagen måtte jeg være med i oppvasken hele dagen fordi noen av den kvinnelige betjeningen som skulle være der, hadde festet om natten og kom seg ikke på arbeid den dagen. Dette var før oppvaskmaskinene ble tatt i bruk og alt foregikk for hånd. Min jobb var å tørke det som ble vasket. Med over 100 gjester, brukte jeg mange håndklær i løpet av dagen.

Den mest ubehagelige jobben jeg fikk, var da det en natt var kommet luft i radiatorne som sørget for oppvarming på rommene til gjestene. Dette førte til at det ikke ble varme på rommene. Det hadde vært ei kald natt og den første jobben om morgenen var å gå over alle rommene og lufte radiatorne. De fleste gjestene lå i sengene sine og ikke alle var like blide for å få besøk av meg på morgenkvisten.

Ettersøkte gjester

Det var flere tilfeller der gjester gikk seg vill eller skadet seg denne vinteren. En av de mest omfattende aksjonene var letingen etter en enslig kvinne som hadde gått på ski innover ved Musdalsetra på ettermiddagen. Fordi hun var enslig, ble det ikke klart at hun var borte før ved middagen om kvelden.

Ole Gonstad, skitreneren og jeg ble utstyrt med lyfter og gikk inn til Musdalsetra. Det var en kveld med ruskevær, snø og litt vind. Øverst på Musdalsetra så vi skispor som så ut til å ha retning mot Djupdalen. Over myrene var sporene blåst igjen. Men vi fant dem der løypa gikk inn i skogen. Nesten framme mot Djupdalen tok sporene av fra løypa og ned i skogen i retning mot Djupdalen igjen. Da vi kom opp på seterløkkene på Djupdalen hørte

vi et ble ropt fra en låve. Der hadde kvinnen tatt seg inn og hadde hørt at vi pratet.

I bra form

Kvinnen var i bra form, men hadde mistet den ene votten sin. Vi fikk henne med og gikk mot Musdalsetra igjen. Kommet et stykke på veg møtte vi Kåre Moe med mannskap fra Tretten Røde Kors som hadde blitt kalt ut. De dro med seg skikjelke og var forberedt på at den kunne det bli bruk for.

Da vi kom fram mot Musdalsetra, var det langt på natt. Da dukket det opp soldater nesten bak hver granbusk. Det hadde blitt utkalt soldater fra Jørstadmoen for å delta i ettersøket. Da vi kom tilbake til Winge ble alle bedt inn i spisesalen til en enkel servering.

Det var en del skuespillere på hotellet den natta i forbindelse med innspillingen av filmen «Fjols til fjells». Noen av disse var også i spisesalen. En av dem var Joakim Holst Jenssen. Han tok ordet og fortalte en historie som jeg husker ennå.

«En høst var det en eldre kar som var på bærplukking og ble borte. Det ble satt i gang en større leteaksjon med manngard og mye mannskap. Men mannen var ikke å finne. Til slutt ga de opp letingen. Presten i bygda fikk i oppdrag å gi kona hans dette budskapet.

Presten fortalte følgende:

- Ja, min kjære kone. Vi må nok erkjenne at Vår Herre har tatt din gode mann opp til seg.

Noen av de ansatte på Winge Turisthotell vinteren 1953-1954.

Fra venstre Inger Johanne Gonstad, Oddvar Stensrud, jente fra Trøndelag, kokken Kvant, danske pianist med dansk stuepike på fanget og jente fra Trøndelag.

- Ja, ja, sa kjerringa. - Men det skulle da gå an å finne att bærbøtta»

Vi tre som hadde funnet igjen kvinnen, fikk 50 kroner på deling.

Lat danske

En dag fikk vi beskjed om at en danske, som var gjest på hotellet, hadde skadet seg inne ved Roåkerknappen og måtte ha hjelp.

Det var ingen andre av karene på hotellet som var ledige denne dagen, så jeg måtte få med meg forpakteren Ingvar Kjos. Vi dro med oss skikjelke og et ullteppe innover mot Roåker.

Det var som vi hadde fryktet. I snøen nedunder Roåkerknappen lå det en diger, tjukk danske. Vi fikk plassert ham på skikjelken, la ullteppe rundt ham og begynte en tung tur tilbake til Musdalssetra. Der hadde Paul Hansveen kommet opp med traktor og vi fikk plassert dansken inne i tilhengerhuset til traktoren. Da vi kom ned til hovedinngangen til hotellet og traktoren stoppet, reiste dansken seg og gikk inn på hotellet uten problemer.

Da Ingvar så dette, sa han følgende:

- Heretter ska døkk itte få me ut om det så ligg fullt med hælvdau danskert bortover her....

Slutt på vintersesongen

Da påska var over og alle løypestikkene var tatt inn, var det slutt på vintersesongen på hotellet og slutt for meg som hotellgutt.

Jeg hadde hatt noen interessante måneder, fått prøve mange forskjellige arbeidsoppgaver og vært i kontakt med mange forskjellige mennesker. Men livet som hotellgutt fristet ikke til gjentakelse. Det var masete og stressende.

Jeg, som mente jeg skulle ha et rolig og godt inneliv denne vinteren, gikk ned mellom en og to kilo på disse månedene. Dette kan en forstå da det var 20-30 kvinnfolk som til stadighet maste og kråket. Det var nok stunder da jeg ønsket meg tilbake til livet med øksa og barkespaden i djupsnøen i skogen.

Den gamle grinda

*Den gamle grinda langt inn på skogen
den minner meg om ei tid som var.
Der har jeg minner fra ungdomstida
som lever ennå i hjertet mitt.*

Slik begynner sangen om den gamle grinda.

I et lydband-opptak med Trygve Holen i 1977 forteller Erik Longseth, født 1894, om sin oppvekst som guttunge i Nordmedlia på Tretten. Etter kjerrevegen mellom Sprekenhus og Tretten stasjon var det mer enn 20 grinder. De som kjørte med en unghest og ikke kunne slippe tømmene, måtte få med seg en guttunge til å ha opp og att grindene.

På enkelte steder var det så tett mellom grindene at da hesten hadde kjørt gjennom ei grind, nådde hodet nesten bort til den neste.

Oddvar Stensrud

En helt annerledes skoleveg

■ ROAR ØDEGÅRD HAR FORTALT TIL EINAR ODDEN

Den 1. oktober falt på en onsdag i 1930. Ingen kan vel si at det var så uvanlig, men slik var det altså det året. På akkurat denne onsdagen, fire måneder etter at Clint Eastwood ble født inn i sitt liv i San Fransisco, California, kom Roar Ødegård til verden på et vegløst bruk på Baksida i Øyer.

Så vegløst var det, at selv om det ikke var lange stubben til Lågårud og et mer åpent landskap sørover, så var ikke råket for folk flest. Det var dårlig, bratt og ulendt.

Og slettes ikke et råk å sende barn til skolen på. Bruket hørte Vestlund skolekrets til, men dit var det ikke råd å komme seg. Råket var kun for folk som var herjesleg godt kjent. Faktisk var råket nordover mot Tretten, over tunet på bruket Setra, bedre. Det gikk an å komme

seg til Tretten både vinter og vår. Løsningen for barna i Lønnberg Nedre, ble Bekken, det gamle bedehuset Karmel ved nordenden av Rompa i Nordbygda, omtrent midtveis oppe i berget.

Utfordringen var at Gudbrandsdalslågen rant mellom heimen til Roar og Bekken. Den som skulle på skolen fra Lønnberg Nedre, måtte klive ned bratta, krysse jernbanen og ta seg ned til elva og ro over, klatre opp bergveggen til fast grunn og da først ta kuten opp

Bedehuset Karmel var skole i Nordbygda i mange år.

Bekkekleiva ved Tolstad, passere Nybakkgutua og så ta bakkene fatt.

Det var ingen som snakket om at det var trølsamt. Det var bare slik det var, husker Roar, nesten 80 år etter første skoledag.

Forresten, første skoledag fikk han hjelp. Faren Leif rodde guttungen over, ga nødvendige instruksjoner om teknikk og farer for å bli tatt med nedover elva i strømmen og viste ham vegen opp til Bekken. Andre skoledag rodde Roar over alene.

- Vi vart fort vaksne på den tida, sier Roar.

Han ble litt vaksen allerede andre skoledag.

Roar var for så vidt ikke førstemann på denne ruta. Søstera Ingrid var født i 1921, broren Kåre i 1924. Begge hadde rodd alene over Lågen i den store fløterbåten faren et år hadde kommet over på Lillehammer etter fløtinga. Båten var stor, tung og hadde faste årepinner til to rormenn.

- Årene var lange og tunge, men båten var god å ro, sier Roar.

Etter hvert som han fikk trening, behøvde han ikke å snu seg for å se om han var på rett kurs. Med ryggen mot land, rodde han båten akkurat dit han skulle fortøye den.

Sommer og vinter var det ingen kunst å ta seg over elva. Guttungen hev seg i årene og var snart over både den ene og den andre vegen. Å gå over isen midtvinters var heller ingen stor kunst; en fot foran den andre og så framatt med den andre ofte nok gjorde susen. Dersom margarinbilen i tillegg allerede hadde passert de gangene det hadde kommet mye snø, var det ingen sak. Selv om margarinbilen på veg til eller fra Tretten hadde smale dekk, var det lettere å balansere i sporene enn å vasse i nysnø.

Utfordringene kom høst og vår, hvert år.

- Om høsten måtte jeg flytte båten stadig

lenger nordover etter hvert som isen la seg fra Gillebusfjorden og nordover. Ved Sæterfossen var det alltid åpent vatn. Om våren var det om å gjøre å ro så tett inntil iskanten som mulig. Vegen var stuttere om han kunne ro rett over.

Faren hadde hovedansvaret for sikkerheten før guttungen kunne gå over isen første gang hver vinter. Dersom isen bar ham, en voksen kar, måtte den jo bære guttungen.

- En gang gikk far min gjennom isen. Isen liksom bare datt ned, et digert flak. Det var minus 30. Heldigvis hadde far min med seg ei øks som han kunne hjelpe seg med, og bror min, Kåre. Han gikk på ski, og klarte å strekke ut stavene slik at far kom seg opp att på isen. Det jeg husker best, er at klærne hass far var helt stivfrosne da han kom hematt. Han måtte tine seg ut av klærne ved kjøkkenovnen.

Og så? Vel, så var det ikke mer snakk om den saken.

Roar kan ikke med sin beste vilje huske at han var redd, gruvsam eller kald til og fra skolen.

- Skolevegen var bare slik den var. Det var ikke veger andre steder heller, så at det var veglaust, det var vi vant til. Klærne var hemgjorte, varme klær som holdt meg varm, og hva skulle det være å være redd for?

Våren 1940 var det oppstyr ved Rustberg da Roar kom ned Bekkekleiva på veg hjem. Karer i uniform, norske og engelske, hadde felt store trær over vegen nordover. De skulle stoppe de tyske invasjonstyrkene.

Roar enset ikke oppstyret, passerte sperringene, rodde over elva, kleiv opp mot jernbanen, krysset den og var snart hjemme. Krigen foregikk på andre sida av elva i hans verden. Men det ble tidlig slutt på skolen den våren.

Fem år senere møtte han fremmedfolk omtrent på samme sted. Det var tyske solda-

ter på veg sørover. Krigen var over. Roar så kolonnene passere og tok den samme vegen som før, over elva, opp bratta, over jernbana og så hematt.

Det vil si, etter to år under Live Sulheims milde regime i Bekken, hadde Roar lært nok om tall og bokstaver og skaperverket og sunget Fager kveldssol smiler så mange ganger at han kunne fortsette utdanningen sin lavere i terrenget. Fra tredje klasse ble han immatrikulert uten store fakter på Vidarheim. Det var ikke mye stuttere dit enn til Bekken, men han slapp i hvert fall å klive. Dessuten var båtstøet for videre utdanning lenger sør, på sett og vis nærmere den store verden med Tingberg, bru og jernbanestasjon, for ikke å snakke om gardar med digre potetakre.

Roar hadde blitt en habil roer innen han begynte på Vidarheim. Dessuten hadde han lært å lese isen. Om våren, særlig når sola vir-

kelig tok tak, hendte det at han ba lærer Opheim om å få gå litt tidligere, før isen ble for utrygg.

- Jeg fikk alltid gå, sier Roar.

De siste skoledagene sine rodde Roar i fint vær att og fram. Det var vår og grønne lier og hele verden lå foran ham. Ingen snakket om at han hadde hatt en trevare skoleveg. Det var våronn på gang, snart var det seterreis, det var fred og den ferdigutdannede unge mannen kunne se ørreten vake ved land.

Her vil kanskje den historieinteresserte rekke opp hånda og stille et klokt spørsmål. Det vil i såfall handle om jernbanen. For jernbanen gikk jo, og den går fortsatt, bare noen steinkast nedenfor Lønnberg Nedre. Jernbanen hadde kommet til Tretten allerede i 1894, og både Roar og søsknene kunne jo fulgt jernbanen både sørover og hematt. Eller kunne de ikke?

Roar Ødegård fotografert i forbindelse med elgjakt. Foto: Privat.

Roar rister alvorlig på hodet.

- Det var strengt forbudt å ferdes på jernbanen. Det hendte vi gikk langs jernbanen et kort stykke, men frykten for å bli oppdaget av banemester Brein satt såpass djupt i oss at vi holdt oss unna jernbanesporet, sier Roar.

Lyden av banemester på dressin i full fart var ingen god lyd for ungene langs sporet.

Selv om folk slutter på skolen, går verden videre. Hverdagen, dagen etter siste skoledag, var mye lik dagen før siste skoledag. Roar fortsatte å ro. Med sykkel om bord.

- Vi kinna smør heme. Det skulle leveres på Tretten.. Da var det å ta med seg sykkel ned til elva, laste den om bord sammen med smøret, ro over, få sykkel og smør opp på veggen og så sykle til Tretten med varene.

Hematt var det samme historia, om enn i omvendt rekkefølge. Å sette att sykkel på andre sida, det var det aldri snakk om, for det fantes slark og tjuvpakk på den tida også. Sykkelen var et alt for verdifullt framkomstmiddel, selv på et vegløst bruk, til å ta noen sjanser.

Roar husker skolevegen sin som om han har gått den nyss. Han husker sola som varmet og kulda som beit i nesetippen, smaken av bær og lukta av sommer og fugl som sang. Det var bare slik det var.

- Jeg skulle gjerne sett den ungen i dag som hadde klart den turen, sier han.

Jo, det skal de få vite. Clint har vært et ikon i amerikansk film siden han debuterte i 1955. Knappt noen har skutt mer løskrutt enn ham med grovkalibret våpen, på film.

Roar Ødegård har også løsnet utallige skudd, på bane og i fjellet. Et år tok han andreklassen på langbane, 600 meter, under Landsskytterstevnet i Bergen, den gang langholds skyting fortsatt sto på programmet.

Det er det de har felles, Eastwood og Ødegård. De er født i 1930, og de har skutt en drøss og levd et liv. Slike karer kjem ikke att.

Slik er det med den saken.

Øyværingar med utferdstrang

■ SISSEL OG OLA LIE

Dette er 2. og 3.klasse på Solvang skole, skoleåret 1952-53. Sissel går i 2.klasse og Ola i 3.klasse.

Ola er nummer to fra venstre i bakerste rekke. Sissel er nummer tre fra venstre i fremste rekke.

*Vi ser mange flotte barn ved starten av livet. Ingen av oss visste da hva
framtida ville bringe for hver enkelt av oss.*

Da vi vokste opp, var det mest vanlig at ungdommen bosatte seg i nærheten av der de vokste opp, skaffet seg jobb, stiftet familie og ble fastboende. Svært få på landsbygda tok høyere utdanning og flyttet hjemmefra. På begynnelsen av 60-tallet var dette i ferd med å endres.

Skolesystemet var i endring, og det hadde blitt samme rett til skole for alle uansett hvor en bodde. Det ble etter hvert også mulig for alle som ville, å skaffe seg utdanning etter eget ønske. Det ble mer vanlig at både jenter og gutter fortsatte på gymnaset. Stadig flere søkte seg også til høyere utdanning.

Vi er utflytta øyværingar. Vi flyttet begge fra Øyer da vi var ferdige med gymnaset for å ta videre utdanning. Ola vokste opp på Opi-stun Lie og ville vel helst ha blitt bonde hvis

han hadde hatt en gard. Men veien gikk til Trondheim, noe han ikke har angret på, og han gjennomførte utdanningen som sivilingeniør. Sissel (f. Gustavsen) vokste opp sør i bygda ved Ensby. For en jente var det den gang ikke naturlig å ta høyere utdanning. Jenter hadde da andre oppgaver, må vite! Den tradisjonen var viktig å bryte! Det ble utdanning for arbeid innen skoleverket, først som lærer deretter spesialisering innen spesialpedagogikk.

Selv om vi flyttet fra Øyer da vi var ca. 20 år, opplever vi at vi fortsatt har tilknytning til hjembygda. Når vi blir spurt om hvor vi er fra, sier vi at vi er fra Øyer. Vi har vært bostatt i Bamble i Telemark i mange år, men vi er så heldige å ha en fritidsbolig i Lisgrenda. Vi er flittige brukere av fjellet både sommer og vinter.

Utferdstrang og eventyrlyst

Eventyrlyst og utferdstrang – hvordan oppstår det i et menneske? Vi tror at de fleste mennesker har dette i seg fra tidlig barndom, og at realiseringen kan ta svært ulike retninger hos den enkelte. For oss lå nok eventyrlyst og utferdstrang så latent at det skulle bare en liten invitt til for å prøve å realisere den. Invitten kom i form av en annonse i en avis der det ble søkt om deltakere til Fredskorpset i Iran og Uganda. Dette hadde vi lyst til å prøve!

Vi var ferdige med utdanningen, skulle etablere oss ett eller annet sted, så hvorfor ikke. Vi søkte, ble vurdert som egnet og reiste til Iran i april 1968. Vi fikk både advarsler og oppmuntringer fra våre familier. Vi hadde fått vårt første barn, Vigdis, og det gikk jo ikke an å reise til et fremmed land med et lite barn på 10 måneder! Vel, ikke noe kunne stoppe oss! Dette skulle vi mestre! I tillegg til eventyrlyst var motivasjonen for å reise: "Å komme ut og lære andre folkeslag å kjenne samtidig som man kan gjøre nytte for seg", slik vi formulerte det i søknaden.

Iran

Iran var på den tiden en sekulær stat styrt av en eneveldig Shah (konge). Islam var hovedreligionen, men det var stor frihet for alle til å praktisere sin tro. Shahen kalte seg selv "Shah-en-shah aria mehr" – kongenes konge

Den yngste i Fredskorpset

Yngstemann i gruppen av Fredskorpsdeltakere som i dag tidlig forlater Fornebu med kurs for Iran, heter Vigdis Lie og er bare 10 måneder gammel. Så kommer hun sikkert også til å bli midtpunktet i gruppen, spillevende og uhyre aktiv som hun er. Det er ikke hver gang Fredskorpset teller så unge deltakere.

Vigdis er datter til Sissel Grethe og Ola Lie, han nyutdannet sivilingeniør ved NTH og hun lærer. Begge er fra Hunder i Gudbrandsdalen.

— Det er lenge siden vi første gang begynte å snakke om dette med Fredskorpset, uten at vi hadde særlig tro på at tanken kunne la seg realisere for vår del. Men i fjor høst bestemte vi oss likevel for å søke, etter å ha sett en annonse i avisen. I og med at vi begge har yrkesutdanning, ble vi tatt ut, sier fru Lie da Vårt Lands medarbeider hilste på familien hjemme hos hennes foreldre i Fridtjof Nansens vei 2 i går. Bortsett var da dekket til avskjedsmiddag.

— Vi skal til Isfahan som er den tredje største byen i landet. Ola skal arbeide ved universitetets laboratorium, mens jeg skal

være på et nyopprettet kontor for internasjonalt samarbeid.

— Og Vigdis?

— Enten kommer vi til å ha barnepike til henne, eller vi får plass til henne ved et daghjem. Vi tror nok den saken skal få en tilfredsstillende løsning.

— Hvordan skal dere bo?

— Vi vet ikke helt sikkert ennå, men vi er lovet enten eget hus eller en ganske stor leilighet, sier fru Sissel Grethe Lie som sammen med sin mann ser fram til det 2 år lange Iran-oppholdet med stor forventning.

Hun er datter av Anton Gustavsen, mangeårig sekretær i Norsk Søndagskoleunion.

Familien Lie pakker koffertene og gjør klart for Iran-reise.

Klare til å reise ut.

Moské i Isfahan.

og ariernes venn. Iranerne var og er fortsatt bevisste på og stolte over at de tilhører den ariske folkegruppe, at de ikke er arabere. Det offisielle språket, farsi/persisk, tilhører de indoeuropeiske språkene. Farsi bruker det persiske alfabetet som er en tilpasset utgave av det arabiske alfabetet. Ikke helt enkelt å lære å lese og skrive med dette alfabetet.

Shahen var nok genuint interessert i å forbedre livsgrunnlaget for den iranske befolkningen. Han var USA-vennlig og hentet inspirasjon fra USA i sin reformiver. Han hadde på den tiden satt i gang "den hvite revolusjonen". Målet var å sikre de fleste mennesker en jordlapp slik at de kunne dyrke sine egne grønnsaker. Arealet ble tatt fra de store landeiendommene som var eid av noen få rike familier. Dette førte etter hvert til stor motstand fra godseierne. Han innførte stemmerett for kvinner. Han lempet også på kravet om at kvinner skulle dekke seg til med chador. Chador er et stort halvsirkelformet tøyestykke, tilpasset den enkeltes høyde, som brukes omtrent som et stort skaut. Dette skapte store motkrefter i det religiøse samfunnet. Samtidig satte shahen i gang et helse- og utdanningsprogram på landsbygda med målsetting å forbedre folkehelsen og å redusere analfabetismen i landet. Så er det jo slik at leseferdighet, og dermed tilgang til informasjon, bidrar

til at folk blir mer opplyste om forhold rundt seg. Motstanden mot shahen økte og misnøyen blant befolkningen spredte seg. For å holde dette i sjakk, innførte han strenge mottiltak og et strengt kontrollregime. Det hemmelige politiet, Savak, fikk utstrakt makt til politisk overvåking. Dette ga etter hvert god grobunn for de religiøse kreftene til å mobilisere mot Shahen. Vi merket ikke så mye til dette til daglig da vi bodde i landet, men når Shahen skulle ut og besøke befolkningen, var det mye kontroll. Shahen skulle komme på besøk til Isfahan en av de første dagene vi var i byen, og da var det full granskning av alle rom. Alle som oppholdt seg i 2. eller 3. etasje måtte ut på gata flere timer før Shahen skulle passere. Vi ble passet godt på så vi ikke skulle finne på noe galt. Et ganske annerledes regime enn vi var oppvokst i, ikke sant!

Iran er et land med store geografiske variasjoner. Store deler av landet er tørt og ørkenaktig, brunt og grått. Midt i landet ligger en stor saltørken uten vegetasjon og nesten uten levende vesener. Helt mot nord ved det kaspiske hav er det grønt og frodig. I sør er klimaet tørt og varmt.

Mye av landet ligger på en høyslette på 1200 – 1400 m o h med fjell over 3000 m. På denne høyden er sommeren varm og vinteren kald. Det er vanlig at det kommer snø om vinteren flere steder.

Iran har et areal som er 5 ganger så stort som Norge. Da vi bodde der, var befolkningen på 26 mill. Nå er den ca. 85 mill.

Å bo i Isfahan

Vi reiste altså til Iran i april 1968. Før utreisen deltok vi et forberedelseskurs i regi av Utenriksdepartementet, UD. Vi hadde bl. a. intensive språkkurs i farsi og engelsk og fordypning i iransk kultur og religion. Da vi kom til Tehe-

Huset vårt.

ran fortsatte vi med kurs som var mer knyttet til konkrete forhold vi kunne møte i landet. Vi var godt forberedt, hadde god teoretisk kunnskap om landet og forholdsvis gode ferdigheter i dagliglivets farsi da vi skulle møte de daglige utfordringer i et fremmed land helt på egen hånd.

Vi ble bosatt i Isfahan, den gamle hovedstaden i landet. Isfahan var en flott by med mange historiske og religiøse bygninger og monumenter. Byen var kjent for sine rike håndverkstradisjoner med bl.a. flotte tepper og sølvarbeid. Iranerne var og er fortsatt stolte av Isfahan og kaller ofte byen «Nesf-e-Jehan» som betyr «halve verden».

Vigdis i chador.

Vi fikk tildelt et lite hus med omtrent de samme fasiliteter som de fleste andre hadde på den tiden, varmt om sommeren og kaldt om vinteren. Det hadde et stort og godt baderom, fransk toalett med hull i gulvet, så vi ble sterke i legger og lår især når noe vi hadde spist måtte fort ut igjen. Den største fordel med huset var

en relativt stor terrasse i 2. etasje som fungerte som soverom på den varme årstiden. Da kunne vi ligge ute i litt kjølig luft, unngå å bli «spist opp» av mygg, se på stjernene og høre på hundeglam rundt i nabolaget. Vi lærte oss fort at det var nødvendig å samle steiner hver kveld for å jage bort flokker av villhunder som streifet rundt i smågatene om nettene. Noen ganger kunne flokkene møtes på gatehjørnet vårt og da ble det liv og røre! Om vinteren måtte vi «skalke alle luker» og stort sett oppholde oss i ett av rommene og ofte nær inntil Alladinlampen for å holde varmen. Plutselig en dag kom det snø! Da måtte vi ut for å se på hvordan iranerne taklet snøen. Det var mange rare påkledninger å observere. Det så ut som iranerne var livredde for å få snø på hodet for de dekket seg til med det som var tilgjengelig, plastposer, aviser og papp. Men føttene! Nei de var helt bare i slippers! Tenk så kalde de måtte være på beina! Og bilene skled på snøen for vinterdekk fantes jo ikke. Snøen skapte mye liv og røre langs gatene. Heldigvis varte snøværet kort tid!

Dagliglivet i Isfahan var ganske krevende i starten. Vi ble ganske fort overlatt helt til oss selv, og å finne fram i et helt fremmed land og system tok tid. Det var faktisk få utlendinger i Isfahan på den tiden, så vi følte oss ganske alene. Hvordan skulle vi finne fram til det vi trengte for å klare oss i dagliglivet? Heldigvis hadde vi en kjøpmann i garasjen vår som hadde de aller mest nødvendige matvarene som f.eks. melk, brød, syltetøy, egg, ris og litt grønnsaker. Kostholdet var ganske enkelt og ensformig i starten. Det var ikke vanskelig å finne frukt og grønnsaker på markedene i byen, og det bugnet av fin frukt i de ulike sesongene. Kjøttvarer var en større utfordring å finne ut av. Vi fant etter hvert ut hvor vi kunne få kjøpt kjøttvarer. Skrottene hang der, det

var bare å peke på det stykket vi ville ha, kjøpe hele stykket eller få det kvernet. Så ble det pakket inn i resirkulert avisepapir, f.eks. Gudbrandsdølen. Litt rart første gangen, men slik var det bare. Ikke noe skulle gå til spille! Hønskjøtt kunne vi få kjøpt på gata. Selgere gikk rundt med hønene over skulderen og ropte «høner til salgs». Det var bare å peke på, så ordnet det seg med ferskt kjøtt til middag!

Daglivet

Etter hvert kom dagliglivet inn i sine faste rutiner. Vi dro på jobb om morgenen, kom hjem til siesta kl. 12. Siestaen varte i to timer om vinteren og fire timer om sommeren. Så tilbake på jobb etter siestaen til kl. 18 for Ola og kl. 16 for Sissel. I den varme årstiden var det ikke mye vi orket å gjøre i siestaen; bare spise, drikke, dusje og full avslapping! Ca. 40° over lang tid uten avkjølingsmuligheter tapper for krefter. Det var viktig å få i seg nok vann og salt!

Vigdis var hos dagmamma når vi var på jobb, og dagmammaen holdt huset vårt i orden. Huset ble rengjort hver eneste dag. Rengjøring var viktig, for støv og sand kunne samle seg i relativt store mengder inne i huset når ørkenvinden blåste rundt hjørnene. Dagmammaen bodde i nabolaget og hadde en sønn som Vigdis fikk til lekekamerat. Vigdis

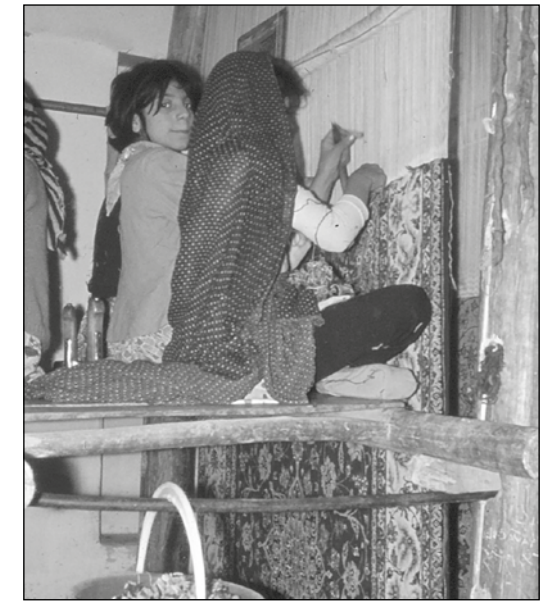
Fra basaren.

En av hovedmoskeene i Isfahan.

lærte seg farsi samtidig som hun lærte å snakke norsk.

Fritiden ble brukt til å utforske Isfahan, og det var mye å utforske. Som tidligere nevnt, er Isfahan full av historiske bygninger og monumenter som er helt praktfulle bare å være til stede i. Vi tilbrakte mye tid i disse. Vi gikk ofte inn i en av de fine moskéene bare for å oppleve roen og stillheten. Basaren var et fint sted å utforske for å lære om de rike håndverkstradisjonene. Det var interessant å få innblikk i hvordan håndverkerne jobbet. Vi

Unge vevere.

lærte etter hvert å skille mellom god og dårlig kvalitet på mange produkter.

Vi ble spesielt interessert i persiske tepper, og den interessen er fortsatt til stede. Det er bare gulv- og veggplass som setter begrensninger på kjøpelysten. Vi kjøpte vårt første persiske teppe etter bare noen få uker i Isfahan, og senere ble det flere av litt forskjellig kvalitet. Den gangen ble småjenter brukt i teppeproduksjonen. De fineste isfahanteppene hadde mange knuter. Jentene hadde små hender som egnet seg til å knytte med silkestråder i renningen og tynt ullgarn og/eller silke i knutene. Resultatet var at disse jentene ikke fikk gå på skolen og ble analfabeter.

Vi tror at vi som en liten familie med en lyshåret og blid liten jente fikk mye kontakt med den iranske befolkningen. «Alle» skulle hilse på og snakke med oss når vi var ute i byen. Vigdis ble alltid midtpunktet når vi oppholdt oss sammen med lokalbefolkningen, og dette opplevde vi som svært positivt.

Det var viktig å holde kontakten med hjemlandet. Telefonen var jo absolutt oppfunnet, men som mange av oss erfarte, også i Norge, så måtte vi til en sentral for å bli koblet opp mot utenlandske telefonnummer. Og dette var dyrt, veldig dyrt, så telefonen var bare til bruk i nødsituasjoner. Brevskriving derimot fungerte den gangen også. Vi hadde en fast brevskrivetid i uka. Da satte vi oss ved bordet alle tre og skrev til familien om løst og fast på flortynne blå brevark, flypost. Brevene skulle jo veie minst mulig fordi de skulle sendes lang vei med fly. Vi abonnerte på lokalavis hjemmefra, Gudbrandsdølen, og fikk tilsendt «Nytt fra Norge» av UD. Vi prøvde å lytte til kortbølgesendingene fra Norge, men det var ikke alltid så lett å få inn. Vi fikk likevel med oss første skritt på månen og bryllupet til vårt nåværende kongepar. Det var store nyheter!

Jobbene våre

Ola fikk jobb på kjemisk institutt ved universitet i Isfahan. Der jobbet det en amerikansk professor som Ola arbeidet sammen med under hele oppholdet i Iran. Den første oppgaven var å få orden på en del av utstyret på laboratoriet, f. eks. å få de nye apparatene til å virke hele dagen. Det viste seg at spenningen til tider var så lav at de ganske enkelt sa stopp. Innkjøp av en transformator løste saken. Dette innkjøpet var ett eksempel på hvordan systemet virket. Det tok dager, uker og enda lengre før transformatoren etter mange purringer kom. Da fant Ola ut at den var kjøpt på et apotek i byen. Han som stod for innkjøpet var søskenbarn til apotekeren som igjen hadde kjøpt transformatoren fra en annen butikk i byen. Alle ledd la til litt på prisen. Dermed tjente innkjøperen litt, apotekeren tok sitt, og den første butikken tok sitt. Men saken ble løst til slutt.

Studentene brukte engelske lærebøker. Etter hvert kunne Ola mere farsi enn studentene kunne engelsk så det meste av tiden gikk med til å forklare på farsi hva de hadde lest. God språkundervisning for alle!

Tidlig under oppholdet var Ola utsatt for et uhell mens han jobbet med å utvikle en analysemetode. Innholdet i et beger med sterke syrer eksploderte og han fikk store øyeskader. Etter en lang og grundig spyling med vann ble han kjørt til sykehuset. Allerede på tur ut fra laboratoriet var alt lys borte. Begge øynene var helt svarte, men takket være spylingen var det ikke hull på hornhinnene. Legene sa at ca. 70 % av hornhinnene var etset bort.

Sissel ble tilkalt og hun fant Ola på et bord inne på operasjonssalen. Ved siden av var de i full gang med å operere andre pasienter. Korridorene var fulle av pårørende som lagde mat til sine. Vi fikk valget mellom å bli liggende på

sykehuset eller å komme to ganger daglig for å få behandlet øynene. Valget var enkelt. Det så ikke innbydende ut å bli liggende noen dager på dette sykehuset. Vi valgte det siste alternativet. Vi ble da kjente personer i byen. En europeisk dame med et lite lyshåret barn på 2 år og en blind mann med store bandasjer på hodet som stod langs gata for å praie en drosje, ble lagt merke til! Men alt går når en må.

Allerede etter en uke kunne Ola se lys igjen, og noen uker senere var synet normalt. Etterpå fortalte min kollega, den amerikanske professoren, at de hadde trodd han ville bli blind. Da vi skulle gjøre opp for oss på sykehuset, nektet de å ta imot betaling for behandlingen. Vi var gjester i landet og skulle derfor få behandling vederlagsfritt! Snakk om gjestfrihet!

Sissel fikk jobb ved Nur Ayin, et hjem for blinde jenter og kvinner. På den tiden var det vanlig, også i Norge, å sende bort barn med ulike funksjonshemminger. Vi hadde sentralinstitusjoner for barn, unge og voksne helt fram til begynnelsen av 90-årene. I Iran var mange «gjemt bort» av familien og den enkelte funksjonshemmede fikk vanligvis ikke skolegang.

Nur Ayin var drevet av britiske misjonærer, og det var flere frivillige som jobbet der

Vevstua på blindeskolen.

På skolen.

over en kortere periode. Hjemmet hadde tilbud til blinde jenter og kvinner fra alle deler av landet. Der fikk de skolegang, lærte blindeskrift, mobilitet og mange praktiske aktiviteter. Veving var hovedaktiviteten for noen av de voksne. Noen av jentene hadde familie som de kunne besøke i ferier, mens de fleste var på institusjonen hele tiden.

Sissel jobbet på vevstua om formiddagen og deltok i undervisningen om ettermiddagen. Vevstolene var ganske primitive, men godt tilrettelagt for blinde. En måtte kunne telle innslagene for å vite når en skulle skifte farge, bruke trøene og legge merke til når noe gikk galt. Det var noen få som mestret å lære disse ferdighetene automatisk.

Barna gikk på skole hver dag. De lærte blindeskrift slik at flere lærte å lese og regne. De hadde praktiske aktiviteter f.eks. svømming, veving og mobilitet. Sissels jobb var å være med å tilrettelegge i de daglige gjøremålene med de enkle hjelpemidlene som fantes. Som familie hadde vi mange hyggelige samvær med de blinde barna både hjemme hos oss og ved Nur Ayin.

På ferietur

Etter ett år i Iran bestemte vi oss for å ta en ferietur til India. Dette var mulig fordi det da hadde kommet en norsk sykepleier til Isfahan

som gjerne ville ta seg av Vigdis mens vi var på tur. Vigdis var da knapt 2 år.

Vi tenkte oss en tur østover med buss, tog eller de framkomstmidler vi etter hvert fant passende. Det endte opp med en tur gjennom det sørøstlige Iran, sør i Pakistan og videre til New Dehli i India. Turen tilbake gikk gjennom Pakistan, Afghanistan og nordøstlige Iran og hjem til Isfahan.

Det ble litt av en tur med diverse utfordringer! Den første var selvforskyldt ved at vi manglet et bestemt dokument da vi skulle reise ut av Iran. Passene ble konfiskert, og vi ble plassert i et enkelt jordhus. Saken ble løst med en ekstra busstur på litt over 300 km tilbake til Isfahan mens passene lå innelåst hos grensepolitiet.

Fra grensen til Pakistan skulle vi bruke tog. Toget var fra 1917. Vognene bar preg av høy alder, og hver vogn bestod av ett stort rom

med briske rundt veggene. Det var enkelt å se ut gjennom bordkledningen som knaket og ristet. Toget var så fullt av mennesker at når vi fikk kapret en plass på brisken, var utfordringen å beholde den til vi var framme. Selve grensepasseringen tok 27 timer, og det var en opplevelse i seg selv å observere alt smuglergodset som kom fram i lyset. Etter 52 timer gjennom ørkenområder var vi framme i byen Quetta. Det ble 52 timer med te og brød. Halvveis fikk vi kjøpt hardkokte egg. Verken før eller siden har hardkokte egg med grønne plommer smakt så godt!

Vi tok oss videre med tog til Lahore på grensa mot India. Skulle egentlig tatt fly, men ingen fly gikk den dagen. Det var en interessant tid i Pakistan. Det var demonstrasjoner og skyting i gatene mens vi var der. Pakistan var i krig med India i Kashmir også på den tiden. Grensepasseringen var derfor spesiell og

gikk gjennom en tunnel av piggtråd med soldater med skarpladde geværer på begge sider.

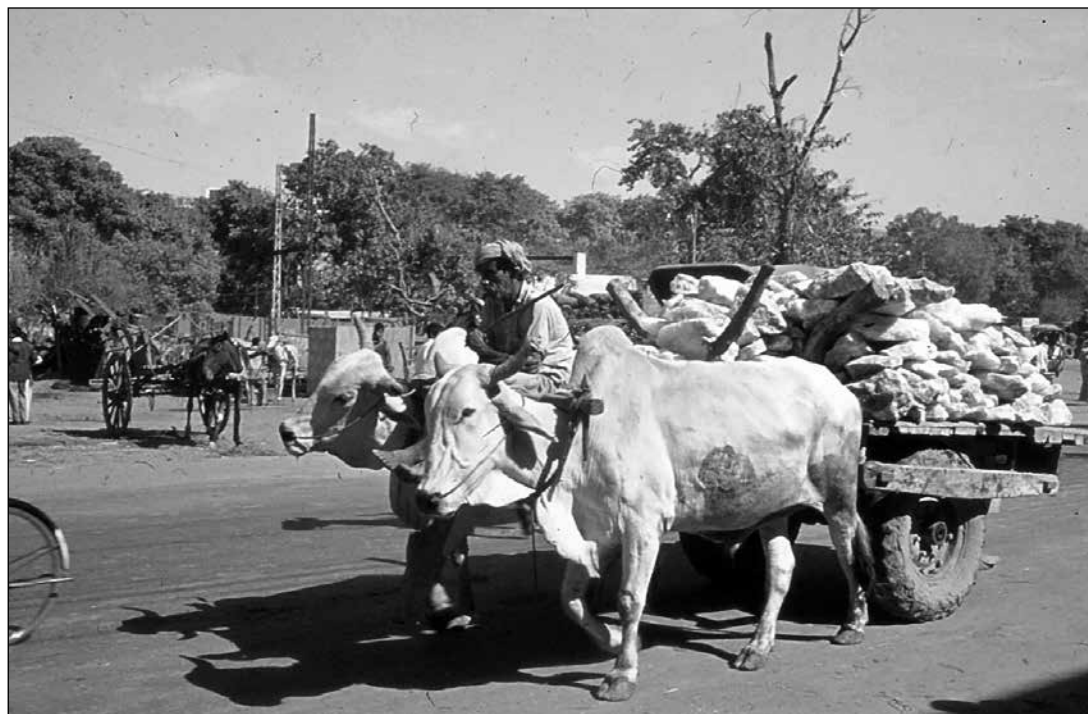
Turen gikk videre til New Delhi med sykkel-drosje og tog. Dette var vårt første møte med India. Et møte med gamle flotte palasser, slumstrøk og mennesker over alt. Og ikke minst mange ukjente lukter!

Veien tilbake til Iran gikk via Pakistan og Afghanistan. Turen til Kabul gikk med buss, og videre tre dager gjennom Afghanistan med buss, lastebil med seter på planet, og jeep den siste strekningen til grensen til Iran. Det var en slitsom tur med lange dager, lite mat, og lugubre overnattinger.

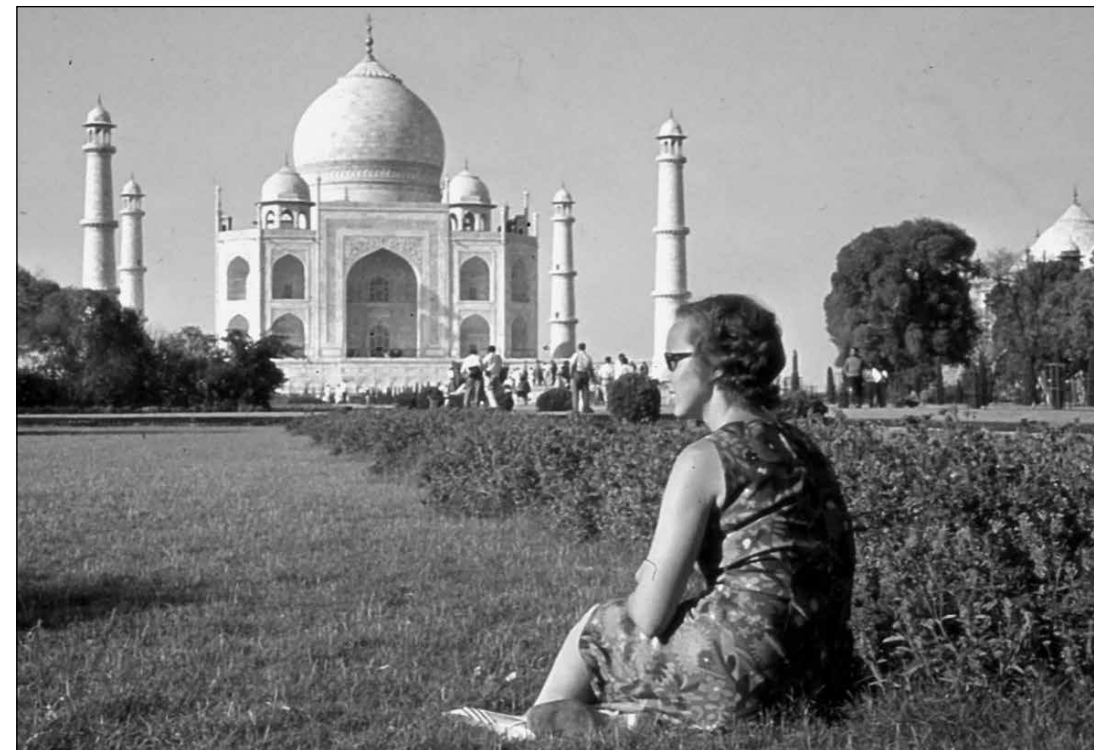
Utfordringen var alltid hvordan vi skulle komme videre og å finne et sted å overnatte. Grensepasseringen til Iran var den siste utfordringen. Det var ca 30 km ingenmannsland uten offentlige transportmuligheter. Sjefen på

grensestasjonen kunne imidlertid kjøre oss, men krevde så mye penger at vi ikke hadde råd. Sent på kvelden ble løsningen en tankbil som skulle tilbake til Iran etter å ha vært i Afghanistan med bensin. Fordi vi kunne snakke farsi fikk vi skyss med den. Prisen som stasjonssjefen forlangte, gikk da øyeblikkelig betydelig ned, men vi kjørte inn i Iran som "seierherrer".

Vi tar med litt av denne turen fordi den har vært viktig for våre videre ønsker og lyst til å oppleve mere av verden. Det ble en tur med alle mulige framkomstmidler, sykkel-drosjer, buss, tog, lastebiler, jeoper og hestedrosjer. Det var en tur med lokal mat og hoteller av sterkt varierende standard. På ett hotell var vi 27 personer på samme rom. Men alt går når man må. Turen ble et "dypdykk" i kulturer vi ønsket å se mere av.

Varetransport i Dehli.

Sissel foran Taj Mahal i India.

Refleksjoner

Oppholdet i Iran ble to særdeles interessante år. To år i en nasjon som er så stolt av sin tusenårige historie ga mersmak til å prøve andre jobber i utlandet. Etter noen år i Norge fikk vi begge jobber for Hydro i Qatar, også et muslimsk land, men med en helt annen kultur. Der ble det 5 år hvor de ansatte var fra India, Pakistan, Bangladesh, Egypt, Libanon og noen fra Qatar, altså en veldig blandet forsamling. Men ikke mindre interessant for det. Perioden i Qatar gav oss dessuten en god anledning til mange reiser både øst- og vestover. Etter noen år i Norge ble det arbeid i Canada i provinsen Quebec. En totalt annen opplevelse hvor fransken ble den største utfordringen.

Men det ble ikke slutt da heller. Etter noen år ville Hydro ha oss til Dehli i India, og slik ble det. Sissel jobbet også der. India ble nok den største utfordringen vi har hatt. Arbeidet var greit, men det tok på å bo der. Forurensningen var til tider særdeles stor. Mye av året var temperaturen ubehagelig høy. Det var mennesker over alt, samme hvor en snudde seg. Ola hadde mye kontakt med det Indiske byråkratiet. Da trengs det mye tålmodighet. Arbeidet førte også til at Ola måtte reise en del, og det ble flere turer til andre steder i India. Vi synes at vi etter hvert kjenner India godt etter å ha vært i de fleste delene av landet. Vi vil nok alltid ha en dragning mot å reise til India igjen.

Alle årene i utlendighet har gitt oss mange opplevelser som vi setter stor pris på. Det har ført til at vi i senere år har hatt reiser sammen med barn, svigerbarn og barnebarn til mange "eksotiske" steder i verden. Det har vært fint å kunne videreføre interessen for andre land og kulturer til de neste generasjonene.

Når vi ser tilbake, har vi aldri angret på valget vi tok i 1967. Jobbene i Iran ga oss lyst

til å oppleve flere land og kulturer. Å arbeide noen år under helt andre forhold enn det en er vant med, gir andre perspektiver og utvidet forståelse for andre kulturer enn det en får ved bare kortere besøk som turist.

Det var store forskjeller mellom Canada, Iran, Qatar og India på alle måter. De sosiale systemene er forskjellige, måtene å arbeide på er forskjellige, og ikke minst når det gjelder kultur og religion. Til tross for disse forskjellene har vi erfart at menneskene vi har truffet har de samme grunnleggende behov og ønsker. Familien kommer først. Alle familiene vi har blitt kjent med ønsker fred og økonomisk sikkerhet for seg og sine. Dette er gjennomgående i alle kulturer. Vi har opplevd mye rart på jobb og reiser, men aldri noe med bevisste negative tanker bak. Gjestfriheten har alltid vært stor. Vi har lært at når man har gjensidig respekt for hverandres kultur og religion skaper dette gode relasjoner mellom mennesker.

Vi har reist gjennom de fleste av de områdene hvor det i dag er mye krig. For oss er det nesten ufattelig, og ikke minst trist, at det er krig og ødeleggelser som preger disse områdene. I en verden med mye krig og elendighet gjør erfaringen vår at vi midt i tragedien likevel ser enkeltmennesker som ønsker fred og trygghet for sin familie. Vi har i de senere år vært tilbake i Iran for å mimre om "gamle tider". Det var et hyggelig gjensyn. Iranerne som nå lever under et strengt muslimsk regime er like vennlige som før.

Nå tilbringer vi mange uker i året på Brattberget, feriehuset vårt oppe i Lisgrenda, og i Øyerfjellet. Der er det god tid til å reflektere. Vi er takknemlige for alt vi har fått oppleve rundt om i verden, og at vi torde å ta utfordringene mens vi var unge og "hadde lyst på verden".

Seterliv i Hundbergslia

■ ODDVAR NORDLUND

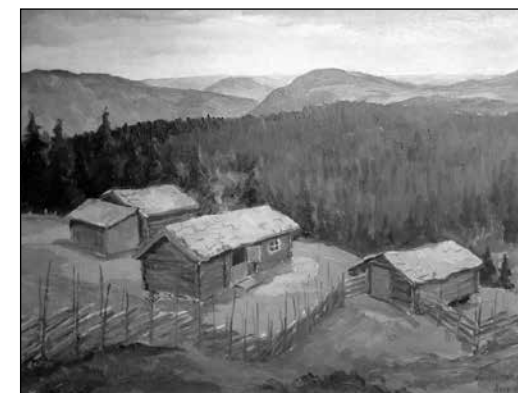
I Hundbergslia ligger den enslige setra Hundberget. Dette er min barndoms seter, og jeg har fått det privilegium å overta den. Jeg har opplevd en stor utvikling av seterbruket på Hundberget i min levetid. Jeg husker så vidt at vi hadde ku på setra på slutten av 60-tallet, og har fulgt utviklingen fram til i dag hvor setra har blitt hytta vår.

Denne artikkelen er historien om seterlivet på Hundberget, i fortid og nåtid. De siste 50 årene er min egen historie. Tiden før det har jeg basert på en del andre kilder. Noe har jeg fra min far Harald. Tidlig historie har jeg i stor grad tatt fra Bygdabok for Øyer av Tor Ile, og da spesielt kapitlet «Fjellet og sæterbruket» som gir en grundig beskrivelse av Øyers 1000-årige seterhistorie. En annen viktig kilde har vært digitalarkivet.no, der gamle tinglysningsdokumenter og folketellinger er tilgjengelig. Den siste viktige kilden er kartverket.no, der jeg har funnet mye kart- og grenseinformasjon. I tillegg har jeg samlet noen enkeltopplysninger fra noen andre kilder.

Historien er en blanding av fakta, antagelser og fri diktning. Dette flyter litt i hverandre, men i det store og hele gir artikkelen en korrekt beskrivelse av seterlivet på Hundberget.

Historien starter

Det er tidlig morgen på Søre Lånke en dag i starten av juni. Vanligvis er tempoet rolig med en avslappet atmosfære så tidlig på morgenen, men ikke denne morgenen. I dag skal folk og dyr flytte til seters. I innhegningen nederst i Lånkehaugen står det utålmodige griser, og i fjøset venter kyrne på å bli melket. De gamle kyrne skjønner hva som skal skje, og lengter etter å komme til seters. De unge kyrne er mer uvitende, men de registrerer den spente stemningen og er urolige.

*Maleri av Hundberget fra 1940.
Malt av Arve Hagen.*

På gardstunet er det hektisk aktivitet. Alt utstyret er pakket dagen før. Nå er alle i aktivitet for å gjøre unna de siste forberedelsene. Sauene som beiter i Lånkehaugen skal samles, kyrne og geitene skal melkes. Grisene må også fores før de kan starte marsjen til setra.

Snart er alle klare til avmarsj. I år skal eldstedatteren på Lånke være budeie, og går først med bjellekua ved siden av seg. Resten av kyrne følger etter. Den 12-årige nabogutten skal være gjeter, og han går sammen med sauene. Geitene og grisene legger også i veg. Alle gardens folk hjelper til med å få dyrene i gang, og mange av dem skal være med helt opp til setra.

Etter at flokken har forlatt garden, legges det kløv på hestene. De skal frakte alt utstyret som trengs på setra i sommer. Gardbrukeren sjøl og et

par gardskarer tar med hestene, og følger etter der resten av flokken forsvant.

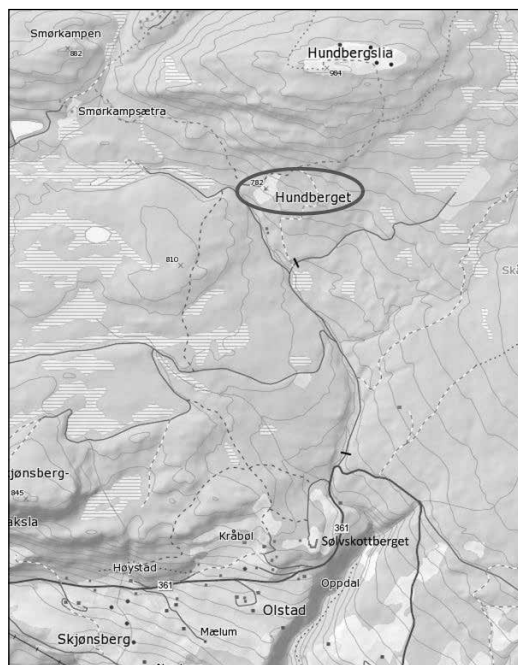
Først må den bratte Lånkehaugen forseres. Turen går på skrå opp lia til Haugberget. Der fortsetter seterfølget inn i gutua mellom Nordre Lånke og Mæhlum, mot Skjønsberg. Snart svinger følget inn mellom Øvre Skjønsberg og Mæhlum, fortsetter opp i gutua som går fra Skjønsberg til Olstad, og videre opp til Søluskottberget.

Alle bakkene er nå unnagjort, og følget tar en pause i innhegningen som ligger på stulen mellom de øverste gardene og Nordbygds morka. Pausen blir ikke lang, for både folk og dyr lengter til seters. De fortsetter derfor innover langs Skåeåa ved Søluskottberget, og deretter videre innover dalen langs Hundbergsbekken. Endelig ser de setra. Siste etappe er gutua mellom setra til Nordre Lånke og Søre Lånke. Målet er nådd, og en ny sommer på Hundberget seter i Hundbergslia kan starte.

Omtrent slik kunne en flyttedag til seters tidlig på 1500-tallet fortone seg. Seterlivet i Øyer var allerede flere hundre år gammelt. Hundberget er en av setrene i Øyer som ligger nærmest bygda, og dermed er det sannsynlig at den er en av de eldste setrene som ble etablert.

Seterbruket har utviklet seg gradvis. Første trinn på utviklingen var at dyrene ble sluppet på beite i utmarka rett ovenfor garden. Kyrne ble ledet opp på beite etter melkinga om morgenen, og tatt inn igjen i fjøset til melkinga om kvelden.

Etter hvert som det ble etablert nye gardar, ble det lenger og lenger til beitelandet. Slik oppsto også gutuene, da kyrne fra gardene lenger nede i dalsida måtte føres opp til beite mellom gardene lenger opp. Til slutt ble det for langt å føre kyrne opp og ned hver dag. Det ble da etablert stuler i grenselandet mellom innmarka og beiteområdene i utmarka. På stulene var det innhegninger der kyrne kunne melkes,

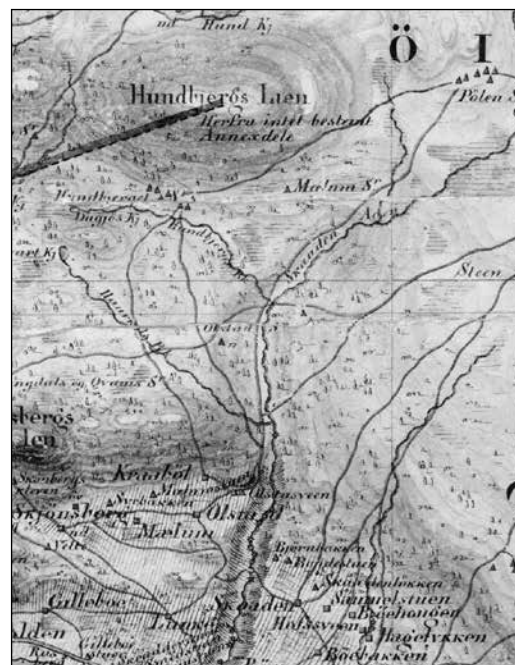

Hundberget seter, som ligger i dalen innover fra Søluskottberget, øverst i Nordbygda i Øyer.

samt at de var der om natten. Det var imidlertid ikke hus på stulene. Melken ble fraktet til gards hver dag. Stul finner vi i flere stedsnavn i Øyer, og er også opphavet til navnet støl, som brukes om setrer andre steder i landet.

Det ble lenger og lenger til stulene og god beitemark etter hvert som det ble flere gardar og flere dyr. Til slutt ble det for langt å frakte melken til gards hver dag. Det var behov for å videreforedle melken der kyrne var, og dermed ble de første husene bygd. Vi fikk setrer, et ord beslektet med å sitte. Det var eldhuset som kom først, der budeia bodde og hvor ysting og kinning foregikk. Dyrene sto fortsatt ute i innhegninger, eller kveer som dette kalles i Øyer.

Oftest hadde flere gardar setrer på samme sted, og det ble en seterlend. Husene i setergrenda sto tett sammen, da dette ga både sosial kontakt og vern mot omstreifende pakk. Setra var fortsatt bare beiteland. Imidlertid ble kvee-

Dette kartet fra 1829 viser ferdselsårene i Øyer, bygdeveger, gutuer og seterveger. Det var to traséer opp til Hundberget, og en trasé videre til Polen. Vi finner spor av disse traséene også i dag. Den vestlige traséen fra Kråbøl til Hundberget og videre opp til Polen er de siste to årene ryddet og merket, og inngår i turstinettet på Nordbygds morka. Den østlige traséen fra Søluskottberget til Hundberget er noen steder synlig i terrenget, men er flere steder helt forsvunnet.

ne godt gjødslet, siden dyrene sto der hele natten. Da man etter hvert bygde fjøs på setra, var dyrene i fjøset om natten. Den godt gjødslede kvea ble dermed mindre brukt, og graset i kvea ble kraftig og næringsrikt. De små kveene ved seterhusene ble etter hvert det første slåttelandet på setra.

Det var også behov for et hus til å lagre ost, smør o.l. på setra. Eldhuset var for varmt til dette, og det ble derfor bygd ei bu tett ved eldhuset. Den lå vanligvis mot nord for å unngå soloppvarming, mens eldhuset lå mot sør.

De to husene lå med gavlveggen mot hverandre med en smal åpen passasje mellom husene.

Dette er også en naturlig utvikling av setergrenda i Hundbergslia. I 1668 var det to bønder fra Lånkegardene som hadde seter på Hundberget, slik matrikkelen fra det året viser. Det er opprinnelig to Lånkegarder, Søre Lånke og Nordre Lånke. Søre Lånke ble delt i to, Oppistu'n og Nistu'n. Nordre Lånke ble også delt i to, Nordigard og Framistu'n. Om denne delingen var gjort i 1668 vet jeg ikke. Hvilke av gardene som hadde seter på Hundberget vet jeg heller ikke. Imidlertid viser samme matrikkel at to Lånkegarder også hadde seter på Augsætra. Kanskje var det fire Lånkegarder da, to med seter på Hundberget og to på Augsætra?

Ut fra gardsnummer på seterlykkjene på Hundberget, tilhørte den nåværende setra Nordre Lånke. Rett vest for den setra, med ei gutu mellom, var det ei seterlykkje som tilhørte Søre Lånke. Det er sannsynlig at dette var de opprinnelige to setrene på Hundberget. Setervegen fra bygda på gamle kart ender også i gutua mellom disse seterlykkjene, noe som styrker denne teorien.

I matrikkelen fra 1668 var det kun setrer som ble brukt hele sommeren som var registrert. Dermed vet vi at Hundberget fortsatt var sommerseter da. Vi vet også at det ikke ble høstet seterhøy der i 1668, da det ikke er betalt skatt for dette.

Flyttedagen i historien over er i starten av juni. Tidspunktet var avhengig av når beitet ble godt nok på forsommeren. I dag er dette i starten av juni på Hundberget, og dette har neppe endret seg særlig de siste århundrene.

En dag på setra

På Hundberget begynner dagen å gry. Budeia på Søre Lånke våkner som vanlig først. Hun står opp, kler seg og vekker gjeterjenta. Jenta gnir søvnen ut

av øynene. Som alle andre morgener, føles det litt for tidlig å stå opp, men budeia rister i henne en gang til. Deretter begynner budeia forberedelsene til melkinga. Hun går ut på seterlykkja og over til fjøset. Der blir hun møtt av både rauting og breking. Dyrene venter utålmodig på å komme ut på beite. Hun melker kyrne, og gjør seg klar til å slippe ut buskapen.

Imens har gjeterjenta gjort seg klar til å følge dyrene. Hun har fått med seg litt niste, og følger dyrene ut på beite. Budeia ser over til husene på setra til Nordre Lånke, som ligger øverst på seterlykkja. Budeia der er også ferdig med melkinga. De vinker til hverandre, før de begge går inn. I dag er det kinning av smør som står på programmet.

På sen ettermiddag kommer gjeterjenta tilbake med buskapen. Igjen er det melking før nok en dag er over på Hundberget.

Vi har nå forflyttet oss til tidlig på 1700-tallet. Det har skjedd ganske store endringer i seterlivet på Hundberget. Det har blitt vanlig å høste graset på setrene i Øyer, og det samme gjaldt antagelig for Hundberget. Det var opparbeidet inngjerdede seterlykkjer, og husene på de to setrene ligger ikke lenger helt nær hverandre. Husene er flyttet øverst på hver sin seterlykkje. Eldhuset og bua ligger innenfor gjerdet, mens fjøset ligger ved gjerdet. En dør i fjøset går inn på seterlykkja. Den bruker budeia. En annen dør går ut på vollen utenfor gjerdet. Den brukes av buskapen.

Hundberget er fortsatt sommerseter for Lånkegardene. Den daglige rutinen på setra har ikke endret seg så mye. Fortsatt gjetes buskapen. Imidlertid blir det et avbrett i rutinen når seterlykkja skal høstes. Da kommer det slåttefolk til seters. Det er også bygd en låve, slik at høyet kan lagres. Høyet på setra kjøres ned om vinteren, da det ikke er plass til seter-

høyet på låven hjemme på garden før litt utpå vinteren, samt at det da er bedre tid til å frakte høyet.

Fjellflytterdagen

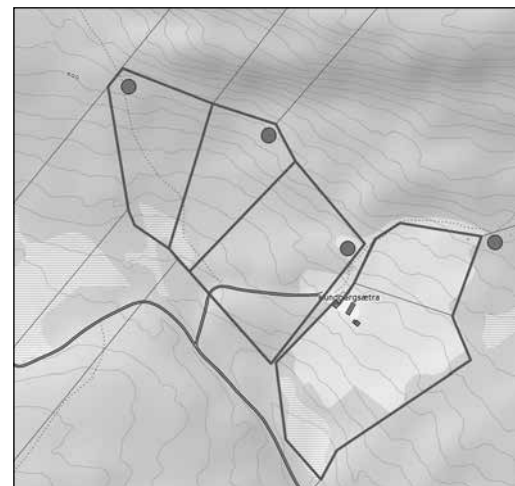
Det nærmer seg sankthans. Etter to uker på Nistu'n-setra på Hundberget har budeia begynt å forberede neste flytting. Alle kopper og kar er vasket. Disse er laget av tre, og hun har vasket dem grundig i einerlåg. I morgen tidlig skal gardbrukeren selv komme opp på setra med en del folk som skal hjelpe til med flyttingen. Dyrene er samlet i fjøset, og melkingen er ferdig. En av de travleste dagene i året er snart over. I morgen kommer nok en travel dag, selve flyttedagen.

Morgenen kommer med fint vær. Det er gjerne stabilt sommervær på denne tiden. Rett etter at melkinga er ferdig, kommer folkene fra bygda. Det er samme spente nervøsitet blant folk og fe som ved flyttingen fra garden tidligere i sommer. Buskapen vet at nytt og saftig beite venter dem inne på fjellet, og de er ikke vanskelige å få i gang. De tar vegen på skrå oppover lia.

Det er ikke så lange turen i dag, og det er ikke så veldig bratt heller. Etter en kilometer flater det ut, og resten av turen går i nesten flatt terreng. Etter et par timer er de framme ved målet. Husene på Pølen ønsker dem velkomne, og etter en liten hvilepause på setervollen, går buskapen ut på det ferske og gode beitet rundt sommersetra.

Folkene bærer inn alt utstyret og setter det i eldhuset. I dag skal dagen brukes til å få alt på plass og forberede sommeroppholdet. Etter noen timer kommer også budeia etter til fjells. Hun har ordnet det siste på Hundberget før hun kunne gå etter de andre. Om kvelden har folkene gått til bygds igjen, og budeia er alene på Pølen. Imidlertid kommer hun til å få selskap dagen etter. Da kommer folk og fe fra de to andre setrene på Hundberget også opp til Pølen for å være der hele sommeren.

Vi har nå flyttet oss omtrent 100 år fram i tid, til tidlig på 1800-tallet. Hundberget er ikke lenger sommerseter. En gang mellom 1668 og 1756 har Lånkegardene etablert sommerseter på Pølen inne på fjellet. Dette vises i en fortegnelse over setrer i Øyer fra 1756. Da er det tre Lånkegarder som har seter på Pølen. Hundberget har nå blitt heimseter, som brukes noen uker på forsommeren og noen uker om høsten. Ut fra gamle hustuffer og seterlykkjer på Hundberget ser vi at det på et tidspunkt må

Kartet viser det som antagelig var de ulike seterlykkjene på Hundberget. Det står fortsatt steinmurer igjen som vitner om hvor husene sto, markert med sirkler på kartet. Noen steder er det helt tydelige murer etter 3-4 hus. Andre steder er det mer diffuse steinrekker som kan være rester etter murer. Den opprinnelige gutua mellom de to østligste lykkjene var tydelig i terrenget i min barndom, men er mer diffus nå.

Den østligste seterlykkja ble solgt i to omganger fra Laurits Lunke til Ole Langgardsstuen, den nordre delen i 1911 og den søndre i 1914. Hustuffer kan også tyde på at dette opprinnelig var to adskilte setrer, slik at det en gang i tiden har vært fem seterbol på Hundberget.

ha blitt flere setrer der enn de to som er omtalt i 1668. Har det vært tre der, eller kanskje fire? Kanskje flere? Det er usikkert, men kart og hustuffer tyder på fire til fem setrer. Men at de tre Lånkegardene som etablerte seter på Pølen også hadde heimseter på Hundberget er naturlig.

Flyttingen skjedde på ganske faste tidspunkt. Opp til heimsetra flyttet de så snart beitet var godt nok der. Som tidligere nevnt var det i starten av juni. Når beitet også ble godt på fjellet, flyttet de videre dit. Normalt skjedde dette omtrent en uke før sankthans. Om høsten var det vanlig å flytte tilbake til heimsetra omtrent 10. september, og videre til bygds ved Mikkelsmess (29. september).

Om vinteren var husene på Hundberget antagelig brukt som bosted for tømmerhoggere. Nordbygds morka har mye god skog i dag, og har sannsynligvis også hatt det tidligere. Det vitner også navnet mork om, som opprinnelig betyr skogsområde.

Sommerseter igjen

Graset står rett og fint på seterlykkja på Hundberget. Bernhard slapte låen i går. I dag skal han slå. Man må ha skarp lå for å kutte finntotten, seig og glatt som den er. Det ser ut til å bli godt høyvær noen dager nå i siste halvdel av juli. Signe er ferdig med melkinga, og forbereder seg til å kinne smør i dag. Veslegutten Harald på seks år følger spent med. Han skal få være med å dra veiva på kinna i dag, i alle fall i starten mens det er lett å dra.

Kyrne og grisene har gått ut på beite. Kyrne forsvant fort inn i skogen, men de to grisene holder seg nær setra. De er nesten som hunder, og følger ofte med når Signe og Harald tar en tur opp i Hundbergslia. Harald synes det er veldig koselig å ha med slike "hunder" på tur.

I går var det også besøk på setra. Byfolk som til-

bringer sommeren på bygda. Det er ikke så sjelden det kommer slike folk til seters for å kjøpe litt smør eller ost. Ellers hender det også ofte at det kommer innom budeier fra de andre setrene i Øyer. Det kan være en som leter etter buskapen som ikke kom hjem til Holmsætra til kvelds. Eller budeia på Pølen som kommer innom for en kaffetår og en prat. Noen ganger er det Signe, Bernhard og Harald som tar en tur på besøk til andre setrer. Stiene mellom setergrøndene er hardtrakka og velbrukte.

Til kvelds er en god del av seterlykkja slått. I morgen skal det tørke i sola før det samles i sater om kvelden, for at natteduggen ikke skal væte det igjen. Om morgenen spres såtene igjen, og slik holder man på til graset er tørt og blitt til høy. Da kan det kjøres inn i låven.

En gang i blant spenner Bernhard hesten for kjerra. Ost og smør skal kjøres til bygda på kjerrevegen som går rett sørover på Nordbygdsorka, til Kråbøl og videre ned i bygda. Dette er en velkommen adspredelse for Harald, som kjeder seg litt som eneste unge på setra.

Vi nærmer oss nåtid. Året er 1940, samtidig med at bildet i starten av artikkelen er malt. Det er mine besteforeldre Signe og Bernhard som eier Hundberget, og min far Harald er med dem på setra. Endringene på Hundberget er ganske store de siste hundre årene.

Det har blitt vanlig med kjerreveg til setrene. Den utviklingen startet helt i slutten av 1800-tallet. I Bygdabok for Øyer beskrev Tor Ile at setervegen gikk opp mellom Skjønberg og Mæhlum, og fortsatte dalen innover ved Sølvsokottberget. Kjerrevegen i 1940 gikk imidlertid forbi Kråbøl og rett innover Nordbygdsorka. Kartet fra 1829 viser begge traséene. Videre nedover bygda viser kartet en trasé fra Olstad og ned gjennom Lånkehaugen. Antagelig brukte de den i 1940, og ikke den via Skjønberg.

Staute slåttekarer på Hundberget litt før 1960. Fra venstre onkel Birger, far Harald, storebror Bjarne og bestefar Bernhard.

Setergrønda på Hundberget har passert toppen. Det er nå bare en seter igjen i drift, men til gjengjeld har den nå blitt sommerse-ter igjen, ikke bare heimseter. Bakgrunnen er store endringer i Lånkegrønda i starten av århundret.

Fra omtrent 1910-1925 ble det solgt ut flere jordteiger fra Lånkegardene, og flere mindre gardar ble etablert. Dette var gardene Nordeng, Bratt, Brattland, Haugerud og Nordlund. I tillegg fikk noen av disse gardene med heimsetra til den opprinnelige garden i kjøpet. Nordlund kjøpte en seterlykkje, og Brattland kjøpte en annen. I tillegg kjøpte Rinheim Nistu'n Lånkes seter på Pølen og seterlykkja på Hundberget.

Hestefølge på Hundberget litt før 1960. Husene er slik de var det første jeg husker.

Hvor mange hus det var i setergrenda ved disse salgene er uvisst. Min far husket ikke noen hus utenom de på setra vår. Antagelig var det kun seterlykkjer igjen ved salgene, og driften var begrenset til kun høsting av høy. Dette ble også avvirket ganske raskt, og i 1940 var det kun den setra som fulgte med Nordlund som det ble høstet på.

Seterhusene var ikke så mye endret. Bua var flyttet en meter eller to lenger mot nord, og det var bygd en skut i bindingsverk mellom de laftede rommene eldhuset og bua. Dette er en utvikling vi ser på mange setrer, der man først har to frittstående hus, eldhuset og bua med åpen rom mellom. Så trekker man ut tak og sidevegger både på bua og eldhuset for å få en mer overbygd plass mellom husene, men fortsatt er plassen utvendig. Det er dette overbygget som opprinnelig het skut. Siste trinn er at man bygger sammenhengende tak, og kler inn skuten. Skuten har nå blitt et innvendig rom.

Det er helt slutt på gjeting av buskapen. Ulven forsvant i Gudbrandsdalen på slutten av 1800-tallet, og gjetingen med den. Den største spenningen til kvelds nå er om kyrne kommer tilbake av seg selv, eller om man må ut og lete etter dem.

Sommerstemning

Jeg ligger i køyesenga og hører regnet tromme på taket. Det er noe merkelig beroligende med å våkne av regndråper på papptak. Det er bare en skur, og snart ser jeg solstråler i kammersvinduet. Jeg står opp og kler på meg. Ute glinser det i regnvått gras. Utenfor gjerdet ligger sauene og hviler i skyggen av fjøsveggen. De har kommet tidlig som vanlig. Nå kommer de til å ligge her hele dagen, før de sent på ettermiddagen rusler til skogs igjen. Far og storebror er allerede oppe, og storebror er i gang med å slå graset med en liten tohjuls slåmaskin. Etter det staurer far opp til dagens første

hesje. Når første tråden er strukket på hesjen er det min tur til å bidra også. Hesjing er ikke det morsomste jeg vet, men arbeidet må gjøres.

Første hesjen er oppe. Det er dugurdskvila. Endelig tid til å gjøre noe jeg har lyst til. Jeg tar med meg pinnen min og går opp til steinrøysa øverst på lykkja. Er han der i dag, mon tro? Han har vært der hver solskinnsdag tidligere i sommer. Spent nærmer jeg meg røysa. Joda, på plass som vanlig. Hoggormen ligger og varmer seg på den faste steinhella. Jeg pirker borti ham med pinnen. Som vanlig forsvinner han fort inn i røysa. Dagens avveksling er over. Det skal ikke så mye til for bryte hverdagslivets kjedsomhet for en liten gutt.

Dagen etter tar vi en tur til bygds. Det er rart å komme hjem. Huset virker så tomt og stille, og det er alltid en underlig stemning i huset. Det er setra som er hjemme om sommeren. Vi tar en tur i jordbærråkeren og plukker moden jordbær, og spiser noen sukkerterbelger. Deretter er det på tide å sette seg inn i bilen igjen og reise opp til Hundberget.

Pus sitter og ser etter oss når vi drar. Hun trives ikke så godt på setra. Hun er litt rar, pus. Tar vi henne med, går hun de 5-6 kilometerne hjem. Vi har derfor sluttet å ta henne med, men her om dagen kom hun jammen gående etter oss opp til setra. Ikke lett å bli klok på det dyret. Hun liker vel som katter flest å bestemme selv.

Vi har kommet over i min egen tid, tidlig på 70-tallet, og jeg er i tiårsalderen. Det er min egen historie jeg beskriver. Det har blitt bilveg til Hundberget. Den kom på 50-tallet, og går først langs Skåeåa, deretter langs Hundbergsbekken. Det er skogsdriften som er bakgrunnen for vegutbyggingen, og det er nå flere skogsbilveger på Nordbygdsorka. På setra er det bygd på et kammers mot sør, som brukes både som oppholdsrom og soverom.

Siste kua leverte vi på slutten av 60-tallet.

Det er bare sau igjen på Hundberget. Vi høster fortsatt seterlykkja, og sauene beiter i omlandet rundt setra. Vi bor der i tiden vi høster, kanskje tre uker i slutten av juli og starten av august hvert år.

Sauene fører vi til seters omtrent som for mange hundre år siden. Først beiter de i Lånkehaugen. I starten av juni samler vi dem der og jager dem i den gamle gutua opp til Olstad. Deretter går vi bygdevegen til avkjøringen innenfor Sølvskottberget, og videre innover skogsbilvegen.

Sauene går ikke langt fra setra om sommeren. Nesten hver dag kommer stort sett hele flokken tidlig om morgenen før vi står opp. De legger seg i skyggen av fjøset. Eneste bevegelse om dagen er at de flytter seg etter skyggen når solen går sin ferd over himmelen. Kveld og natt er de ute i skogen og beiter. Det er bare på de tyngste regnværsdagene vi ikke ser noe til dem. Da holder de seg i skogen.

Om høsten sanker vi sauene i starten av september. Et par uker beiter de inne på seterlykkja, samtidig med at vi leter opp de siste sauene som ikke kommer frivillig til setra. I midten av september er det hjemtur, samme veg som vi gikk opp i vår.

Om vinteren, innunder jul, er det tid for å frakte høyet hjem. Hesten er byttet ut med traktor. Noen år er det mye snø, andre nesten ingenting. Med mye snø kan høykjøringen bli litt strabasøs, men vi får alltid høyet hjem.

En ny bruk av setra begynner også i denne perioden. Sølvskottberget rekonvalesenthjem har kjørt opp et løypenett på Nordbygdsmarka, og den ene løypa går rett over seterlykkja. Vi har Øyers fineste løypenett rett utenfor seterhuset på den tida. Dermed åpner det for å bruke setra til fritidsbruk også om vinteren. Vi tilbringer derfor mange helger, vinterferier og påskeferier på Hundberget.

Fritidsbruk

Det er tidlig morgen en dag i vinterferien. Vi voksne ligger på sovesofaen i eldhuset og venter på at barna skal våkne. De ligger i kammerset, i dobbeltsenga bestemor og bestefar fikk laget til bryllupet sitt. Endelig begynner det å bli litt liv i kammerset.

Klokka nærmer seg åtte, og barne-TV begynner snart på NRK. Den gamle svart-hvitt reise-TVen fra tidlig 70-tall gjør fortsatt nytten. Litt sjarm med den er det også. Ungene flokker seg rundt TVen i nattklær og sovepose.

Vi voksne ordner frokost, og det blir servering rundt TVen i dag. Litt prat om hva vi skal gjøre i dag. Noen som har lyst til å være med på en liten skitur? Kanskje vi heller skal finne på noen aktiviteter på seterlykkja, for eksempel ake på akebrett? Mulighetene er mange.

Litt utpå dagen lager vi bål i snøhaugen, og bygger benker av snø å sitte på. Vi får fyr på bålet, og setter pølsene på hjemmespikkede grillpinner. Merkelig at røyken alltid blåser dit vi sitter. Hvis vi flytter oss, følger røyken etter. Det er vel egentlig litt av kosen med grilling det også.

Når kvelden nærmer seg, pakker vi sammen og spenner på oss skiene. Etter en kort skitur kommer vi fram til bilen ved bygdevegen, og reiser til bygds igjen. Det har vært en trivelig ferie på setra. Både små og store trives her.

Dette er siste kapittel i utviklingen av seterlivet i Hundbergslia. Vi har nå kommet til år 2000. Det er helt slutt på dyreholdet på setra. Husene brukes bare til fritidsbruk, og sammen med familien har jeg tilbrakt mang en helg og ferie på setra, både vinter og sommer. Seterlykkja leies bort til en nabo som høster graset. Nå går det stort sett i rundballer.

Ny bruk krever også endring av husene. Det har vært en lang historie der seterhusene hele tiden har endret seg i takt med skiftende behov. Hovedhuset på Hundberget har mange

byggetrinn og tidsperioder. Eldhuset er laftet, og er kanskje den eldste delen. En stokk har datidens graffiti, der det er skåret inn flere årstall i stokken. Det eldste er 1891, men huset er nok eldre.

Seterhuset er inndelt i bu, skut, eldhus og kammers. Omtrent midt på 1900-tallet ble peisen i eldhuset byttet ut med teglsteinspipe og vedovn. I skuten ble det satt inn ystepanne. Setra har fire nesten like store rom. Skuten brukes mest som gang, og bua er for kald om vinteren siden ovnen er to rom unna. Dermed er det bare to rom som i praksis kan brukes. Det er på tide å endre seterhuset en gang til for å tilpasse til nye behov.

Paradoksalt nok er det de to yngste rommene, skuten og kammerset, som har størst behov for fornying. Innerpanelen må skiftes, og gulvene må byttes ut og isoleres. Veggene i de laftede rommene trenger vi ikke gjøre noe med. Etter noen år med oppussing i ledige stunder er seterhuset igjen tilpasset nye behov, og har blitt funksjonelt igjen. Et nytt kapittel er skrevet inn i vegg og gulv, og historien til seterlivet fortsetter inn i framtiden.

Huldersetra i Hundbergslia

I Bygdabok for Øyer av Tor Ile, bind fire, står det flere sagn knyttet til Hundberget. Det første handler om Hulderstugua i Skjongsbergaksla. Nederst i bergveggen innunder Skjongsbergaksla er det en grotte. Denne grotten er virkelig nok, og kan besøkes av den som ønsker det. Sagnet forteller at grotten opprinnelig var befolket av jutuler. Imidlertid ble jutulene skremt av kirkeklokkene på kirka på Skåe når kristendommen kom til Øyer. De flyktet derfor til Skreifella. Grotta ble stående tom, og huldra benyttet derfor anledningen til å flytte inn. Grotta ble nå Hulderstugua.

Et annet sagn handler om gardbrukeren på

Setra slik den ser ut nå. Eldhuset ble bordkledt utvendig på 70-tallet, samtidig med at eldhuset, låven og stallen fikk torvtak. Fjøset fikk nytt tak på 90-tallet.

Innvendig møtes gammelt og nytt, slik det alltid har gjort på Hundberget. Vi kan lese historien i vegg og gulv, slik bildet viser. Her møter ny panel i kammerset den gamle værbitte ytterveggen i eldhuset, som nå har blitt innervegg i kammerset.

Kråbøl, som oppdaget en makeløs slåtteteig i Hundbergslia. Han skjønte fort at dette var noe overnaturlig, og kom også i kontakt med huldra. Han fikk lov av huldra å høste teigen, unntatt en liten slette rett ved inngangsdøra til huldra. I mange år høstet Kråbøl-gardbruke- ren denne teigen, helt til han ble så gammel at han måtte overlate det til sønnen. Og så gikk det som i mange andre sagn. Sønnen overholdt ikke avtalen med huldra, og høstet også slet- ta ved døra. Da ropte huldra at det var såfrøet hennes han hadde tatt, og dermed ble det slutt på å få seterhøy fra Hundbergslia på Kråbøl.

Det siste sagnet knytter sammen de to før- ste sagnene, og gir også en forklaring på hvor- for setra heter Hundberget. Jeg gjengir det ord- rett fra bygdaboka.

Hossen Hundberget fekk namnet sitt ha vore fortald så: Det va ein gong ein hund som smatt inn i hulderstugua i Skjongsbergaksel'n, derifrå gjekk det eit smog inn-gjennom berget som han tok åt, han kom ut i dagen att ti eit berg inna Skjongsbergaksla, da va han snau over det heile, tåskrubba hårt eit hår, og berget ha sea vorte kal- la Hundberget.

Denne gangen gjennom berget skulle nesten tyde på eit slags samkvem millom desse tu hul- derstuguom. Det spørs nok om det inte va hul- derfolket i Skjongsbergaksel'n som hadde setra si i Hundbergsli'n.

For dem som tviler på denne historien, kan jeg lansere en annen teori. I norrønt språk betyr «hunn» godt fiske, og var ofte brukt på bek- ker og elver. Vi finner samme betydningen i navnene Hunder og Hunderfossen. Et litt spontant forslag fra en deltager på en fjelltur i høst, er at navnet opprinnelig er knyttet til de to tjernene ved Holmsætra, Øvre og Nedre Hundtjønnet, og at området rundt har fått navn etter tjernene. Forslaget er så godt at det

gjørne kan være den korrekte forklaringen på navnet Hundberget.

Det har også de siste årene vært brukt litt ulike navn på setergrenda. Både Hundbergslia, Hundbergslisætra, Hundbergsætra og Hund- berget har vært brukt. Selv har jeg alltid brukt navnet Hundberget. Dette navnet er også brukt på gamle kart (se bl.a. kartet fra 1829 tidligere i artikkelen), i folketelling fra 1900 og i alle kjøp og salg jeg har funnet etter 1900. Hundberget er også vedtatt som hovednavnet til setra hos Kartverket, og er derfor det mest korrekte navnet både på den gjenværende setra og den opprinnelige setergrenda.

Etterord

Jeg håper dere har hatt glede av denne historien om livet på Hundberget. Hvis noen har andre historier om Hundberget og Hundbergslia, og kan supplere eller korrigere det jeg har skrevet her, setter jeg stor pris på om dere kontakter meg. Jeg kan treffes på telefon 905 92 132 eller epost od-nordl@online.no.

Her er en av de mange steinmurene som fortsatt er synlige på Hundberget. Dette er en grunn- mur som var helt tydelig i min barndom, som en av fire murer i et seterbol. Steinene er nå tilgrodd med mose, og busker og trær er i ferd med å ta over, men fortsatt ser man godt at det er en grunnmur. Var det her huldra hadde setra si, mon tro?

Dagboknotater fra elgjakta i 1977

■ NOTERT AV JENS NORDGÅRD

- Ja dette er uten tvil den verste jakta jeg har vært med på. Har drevet med denne geskjeften siden 1945, men maken til dårlig jaktvær har jeg ikke vært med på, fortalte Rodolphe Pinnoy til Dagningen mandag 10. oktober 1977.

Avisa hadde en omtale av jaktlagets kamp mot snø, kulde og tåke.

Ifølge Pinnoy var det så kaldt at det var umulig å holde våpenet i ro.

- Men vi har lovet bort så mye elgkjøtt at vi nesten er tvunget til ikke å gi oss ennå, sa han til avisa.

Og dette er jaktlagets egne notater fra den kalde og sure elgjakta i 1977:

Jaktlaget bestod av leder Rodolphe Pinnoy (Dodo Tårstad), Karsten Nordgård, Gudmund Sveen, Jon Granheim og Jens Nordgård.

Jaktlaget hadde fått jakt på område VI Digeråsen (nå Rauberget, Grunna og Aksjøen) og hadde ei kvote på seks elger, fire okser, ei ku og en kalv. Totalkvoten i allmenningen var 35 elger.

Laget fikk jakta på Digeråsen etter anbud til en sum på kr 23.740 pluss fellingsavgift på kr 180. Totalbeløpet måtte betales innen 19. september. Jakta starta 27. september og var- te til 16. oktober. Jaktlaget etablerte seg på Raubergsletta hos Gudmund med fem jegere, ei bikkje – gråhundtispa Tassi som var født i april 1976 og allerede erfaren elghund.

Jens og Karsten Nordgård fraktet elgkjøtt med båt.

Første dag

Første dag jaktet vi ut fra Raubergsletta. Postering på fremre og indre Vargøyposten, en post mot Rauberget og en mot Tyvkampen. Området var «spekka» med jegere. Karsten gikk med bikkja fra Keillbekken mot Revhau- gen og fant en okse og ei ku. De tok kursen mot fremre Vargøyposten. Der satt Gudmund og felte oksen. Kua tok kursen mot Veltidiger- åsen. Jaktlaget samlet seg ved fallet og gjorde i stand oksen. Etter lang kaffepause ble det bestemt at Gudmund og Jens skulle ta med seg bikkja og finne att kua. Gammelkaran Karsten og Dodo og Jon reiste på setra for å forberede middag. Fiskan (indrefiletten) var allerede skåret ut av dyret.

Gudmund og Jens sporet elgkua gjennom Veltidigeråsen. På sørsida fikk jegeren se elg- kua på andre sida av myra i kanten av Prest- gardsåsen, om lag 100-150 meter unna. Jens kommanderte bikkja til å sette seg. Gudmund og Jens la seg på hver sin plass for støtt anlegg. Gudmund telte ned til ild. Kua stakk inn i bjørkeskogen. Vi tok med bikkja og gikk til skuddplassen. Vi fant ikke blod fra dyret, men bikkja tok sporet og fant kua etter 60-70 me- ter. Da hadde vi to elger på første jaktdag. En veldig god start.

Snøværet kom

Den tida skulle ikke dyr fraktes fra terrenget før de hadde stivnet. Så begge dyrene ble lig- gende til vi reiste ut for å jakte eftasskiftet. Men det ble ikke lenge vi holdt på før det be- gynte å snø. Snøværet kom så fort at bare to biler kom opp att Raubergslett-bakkan. Det var de to bilene som hadde vinterdekk. De to andre måtte skifte hjul i Lortbakken. Med alle mann inne att etter et mislykket eftasskift, ble middagslaginga satt i gang. Vi hadde jo elg- kjøtt i hus og den kvelden ble det elgbiff.

De neste ni dagene er det ingenting å for- telle om elgjakt. Snøvær, skodde og vind sat- te en stopper for all jakt. Da var det godt vi hadde proviantert og planlagt å være i jakt- marken i 14 dager. Hver mann skulle holde to middager, men middagen var heme. Heldig- vis var vegen kjørbær, så det ordnet seg. Det ble handlet en del felles proviant hos H.A. Nustad. Gudmund hadde med nypoteter og Dodo hadde med flatbrød fra Helga Hjelm- stad. Hver enkelt mann ordnet sitt «favo- rittpålegg». Hos Nustad fikk vi en kortstokk attpå handelen. Det ble spilt utallige «ameri- kaner» mens vi satt inne i ni dager. Kortstok- ken var helt utslitt etter jakta, så året ette fikk vi ny kortstokk av Nustad.

Endelig ute igjen

Etter jakttørke i ni dager, kom vi endelig ut den 12. dagen til jakt i fint vær og mye snø. Det var ikke nødvendig å bruke bikkje for å finne elgen. Det var sporsnø nok. Jens fant elg i Rauberget. I en halv meter snø ble elgen støkt mot Vargøyposten. Der satt Gudmund og felte en okse. Senere på dagen prøvde Jens å lure seg innpå ku med kalv ved Svartberget. Men han fikk beskjed over sambandet at han ikke skulle skyte kalven. Det hadde blitt for mye arbeid å få den fram til veg i en halv me- ter snø.

13. dagen av elgjakta gikk Jens opp på Stordigeråsen i djupsnø og fant elg. Den ble støkt mot Grunnesdemninga. Der satt Gud- mund og felte en piggokse. Senere samme dag felte Jens en 17 spirs elgokse i Nyseterholten.

14. dag: To elger i djupsnøen ved Grunne- svatnet ble en utfordring for laget å få fram til veg med en Ford Dexta uten belter. Piggoksen ble partert og båret til vatnet. Med lånt åfløye ble kjøttet rodd i isråk til Rudis hytte. Derfra brukte vi traktor. Elgskinnen, som var bra be- talt den gangen, ble dratt fram til åfløya av Jo Johnsgård. Elgoksen i Nyseterholten klarte vi å kjøre fram med traktor ved å kjøre på lan- ge planker der vi antok at det var bløtt under snøen.

Bra resultat

Etter 14 dager med elgjakt og ni dager med innesitting, fikk vi likevel et «forretningsmes- sig» bra resultat. 1160 kilo elgkjøtt til en ki- lopris på kr 20,50. 12.dagen av elgjakta var kiloprisen kr 53.

Selv om gammelkaran snakka om den ver- ste elgjakta døm hadde vært med på siden 1946, hadde vi et sosialt artig og godt sam- vær. Det syntes nok også jaktoppsyn John Ole Aarsæter som besøkte oss nesten hver dag,

kanskje fordi han ble påspandert elgbiff til middag.

Kan for øvrig nevne at samme mannskap jaktet sammen i fem år i allmenningen, vek- selvis på Digeråsen og Moksområdet. Jon Granheim og Jens Nordgård jakter fortsatt elg, men på hvert sitt lag på Nord-Tretten.

Dagningen hadde omtale av den verste elgjakta på mange år.

Avisoppslag om tretlingene med 200 kilo elgkjøtt i båten.

Framskapet som kom tilbake til Botterud

■ MARI BOTTERUD

Dette framskapet snekret John Eriksen Skyberg Botterud rundt 1850 inne i gamlestua på Botterud.

John Eriksen Skyberg Botterud snekret dette framskapet.

Bygningen ble tatt ned, solgt og gjenreist i Oslo i 1947, men framskapet ble igjen på Botterud og fikk midlertidig plass på låven.

Gunnar Botterud (1920-1982) var på den tida gardbruker, og han syntes at framskapet skulle brukes av han som egentlig var odelsgutt på Botterud. I 1957 ga han framskapet til Keith Andrew Botterud (1911-1993) som var John Eriksen Botteruds tippoldebarn. Keiths farfar, John Haagensen Botterud (1859-1910), emigrerte til USA i 1880. John giftet seg med Karen Olsdatter Bergehagen og de fikk 11 barn. Eldste levende var Andrew

(1883-1934). Keith er Andrews eldste sønn og altså odelsgutten til Botterud.

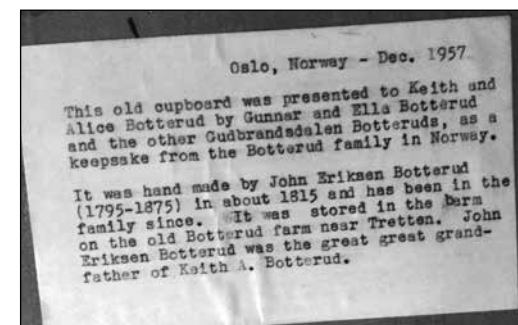
Alice og Keith Botterud.

Keith var i utenrikstjenesten for USA og ble stasjonert i mange forskjellige land. I perioden 1955-1958 var han presseattasjé ved den amerikanske ambassaden i Oslo og besøkte slekta på Tretten mange ganger. Han tok framskapet med til Montana.

Keith fikk tre døtre. Diane, Karen Fay og Anne Kristine. De to eldste er født i USA. Den yngste er født i Oslo i 1955 mens familien bodde der.

Døtrene, som bor i Cottonwood, Chicago og Denver, solgte huset etter foreldrene i Montana. Og framskapet sendte de med skip tilbake til en overrasket familie i Norge. Nå har det fått en fin plass i peisestuen på Botterud til glede for tre generasjoner. Ola, Gunner og Renate, Haagen og Anna bor der i dag. Gulvklokka har alltid vært på Botterud og har sin faste plass på kjøkkenet.

Det er også morsomt å nevne at sviger-

På innsiden av skapet er det festet informasjon.

sønnen til Gunnar Botterud, Arne Bøe (84) i Røyken, hjalp til med transporten av skapet til Oslo i 1957. Det var han og sønnen Gunnar som fraktet skapet tilbake fra Oslo til Botterud i 2015. Arne minnes godt de tunge løftene for å få framskapet inn i Keiths hus på Lysaker i 1957. Så måtte han jammen transportere og bære inn igjen skapet da det kom tilbake fra USA-reisen.

Framskapet og familien Botterud, Ola, Gunner, Renate, Haaken og Anna.

Kjørkjebakken på Skåe

■ LEIF MANENGEN

For oss som bodde øverst i Midtbygda i åra etter krigen, var Kjørkjebakken samlingsplassen. I sommarkveldar og helger kom gjerne ein del vaksne ruslande for å sjå utover bygda og få ein prat, ungdomen møttes om kveldane, særleg etter det begynte å mørkne. Og for oss ungar var det leikeplassen.

Kjørkjebakken hadde den fordelen at det var eit vidt utsyn, samtidig som ein gamal tryskarlåve frå 1712 ga lite innsyn. Dette siste var nok ikkje minst viktig for ungdomen. Dei hadde i den tida ikkje så mye til avveksling, så det sosiale livet var ofte i nabolaget. (Ikkje rart at det vart mange «stuttreste» ektefeller!)

Eg hugsar at dei som var noko eldre enn oss, søndagskveldane rusla ned til stasjonen for å sjå på halv åtte-toget som dei sa. I dag

ville det ikkje vore så mye å gå til saman 10 kilometer for, men for dei var det eit lite pust frå verda utanfrå. Noko å tenkje på for oss som gjennom media har heile verda med oss store delar av døgnet. Men det som var det viktigaste da som nå, var vel å få vere saman med andre på same alder.

Eg har ikkje tenkt så mye på det før, men kanskje var det å rusle ein tur bort på Kjørkjebakken ein gamal tradisjon, - svært gammal!

Fra vigslinga av kjørjeplassen i 1959. På bildet Øyer musikkforening. Johannes Skåe taler ved bautasteinen og i rullestolen sitter Karen Botterud

Var det ein vane frå den tida Kjørkjebakken var det kulturelle senteret i bygda, med kyrkje (truleg hov føre kristendomen) og høvdingdøme med seinare tingplass? Det at Tjodvegen gjekk like forbi, skapte sikkert også mye ferd-sel på staden. Derfor var plassen sentral i tid-legare tider, grendenamnet Midtbygda syner oss det! Og Kjørkjebakken ligg høgt og fritt, sentralt i bygda, ein naturleg samlingsstad.

Fortida nådde oss

Da vi voks opp, reflekterte vi ikkje så mye over namnet Kjørkjebakken, og at vi bodde på ein historisk stad. Men så begynte fortida å nå fram til oss. Det kom utsendingar frå Maihaugen saman med Tor Ile (for oss ungar lærde og betydningsfulle) og dei spurde og granska. Det var særleg restar av ein gamal gravstein som var interessant. Steinen var blitt

sundslegen, men det var restar av han under stabburet og andre stader. Granskarane var spesielt opptatte av om det kunne ligge meir i den gamle brufoten til låven. Steinen var av svært stor interesse, men da det er skrive om steinen tidlegare. I Gamle fotefar 2015, nemner eg berre at det som vart funne, i dag ligg på Maihaugen.

Om det var dette som sette i gang utviklinga, veit eg ikkje, men eg hugsar at dei vaksne begynte å snakke om få til ein vigsla plass der kyrkja hadde vore. Den sentrale drivkrafta her var Johannes J Skåden frå den nørdeste Skåegarden. Det var skyldskap mellom Systuen Skåe og Ile, så det vart mye kontakt med Tor Ile.

Omtale i Gudbrandsdølen Lillehammer Tilskuer i 1989, 30 år etter at øyveringene reiste ein bauta på Skåe. På bilde til venstre ser vi Lars Holmen som biskop Sigurd og Gunnar Bergum som Kong Olav gjester Skåe for å bringe kristendommen til bygda. På bildet til høgre står Hersen på Skåe (Ragnar Manengen).

Reportasje i Dagningen i juli 1990. På bildet hovedvertskapet under Olsokfeiringa fra venstre Trond Skåden, Anne Marie Skåden, Brit Ragnhild Manengen og Leif Manengen.

Men skulle det bli til noko på Kjorkjebakken, måtte den gamle låven vike plassen. Og heldigvis var det behov for låven til nye oppgaver. Og på gardssaga som Skåegardane hadde, vart det gamle tømmeret saga til bygningsmaterialar til den nye delen av fjøset som skulle bygges. Fornuftig gjenbruk, men i dag synes eg det er synd at den gamle låven ikkje kunne vore berga! Nå kunne sjølve arbeidet med plassen begynne. Det var mye muring og planeringsarbeid, og alt vart gjort manuelt den gongen.

Heile den øvre bygda vart innkalla til dugnad, og innpiskar var Johannes Skåden. Det vart sagt at utan han hadde det knapt vorte nokon plass, for han tok aldri eit nei for nei, og folk møtte fram midt på travlaste sommaren. Og kjerringane skifte på å kome med kaffe til arbeidsgjengen. Det vart eit trivelig miljø, og grenda voks seg saman i eit fellesskap som kom til nytte i dei store olsokspela som vart sette opp. Men eg hugsar ein som påstod at han ikkje skjønnte korleis han skulle vinnast slåttonna attåt alt dugnadsarbeidet! Men plassen vart ferdig, og olsok 1959 kunne plassen vigslast av prosten i Sør-Gudbrandsdal. Det var musikk av Øyer musikkforening, taler og ikkje minst: kaffe frå grenda. Ei ny tid hadde begynt på den gamle Kjorkjebakken.

Hersen på Skåe (Brede Manengen) blir døpt av biskop Grimkjell (Finn Kvarving)

Kulturarbeidet tok over

I åra som kom tok kulturarbeid over for gravearbeid. Øyer hadde fått ny prest, Finn Kvarving, og han var frå første stund interessert i den gamle plassen. Olsokkvelden på Kjorkjebakken burde ha meir enn ei messe, meinte han. Og han skreiv eit spel om den gongen kong Olav kom til høvdingen på Skåe, og høvdingen måtte gå med på å bygge kyrkje. Spelet vart omarbeidd fleire gonger, ikkje minst med hjelp frå Oluf Turtumøygard som var styrar på Vidarheim skule. Det måtte til mange aktører, og dei første åra på 1960-talet var det mellom 40 og 50 aktørar. Å skaffe klede og våpen var litt av ein industri, så det vart lagt ned mange dugnadstimar på dette, saman med arbeidet med sjølve spelet. Øvingane gjekk føre seg om kveldane, og det var mye moro og mange artige kommentarar. Eg hugsar ein nabo som spelte bonde, midt under øvinga kom bort til «kongen», fall på kne og beklaga at ei bikkje hadde drukke opp dåpsvatnet. Bikkjene deltok også i alt oppstyret!

Eit par gonger vart spelet sett opp på den gamle kyrkjestaden i Musdal også. Men det er vanskeleg å halde fram slik stor satsing over tid, så det blei slutt på dei store framsyningane. Dette skuldast nok og at det var generasjonsskifte mange stader.

Kongshæren er oppstilt.

Så det vart ei pause i olsokfeiringa på Skåe til ut på 1980-talet. Nå var det ein ny generasjon som stod føre. Det vart synt fram delar av dei gamle spela i samanheng med messa, og etter kvart vart det ei todeling, med først messe, så eit kulturprogram med mange interessante foredrag. Av kjente personar som deltok, kan nemnast Knut Hauge og Trygve Bjørge frå Valdres, Rasmus Stauri og også «gamalpresten» Finn Kvarving.

Høymesse

Når veret var for vanskeleg, vart kjøringa på låven tatt i bruk, og Finn Kvarving hadde moro av å kalle gudstjenesta for ei høymesse! Det møtte fram mye folk, og på det meste var det over 300 inne på låven, som den gongen Trygve Bjørge deltok med dikt, og hadde alle med seg i ein heil time.

Eit viktig sosialt element var at det skulle serverast kaffe, og det var ingen liten operasjon. Men naboane deltok med kaker og arbeid, så det gjekk unna. Slik var Olsok eit høgdepunkt om sommaren, særleg for oss som bor på Skåe.

Framsida av programmet for Olsok-kvelden.

Men etter 25-30 år fann vi ut at det var vanskeleg å konkurrere med alle dei olsokarrangementa som var rundt omkring, så det blei eit arrangement pinskvelden i staden. Det heldt vi på med i fem år, fram til 2015. Nå i år vart det eit opplegg for konfirmantar, foreldre og andre interesserte. Kanskje kan dette halde fram, for vi ønsker at plassen blir brukt! Plassen har også vært brukt til barnedåp og bryllaup. Det var vel det viktigaste i den første kyrkja også, så ringen er på mange måtar slutta. Og skulle nokon i framtida ha lyst til å bruke plassen til slike festdagar, er Kjorkjebakken på Skåe klar til bruk.

Ein tidlegare kultstad?

Historisk sett er det ikkje lett å tidfeste når denne bakken på Skåe vart ein kultstad. Namnet «Kjorkjebakken» er sjølv sagt frå kristen tid, og frå den tida da det stod kyrkje der. Det kan ha vore frå så tidleg som slutten av 1000-talet og fram til Svartedauden. Men mot slutten av denne tida var ikkje kyrkja på Skåe lenger hovedkyrkje i soknet. Diplom frå først på 1300-talet nemner dette. Da er det bygd ny kyrkje på Orrestad, der kyrkja ligg i dag.

Men var Kjorkjebakken staden der hovet låg tidlegare?

Her er det naturleg å sjå på historia. Kan vi finne spor som fortel oss kor lenge det har bodd folk i Øyer? Men det er vanskeleg å dokumentere dette sikkert, for det har ikkje vore noko systematisk forskning av tidlig bosetting i våre område, slik som ein del andre stader i landet. Og synet på den første bosettinga endrar seg også. Funn som ein før meinte stamma frå streifande jegerfolk, meiner ein nå kan vere frå den første bosettinga. Og denne kan godt ha starta så smått i yngre steinalder, altså for 4-5000 år sidan. Dei eldste gardsnamna kan derfor vere så gamle.

Opphavsgarden

I Midtbygda er det Bø som nok er opphavsgarden, det viser både namnet og plasseringa. Og som første (og kanskje lenge den einaste) garden, rådde dei sikkert over ein stor del av bygda. Vi veit naturleg nok ikkje når dei første slo seg ned der, men forskarar meiner at gardsnamn som Bø peikar langt tilbake i tida. Så vart det skilt ut nye gardar, og da var truleg Skåe den som kom først. Namnet er eit vinnamn (ei «vin» var ei naturleg grasslette), og desse namna blir også vurdert til å vere eldre enn dei meinte før!

I mi studietid var dei samstemte om at vinnamna var frå folkevandringstida, 400-600 e.Kr., men i dag trur dei at namna kan gå attende til år 0, eller enda lenger.

Nå kan namnet vere eldre enn garden. For dei som heldt til på Bø, kunne brukt namnet på grassletta, (Skodin, Skodvin osv) som staden der dei såg utover både på Bø og resten av bygda. Men etter kvart vart det gard der oppå sletta, og Skåe var etter kvart bygdesenteret. Årsaka til dette gir Tor Ile eit klart svar på. Han viser til at Skåedalen er så bratt og vanskeleg, at det er berre ein stad dalen kan kryssast. Så da Tjodvegen utvikla seg, vart Bø liggande i bakevja. For da som nå styrte samferdselen utviklinga. Skåe, som fekk Tjodvegen over tunet, blei etter kvart den nye sentralgarden.

Høvdingen fekk makt

Kor stor makt høvdingen på Skåe fekk, veit vi ikkje i dag, men det vi veit, er at den første kyrkja i Øyer vart bygd på staden. Vi veit også at det var dei mektige høvdingane som kunne bygge kyrkje på garden sin. Ofte var det dei same som hadde stått føre hova tidlegare. Og det var slett ikkje uvanleg at kyrkja tok over plassen etter hovet. Det skjedde også at

hov vart vigsla om til kyrkje. Dei som leidde gudsdyrkinga i hovet, var dei som hadde den verdslege makta, og utover bygdene hadde dei ofte tittelen «Herse».

Frå der det eldste tunet på Skåe låg, er det berre 100 meter bort til staden som seinare vart til Kjørkjebakken. Slik låg plassen lagleg til for garden, både som offerplass og seinare tingplass. Og da kyrkja skulle byggast, var bakken like sentral. Skåe rådde den gongen frå Skåedalen til Hovsaa. Tor Ile seier i bygdeboka at hovet truleg låg synst på eigedomen. Men ser ein på namnebruken opp gjennom historia, er det ikkje så klart. Skåe vart til adelsgods, slik som mye av jorda elles, og det kunne vere forskjellige eigarar til partar av garden. Og namnet skifta frå Skåe til Skåe med Hov osv.

To gardar

I 1618 vart Skåe til to fullgardar, Norigard Skåe, og Sygard Skåe. Namna Sygard Skåe, Sygard Skåe med Hov, og Hov vart brukt om kvarandre. Seinare vart Skåe delt i fire gardar, og Hov vart namnet på den garden som låg lengst sør. Men Sygard Skåe og Hov fekk same gardsnummer, noko som understreka det felles opphavet dei hadde!

Ettersom det ved den nye oppdelinga hadde gått så mange hundre år sidan det var hov på Skåe, er ikkje namnebruken etter år 1700 noko som beviser at hovet låg synst på eigedomen. Og etter mitt skjønn er det meir sannsynleg at hovet låg der kjørkja vart plassert seinare. Kanskje var «Kjørkjebakken» i ein tidlegare periode bakken der hovet låg!

Og om ikkje så mange trur på slikt, så er det freistande å nemne kva ei synsk dame, som ein gong var på Skåe, såg: Ho såg både kyrkja og hovet, og var klar på at dei låg på same staden. Og la til for eiga rekning at det

såg ut til å vere mye meir fart og liv på Skåe den gongen hovet låg her! Så fekk vi da det!

Men om det eg har peikt på her kan seiast å vere mye spekulasjon, så er det i alle fall sikkert at Kjørkjebakken er ein plass der bygdefolket i mange generasjonar har dyrka religionen sin.

Kjørkjebakken – utan kyrkje

I tida rundt 1300-talet kjem ei ny periode for Kjørkjebakken. Og kanskje er det eit paradoks at når det endeleg kjem sikre bevis om kyrkja på Skåe, i form av diplom først på 1300-talet, så er kyrkja avløyst av ei ny kyrkje nede på Orrestad. Truleg vart kyrkja brukt ei stund som privatkyrkje, men vi veit ikkje kva som var att av busettinga i Midtbygda etter Svartedauden (1349 – 50). Det vi veit, er at dei fleste bygder var sterkt svekka. Likevel måtte noko av

posisjonen til Skåe ha overlevd, for garden var seinare å finne att som tingstad.

Kva var så grunnen til kyrkja vart flytta ned til Orrestad?

Om vi samanliknar Skåe-kyrkja med kyrkja på Kyrkjehaugen på Tretten, vart kyrkja på Tretten verande oppe i bygda i mange hundre år til. Var det derfor noko særskilt som gjorde at det kyrkjelege senteret vart flytta vekk frå Skåe? Vi finn ingen ting i kjeldene, så alle forklaringar må berre bli rein spekulasjon.

Det vi veit om 1200-talet i Midtbygda, er at kong Håkon Håkonson bygde ein kongsgard på Vedum, ein gard som ligg eit par kilometer sør for Skåe. Og det reiser spørsmålet om kvifor kongen ikkje valde den gamle høvdingestaden Skåe! Eg har ein teori, men denne teorien blir sjølvsagt berre ein spekulasjon frå mi side.

Frå arrangementet rundt 1960.

Lite kongetru

Heilt frå Harald Hårfagre og fram til borgerkrigen var slutt på 1200-talet, hadde kongane berre delvis kontroll over landet. Mange av dei gamle høvdingeslektene var lite kongetru, dei var først og fremst opptatt av å styrke si eiga makt. Som eit mottrekk mot desse slektene oppretta kongane mange stader nye kongsgardar i nærleiken av dei gamle høvdingegardane, og kongens menn skulle ha oppsyn med moglege motstandarar. På Hundorp støtta kongane Steig som eit nytt maktsenter. Dette skulle bli ei motvekt mot det gamle og mektige høvdingedømet på Dale-Gudbrands gard.

Det skal ha vore fellesskap mellom høvding-

geslekta på Hundorp og den på Skåe, så det er slett ikkje ugrunna at kongane såg med noko mistru til bygdesenteret oppe ved Kjørkjebakken! Skulle dette vere rett, ville Vedum vere ei logisk plassering for ein kongsgard i Øyer. Og likeeins var det ikkje da urimeleg at ei ny kyrkje fekk ei ny plassering, godt unna Kyrkjebakken og Skåe. Men ettersom det ikkje finst noko om dette i kjeldene, må det berre bli ein teori.

Og slik er det med historie, det blir reist teoriar, og desse blir bevist eller motbevist av ny kunnskap. Men like ofte stoppar det med teorien, og det er all grunn til å tru at teoriar er det einaste vi kan bruke som forklaring på at Kyrkjebakken vart utan kyrkje.

Øyer kirke 290 år – moderne eller gammaldags?

■ MAGNE RUGSVEEN

Da Øyer kirke brant 2. juli 1722, hadde bygda to valg. Skulle de bygge en kopi av den gamle kirka eller skulle det bygges en ny moderne kirkebygning? Vi vet i dag hva de valgte. Øyværingene bygde ny korskirke og nytt interiør.

Øyer kirke som ble åpnet i 1725, er en av de aller første tømrete korskirker i Gudbrandsdalen. Tårnet kom på plass mellom 1748 og 1775.

Nærmere 300 år etter, er det ikke så lett å se hva som var moderne i 1720-årene. Hva var så moderne med Øyer kirke slik den framstod ved åpningen i 1725?

Begrepet moderne var nok ikke brukt i dagligtalen i Øyer på 1700-tallet, heller ikke «siste skrik» i betydningen «siste mote». Likevel var folk vant til å følge med på nye kles-skikker og byggemåter. Ny dekor på møbler, moderne silkestoffer fra England, bruk av peis

og vinduer i hus, er eksempler på nye ting som kom i bruk på 1700-tallet, spredt fra utlandet via byer som Christiania og Bergen.

Mange nye kirker

På 1100- og 1200-tallet ble mange nye kirker bygd i Hedmark og Oppland. Dette hadde sammenheng med at Hamar bispedømme ble opprettet i 1152/53, og det nye bispedømmet omfattet det nåværende Hedmark og Opp-

land, unntatt Valdres, Hallingdal, Solør og de øvre bygdene i Østerdalen. I tillegg hørte deler av Buskerud og Telemark med. Etter at Hamar bispedømme ble opprettet, startet det en formidabel bygging av nye kirker. Bispesorgen og domkirka på Hamar stod ferdig omkring 1200, og flere steinkirker ble bygd i løpet av perioden 1170 til 1260 på Hedmarken og på Toten. Follebu kirke ble reist omkring 1260 og Østre Gausdal i 1250. Det skal også ha stått steinkirke på Tretten, men denne er det få opplysninger om.

I tillegg til steinkirkene ble det bygget mange stavkirker. Ringeby kirke skriver seg fra 1220, Lom fra tiden mellom 1170 og 1200, og Fåberg stavkirke 1150-1200. Sannsynligvis stammer stavkirka i Øyer, Orrestad kirke, fra 1200-tallet, selv om den nevnes i skriftlige kilder 1323. Det stod også ei stavkirke på Skåe, og denne nevnes i et dokument i 1333.

Den første lafta kirkebygningen

Den første lafta kirkebygningen vi kjenner på innlandet er Fiskerkapellet, som i dag står på seteranlegget på Maihaugen. Dette ble innviet av Hamar-biskopen Gunnar i 1459 og stod mest sannsynlig på Øyra nedenfor Storhove. Tretten fikk tømret langkirke i 1588. Øyer stavkirke ble forlenget i 1629, og muligens var det kirke- og tårnbyggeren Werner Olsen fra Nes på Hedmarken som stod for dette arbeidet.

Øyer hadde en-skipet stavkirke fram til 1684 da kirka ble utvidet til korskirke. Et tilbygg av laftetømmer ble påsatt på hver av langveggene. Den lignet mest sannsynlig på Garmo-kirka på Maihaugen. Denne kirka er ei stavkirke, som fikk et laftet tilbygg på hver side i 1730. Kirkeregnskapene fra Øyer viser at utvidelsen her i 1684 var lite vellykket. Kirka ble riktignok større, men dårlig grunnar-

beid gjorde at de to nye bygningsdelene ble ustabile og forfalt raskt.

I Hedmark og Oppland var det en byggeboom på kirkefronten på 1600- og 1700-tallet. Mellom 1620 og 1700 ble det foretatt nybygg eller utvidelser på 20 kirker. Det store oppsvinget kom på 1700-tallet da 50 nye kirker ble bygd i de to fylkene.

Øyer stavkirke brant i 1722

Lørdag 25. juli 1722 var det et forrykende uvær i Øyer, og kirketårnet ble rammet at et kraftig lynnedslag som satte bygningen i full fyr. Kirka brant ned til grunnen og det inventaret som befant seg der ble borte for alltid.

Et og annet ble vanligvis oppbevart i Prestegarden. Kalk og oblatbrett befant seg i prestens forvaring og sannsynligvis også ei lysekrone som presten hadde forært kirka tidligere. Resten var borte.

Hva som befant seg i kirka, kan vi bare gjette oss til, men den gamle Øyer stavkirke var sikkert utstyrt på lik linje med andre kirker. Her var det altertavle, prekestol og døpefont. Over korporten hang det sannsynligvis et krusifiks. Altertavla hadde sikkert stått der siden middelalderen.

Presten Christian Wolfgang Monrath beskrev dessverre aldri hvordan den gamle kirka var innredet, og dermed vet vi ingen ting om hvordan dette så ut og hvem som kan ha laget det.

Hamar bispedømme ble opprettet i 1152/53 da pavens utsending Nicolas Breakspear omorganiserte bispedømmene i Norge. Bispedømmet hadde fram til da vært en del av Oslo bispedømme. Ved reformasjonen i 1536 ble Hamar bispedømme lagt ned og på nytt slått sammen med Oslo. I 1864 ble Hamar igjen opprettet som eget bispedømme.

Ny kirke – tømret korskirke

Når kirker brant bestemte Kongen at hver hovedkirke og hver annekskirke i Norge skulle gi henholdsvis to riksdaler og en riksdaler. Dermed ble det mulig å gjenreise nedbrente kirker nokså fort. Dette skjedde også for bygging av ny kirke i Øyer.

Både plassering av den nye kirka og hva slags kirkebygning som skulle bygges, ble helt sikkert drøftet med prest og bønder. Noen mente at den nye kirka burde plasseres der den gamle stod, mens andre syntes at Skei, på flata sør for Bryhn var mer egnet.

Et sogn forteller at andre krefter blandet seg inn i spørsmålet om plassering. Kirketømmere ble kjørt fram til Skei der det var bestemt å gjenreise kirkebygningen, men i løpet av natta var tømmeret flyttet til den gamle kirketomta på Orrestad. Mange mente at det bare var de underjordiske som kunne klare en slik operasjon. Det var få som ville trosse de underjordiske med å flytte tømmeret tilbake til Skei.

Sannsynligvis er dette et vandresagn, fordi samme sogn fortelles fra Fåberg da ny kirke skulle bygges der i 1727. Her stod valget mellom den gamle kirketomta og nytt kirkested på Onsum. Her hadde også krefter i ly av nattemørket flyttet tømmeret fra Onsum tilbake til stedet hvor dagens kirke i Fåberg står.

Siste mote

Tømret korskirke med takrytter var siste mote på begynnelsen av 1700-tallet. Den nye Øyer kirke ble den første kirke i sitt slag som ble bygget i Gudbrandsdalen, men den ble slett ikke den siste. I årene etter åpningen av Øyer i 1725, ble det reist 14-15 korskirker til i dalen.

Korskirker av tømmer setter store krav til håndverkerne. Det er 8 utvendige laft, 4 innvendige laft og 12 vegger. Særlig de innvendige laftene er godt synlige, og bare de bes-

te tømmermennene fikk lov til å hogge disse laftene. I kirkeregnskapene er det kjent hvem som bygde den ny kirkebygningen. Hovedansvaret for byggearbeidene hadde sannsynligvis byggmester Jens Skanke, som senere ble gift med prestens datter Margrethe Monrath. Han bygde også Tretten kirke i 1728. Tømmermennene var Bjørn Nordigard Olstad, Torgjer Lågårud, Bård Bjørge og Bjørn Kampen og Jens Lånke og hans bror, som vi ikke kjenner navnet på.

Det er i ettertid sagt at den dyktigste av disse var Bjørn Olstad. Kanskje har han hogd et av de innvendige laftene, og noen mener at Olstad har laftet det innvendige hjørnet nærmest døpefonten.

Åpnet 1725

Da den nye kirka ble åpnet i 1725 var den uten tårn, men hadde sannsynligvis en takrytter, altså en tårnfot uten tårnhjelm. Tårnet ble satt på mellom 1748 og 1775. Tårnet som ble bygd var 8-kantet, som var den mest vanlige formen på tårn i de indre østlandsbygdene på 1700-tallet. Klokkene hang fram til 1866 i en støpul på kirkevangen. Deretter ble de plassert i tårnet.

Kirkebygningen ble ikke kledd fra første stund, men i en beretning fra den nye presten A. Wielsgaard i 1739, framgår det at koret var i ferd med å bli bordkledd.

Fra kirkeregnskapet i 1802 kan vi lese at kirkebygningen ble malt, men det står ingen ting om fargebruk. Likeså ble kirka malt i 1808 med linolje, rugmjøl og farger. Dette kalles i dag for komposittmaling og har vært vanlig på panelte bygninger langt opp mot vår egen tid. Mange bygninger ble malt røde. Kanskje var Øyer kirke også malt rød tidlig på 1800-tallet.

I 1830 står det i regnskapsbøkene at kirka

ble malt med rød farge. Så skjedde det muligens en endring i fargevalget alt i 1839. Dette året ble det benyttet rugmjøl og «Liim» eller kalk i malearbeidet. Kanskje ble kirkebygningen nå malt hvit. Hvit farge var en mer kostbar farge enn den røde, og kanskje aner vi her en mer moteriktig og standsmessig farge på kirkebygningen i Øyer.

Fra bruskbarokk til akantus

Mange kirker på Østlandet fikk nytt inventar på slutten av 1600-tallet og på begynnelsen av 1700-tallet. Snekkerhåndverket var et voksende fag. Håndverkere som arbeidet med figurskjæring ble kalt bilthuggere. På slutten av 1600-tallet var det mange lokale bilthuggere i gang på Østlandet, og disse var påvirket av håndverkere i Christiania. I denne tiden er det brusk-barokken som er den rådende retningen i dekor og utsmykning, før akantus-stilen vokser fram på begynnelsen av 1700-tallet.

En av de lokale bilthuggerne var Johannes Skråstad fra Vang på Hedmarken (1648-1700). Han skar blant mange andre tavler, altertavlene i Vågå kirke i 1674, Dovre i 1680-årene og i Ringebu i 1686.

I 1699 ble det skåret nytt inventar i Vår Frelsers kirke i Christiania, og med den var en ny dekorstil introdusert. Akantusstilen skulle bli den rådende stilen i kirkeinteriør på Østlandet det neste hundreåret.

Korportal med Christian 6.s speilmonogram omkranset av voktende løver. Kanskje ble portalen montert til kongens besøk i Øyer i 1733?

Bilthugger i Christiania, Lars Jensen Borg, var den første som brakte den «kontinentale» akantuskurden til Oppland, til Fluberg kirke i 1702 og Sør-Fron kirke i 1703 og til Hedmark, med døpefont, dåpshus og prekestol i Ringsaker kirke i 1704.

Bilthuggere fra Hedmark fulgte raskt på. Allerede i 1710 var akantusbladene begynt å springe ut i Furnes kirke, der Jens Larsen Strammerud stod for prekestol og altertavle. Sammen med Lars Pinnerud fra Furnes førte Strammerud stilen videre til bygdene på det indre Østlandet, og deres arbeider ble forbilder for mange andre kirkeinteriører fra denne tiden.

Altertavla i Øyer

Altertavla betegnes som ei etasjetavle. Etasjealtertavlene hadde sitt opphav i Dominikanerkirken i Augsburg fra 1518. Altertavlene fra 1600- og 1700-tallet har sitt utgangspunkt her.

Altertavla i Øyer består av to etasjer og et toppstykke. Den skal «leses» nedenfra og oppover. Tavla består av fotstykke, gesims, søyler og vinger. Maleriene viser nederst påskemåltidet med Jesus og disiplene. I midten ser vi den korsfestede Jesus med Maria og apostelen Johannes stående på hver sin side av korset. Øverst er oppstandelsen avbildet.

Det er fire figurer plassert på to sider og i to etasjer. Jesus med glorie og jordkule, Aron, Johannes døperen og Moses.

I dag står Moses på venstre side nederst med tavle med de ti bud. På høyre side står Jesus med glorie og korsmerket jordkule. Aron, Moses' eldste bror, og den første prest nevnt i Det gamle testamente med klær og utstyr slik det står skrevet i 2. Mosebok står plassert over Jesus, og Johannes døperen med lammet og bibelen står over Moses.

På eldre bilder framgår det at Aron står over Moses på samme side av altertavla. Jo-

Altertavle i to etasjer og toppstykke. Utsmykningene sies å være lagd av Bjørn Olstad, mens alterbildene skal være malt av Eggert Munch.

Aron står ved siden av korsfestelsesbildet malt av Eggert Munch. Ved siden av korset står Maria og døperen Johannes.

hannes står på disse bildene over Jesus på den andre siden av tavla. På andre tavler fra 1700-tallet er det vanlig at Aron og Moses står nederst i altertavla. Derfor er det grunn til å stille spørsmål ved plasseringen i altertavla i Øyer. Skulle Aron og Moses ha stått nederst og Jesus og Johannes øverst?

Selv om ikke altertavla er signert av noen håndverker, er det Bjørn Olstad som har fått æren av å ha lagd altertavla. Sannsynligvis var dekorasjonene ferdig malt til åpningen i 1725.

Alterbildene

Slike altertavler som vi har i Øyer kirke, skriver seg fra Tyskland, fra Martin Luthers tid. Luther brukte bilder i sine skrifter for å få leseren til å forstå budskapet bedre. Luther åpnet også for at det kunne benyttes bilder på altertavla, gjerne bilder med påskemotivet, innstiftelsen av nattverden, kostfestelsen og himmelfarten. Luthers nære medarbeider, Lucas Cranach, laget bilder til altertavler på

1500-tallet, blant annet i altertavlen i Wittenberg i 1547.

Altertavla i Øyer bærer årstallet 1724, altså året før den nye kirka ble innviet.

Vi må tro at altertavla stod ferdig ved innvielsen, med malerier og utskjæringer. Alterbildene er mest sannsynlig lagd av Eggert Munch, prestesønn fra Vågå. Eggert Munch var en av de mest produktive 1700-tallsmalerne av norsk opprinnelse og som var virksom i Norge. Hans tidlige arbeider er preget av hollandsk portrettmaleri. Senere malte han i rokokkostil og fikk stor betydning for utbredelsen av stilen i Norge.

Eggert må ha kjent Øyerpresten Monrath, fordi han malte deres epitafium i 1723. Dette epitafiet henger på venstre siden av alteret. Munch bodde sannsynligvis hos slektninger i Vågå i perioden 1723-37, så derfor er det ikke usannsynlig at han har fått oppdraget med å male alterbilder til den nye altertavla i Øyer. Det andre epitafiet som henger på andre siden av alteret er gitt av Monraths etterfølger, Andreas Wielsgaard. Han var prest i Øyer mellom 1739 og 1764. Noen mener at Munch har malt dette epitafiet også fordi han levde på samme tid som Wielsgaard. Munch døde i 1764, Wielsgaard i 1761.

Prekestolen

Inventaret i Øyer kirke er preget av 1700-tallets hovedstil, barokken. 1700-tallet er kalt skjønnhetens århundre, pietismens århundre og mot slutten av århundret beskrives det også som opplysningstidens århundre.

Den rådende åndelig retningen på 1700-tallet var pietismen, som la vekt på en personlig fromhet og livsførsel. Pietismen la vekt på personlig omvendelse gjennom forkynnelser. Ordet skulle fram og prekestolen fikk en framtrædende plass i kirkerommet.

Prekestolen er skåret av Bjørn Olstad og stod ferdig til åpningen av kirka i 1725. Mange andre prekestoler fra samme tid likner på hverandre.

Utformingen og plasseringen av prekestolen i kirkerommet ble gjort for at den skulle være til nytte for presten i de kirkelige handlinger.

I nybygde kirker på 1700-tallet ble prekestolen plassert så nær midten av kirka som mulig. Både den nye korsbygde Øyerkirke og plasseringen av prekestolen var moderne kirkebygging. Dekoren, det franske løv, dvs. akantus var absolutt siste mote på kirkeinteriør.

Prekestolen danner en åtte-kant, hvor fem av sidene er dekorert med akantusskurd. De tre andre sidene danner åpning for trappa opp til stolen. Mellom hovedfeltene er det smale

lister, lisener, dekorert med spisse blader, perlekrans og blomst. Rundt stolen strekker det seg en krans av laurbærblad. Over stolen henger den lydhimmel, som medvirker til at prestens røst kan høres bedre nede i kirkerommet.

Mange prekestoler på Østlandet fra de første 20-30-årene av 1700-tallet ligner på hverandre. Den nye Øyer kirke ble den første i Gudbrandsdalen som ble bygget som korskirke og innredet i den nye stilen.

Tradisjonen forteller at Bjørn Olstad i tillegg til altertavla er mester for prekestolen. Sammenligninger med andre tavler og prekestoler fra samme tid, viser at det må ha vært nær kontakt mellom håndverkerne. Lars Pinneruds prekestol i Austsinni kirke fra 1725 og Ottestad kirke i 1730 har svært mange likhetstrekk med inventaret i Øyer. Særlig er det stor likhet med stolen i Østre Gausdal kirke fra 1731, skåret av Johannes Segelstad. Hvem som er forbilde for hvem er ikke lett å avgjøre, men prekestolen i Øyer er blant de aller første som ble ferdige av de stolene som ble satt på plass i perioden 1724-1731.

Prekestolen var sannsynligvis ikke malt da kirka ble innviet i 1725. I Wielsgaards beretning fra 1739 står det at prekestolen ble malt høsten 1739.

Trappegelderet på prekestolen er dekorert med et felt i rokokkostil, og dette må være skåret i siste halvdel av 1700-tallet, sannsynligvis skåret av Tron Johannessen Hov fra Øyer.

Akantusstilen ble en toneangivende stil i kirkeinventar i løpet av 1700-tallet, særlig første halvdel. Det skulle imidlertid gå mange år inn på 1700-tallet før den fikk fotfeste i folkekunsten i Gudbrandsdalen. Det er først rundt 1750 at Jacob Klukstad skaper den gudbrandsdalske krullskurden.

Aron er Moses' eldste bror og er den første prest som er nevnt i Det gamle testamente.

Kongemonogrammer

Over korporten og på toppen av lydhimmelen over prekestolen står det et speilmonogram for Christian 6. Dette monogrammet må være satt opp etter at den nye kirka ble åpnet i 1725. Christian 6 var konge i perioden 1730-1746. Til venstre for prekestolen henger malerier av Christian 6 og dronning Sofie Magdalene.

Korporten er utstyrt med to løver som vokter kongemonogrammet.

Forklaringen på kongemonogrammet må sannsynligvis finnes i kongens norgesreise i 1733. Dette året foretok han og dronninga sammen med et reisefølge på 180 personer en lang tur i Norge. Turen gikk opp Gudbrandsdalen med et stopp i Øyer prestegard med overnatting her 13.-14. juli. Det er ikke

usannsynlig at kongen besøkte den nye kirka og kanskje var det alt montert et kongemonogram i koråpningen. Kanskje forærte kongen portretter av seg selv og dronningen for opphenging i kirkerommet?

Både kong Christian og Sofie Magdalene var preget av pietismens ideer, som var personlig fromhet og livsførsel. De levde tilbake trukket på sitt slott i Danmark, og hadde lite å gjøre med den vanlige borger i gatene i København. Kongen beskrives som liten og sped med en pipende stemme. Legemlig skavanker preget hans ytre, og personligheten hadde også sin åpenbare brist, skrives det om ham.

Kongen innførte i 1735 den beryktede helligdagsforordningen om tvungen kirkegang, hvor pliktforsømmelse kunne straffes med bøter eller gapestokk. Han innførte i 1736 ordningen med konfirmasjon for alle, men det krevdes kunnskaper i kristendom for å bli konfirmert. Derfor ble det innført en norsk allmueskole i 1739, som på bygdene ble organisert som en omgangsskole. I Øyer kir-

ke oppbevares en innsamlingsbøsse for gaver til skolene, en «almissetavle» med innskriften «Skolekassens Tavle 1739».

Endringer i interiøret 1877-1967

I bygdeboka skriver Tor Ile om flere endringer av kirka på 1800-tallet. I 1849 fikk kirka nytt skifertak, sannsynlig fordi det gamle taket måtte skiftes. I 1875 ble det satt inn vedovner, «kakkelovner» står det i kilden, men dette var sannsynligvis høye støpte jernovner. Ovnene ble plassert så nær midten av kirkerommet som mulig, en på hver side av langskipet rett overfor prekestolen og døpefonten i retning mot orgelet.

I 1876 ble benkeradene åpnet. De hadde hittil vært lukket med dør.

I perioden 1877-1882 var Karl Martin Breien prest i Øyer. Det ble gjort mange forandringer i kirkerommet i disse årene, forandringer som fortsatt er synlig. Den største synlige endringen er fargen på de innvendige tømmerveggene. Fra å være trehvite ble tømmerveggene nå malt grå, slik de fortsatt er. Vedovnene kom på plass i 1875, og det måtte settes inn tiltak for å isolere himlinga. Det ble slått takbord opp under bjelkelaget, og taket ble malt hvitt.

Nypresten sørget for at all «stas» i kirka ble tatt vekk. Figurene på altertavla ble tatt ned og plassert i Prestegarden. Disse kom tilbake i 1913. Prekestol, altertavle og andre dekorerte flater ble overmalt med sjokoladebrun maling og forgylt andre steder. Lydhimmelen over prekestolen ble tatt ned fordi det ikke var plass til den med den nye panelte himlinga. Korporten med løvefigurene ble demontert.

Autoritet

Bygdefolket syntes nok at ribbingen av kirkerommet bar galt av sted, men presten hadde

stor autoritet og hans krav til innredning skulle følges. Øyer var slett ikke noe enestående tilfelle. Mange andre kirker opplevde det samme. Dette kan knyttes til en nøktern, pietistisk streng kirkeideologi i 1870-80-årene.

På begynnelsen av 1960-tallet fikk kirka tilbake mye av det opprinnelige utstyret som kirka hadde før 1800. Finn Kvarving som ble ansatt som ny prest i 1960, arbeidet sammen med gode krefter for å finne fram det gamle utstyret som i hovedsak befant seg på kirkeloftet. Lydhimmelen over prekestolen kom på plass, kongemonogrammet med voktende løver ble satt opp på en ny korport, akantusrankene på prekestol og altertavle fikk tilbake sin opprinnelige farge og figurene i altertavla kom tilbake på plass. Den flate himlinga ble tatt vekk og bjelkelaget kom på nytt til syne. Dermed fikk kirkerommet tilbake noe av den opprinnelige høyden og øverste delen av altertavla ble igjen mer synlig.

På 1960-tallet ble man oppmerksom en monteringsfeil i altertavla. Søyleparene i andre etasje hvilte på doble konsoller. For å rette opp dette ble andre etasje av tavla snudd. Dette resulterte i at tekstene i andre etasje i dag står opp-ned. Maleriet ble tatt ut og montert riktig veg.

I 1907 ble det satt inn nytt orgel i Øyer kirke. Dette ble skiftet ut med nytt orgel i 1969.

Moderne eller gammeldags?

Da Øyer kirke ble innviet i 1725 og kalt Den hellige treenighets tempel, var den formet i den tidas moderne arkitektur med et kirkeinventar som var blant de første i Gudbrandsdalen. Mange korskirker ble bygd oppover i Gudbrandsdalen i 10-årene som fulgte. Inventaret ble utformet i tråd med nye trender i kirkeinteriør fra Christiania og flatbygdene på

Hedmarken og på Hadeland. Plasseringen av prekestol og utformingen av altertavla stod i stil med den rådende liturgien.

I 1870-80-årene kom nye ideer om måtehold og kirkerom fri for utsmykninger, og Øyer kirke ble ribbet for alt som kunne være vakkert å se på. Samtidig kom nye krav til oppvarming, som førte til isolerende, innvendig bordkledning.

På 1960-tallet ble utsmykninger igjen aksepterte i kirkerommet, og de gamle dekorasjonene og figurene kom på plass.

Øyer kirke har i sin 290-årige historie fulgt med i stilendringer, og tilpasset seg forandringer i liturgien og nye krav til komfort med vedovner og senere elektrisk oppvarming. Selv med slike endringer har kirka bestått som institusjon og et fast samlingspunkt for glade og triste begivenheter i øyværingenes liv i mange generasjoner. Med kloke valg og riktige beslutninger om vedlikehold, bruk og tilpasning til vår tids behov, vil kirkebygningen bestå i mange generasjoner til.

Litteratur

Christie, Inger Lise 2000: Akantuskistene i Veldre. I Fra Kaupang og bygd 2000. Side 7-73.
Dahl, Hans-Jacob 2015: Kun et simpelt bondearbeid. En studie av altertavler til Johannes Skråstad.
Dyrvik, Ståle 1978: Den lange fredstiden 1720-1784. Norges historie bind 8.
Engen, Arnfinn 2001: Norske Reise Anno 1733. Årbok for Gudbrandsdalen 2001. Side 180-189.
Ekroll, Øystein 2004: Hamar – det basilikale bispedømet. I Kaupang og bygd 2004. Side 13-70.
Ile, Tor 1968: Bygdebok for Øyer, bind 3.
Norges kunsthistorie, 1982, bind 3.
Øyer menighetsråd 1983: Historieskrift om Øyer kirke. Den Hellige Treenighets Tempel, Innviet 2. juli 1725.

Magne Rugsveen er født i Øyer og er nå avdelingsdirektør på Domkirkeodden på Hamar. Denne artikkelen tar utgangspunkt i hans foredrag i Øyer kirke 17. mai 2016.

Innsamlingsbøsse «Skolekassens Tavle 1739» ble tatt i bruk for å skaffe inntekter til omgangsskole i Øyer. Det var Christian 6. som innførte lov om allmueskole i 1739.

Da vi fløtte på setra

■ LAURITS HØVREN

Den siste hemsetra i Øyer, som ble brukt med ku, tror jeg med sikkerhet var Høvresetra. Her har Oppigard Høvre, Nyhus, Sygard Høvre og Bergum hemseter. Disse har fjellseter henholdsvis på Rognhauga, (Oppigard og Nyhus,) Svartsetra (Sygard) og Gullbringa (Bergum).

Jeg er nok en av de siste som var med og fløtte fra hemsetra til fjellsetra, og har lyst til å fortelle hvordan jeg opplevde den dagen og litt rundt det. Jeg tenker på en dag midt på 60-tallet på tur fra Høvresetra til Svartsetra.

Vi fløtte på Høvresetra rundt St. Hans og låg der to - tre uker. Da vi skulle fløtte innover var kua med og bestemte tida. Etter at den gikk på beite innagjerds ei tid ble den sluppet i skogen. Helt sikkert var det at når det nærmet seg datoen for fløtting, rømte kua innover. Da var det bare å reise innover og hente den. Det ble ofte seint kveldsstell den kvelden. Dette kunne skje et par ganger før vi fløtte.

Fløttardagen

Så kom dagen. Traktor og henger vart brukt for transport av fløttelasset. Det var ekstra tidlig mjølking den dagen. Mest mulig skulle ordnes og settes på lasset før vi slapp ut kua. Mye var selvsagt ordnet kvelden før, men tingene som ble brukt i fjøset måtte tas med etter bruk. Det var kasser for kraftfor til kua, redskap for reingjøring av fjøset og lignende. Etter at vi fikk mjølkemaskin måtte den demonteres, og bensinmotoren måtte dras ut gjennom ei altfor trang dør. Det var sikkert vanskelig å utvide ei dør den gangen. Og ikke å forglemme mjølkekrakken til budeia. Den

Bilde fra Svartsetra med Bjørtjønnset i bakgrunnen.

og mjølkebåra hørte selvsagt med på lasset. Heisen som ble brukt til å heise spann fra avkjølinga og opp på rampa måtte være med. Denne hadde tusenkunstner Kristian Berg konstruert.

Alt skulle være med

Inne i huset sto alt nærmest på hodet. Alt skulle være med. Mesteparten av kjøkkenutstyret ble pakket og fikk sin plass i den kassa dette hørte hjemme.

Geranium og andre blomster ble nøye pakket i gammelt cellulosepapir og plassert i tomme mjølkespann. Så var det ei lita kasse med flatbrød, og ei spekeskinke.

Ei matkasse med blant annet hermetiserte kjøttkaker på Norgesglass, syltetøyglass ost og smør. Og selvsagt et par kaku.

Traktoren var datidens bil for oss, så søndagsturen var stort sett inn på sætra. Da med tilleggsforsyninger med mat og kraftfor.

Seterkofferten var budeias reisekoffert. Her var alt av utstyr ho hadde bruk for om sommeren. Det var klær til både hverdag og helg, sysaker av forskjellige slag og utstyr for å reparere sykkelslangen om den sprakk. En eske med globoid, plaster, ei lita flaske med kamferdråper (universalmedisin). Og selvfølgelig lå det et par poser med kamferdrops og peppermynte der. Og ei tube med penicillin var med om kua fikk jurbetennelse. Det var ikke så strenge regler da.

Alt av sengeklær var pakket og satt ut.

Kuslepp

Nå var det tid for kuslepp. Det var tante Agnes og jeg som gikk med kua. Ho foran og lokka, og jeg bak for å få med de seneste dyra. Far og tante Ingerid pakka det siste og gjorde reint fjøset. Vi gikk som oftest gamle vegen fra Høvresetra, gjennom skogen og kom inn på

Aksjøsetervegen ned for Steinsetra, ved øvre vadet. Men vi gikk og vegen om Korsbakken og bommen noen ganger. Der sto Kristian Kvardal med billettveska si og passa bommen, men vi slapp å betale.

Turen gikk videre forbi «Påkaste», «22-stein», forbi nedre og øvre vadet og forbi «lunninga».

Vi hadde med fire-fem kalver i følget som ikke hadde gått her før. Disse måtte selvfølgelig ha sine utbrudd. Særlig galt var det ofte da vi kom et stykke ned for Steinsetra med mye vierkratt på begge sider. Her var det nok morsomt for kalvene å gjemme seg bort. Det var sikkert ikke de peneste ordene som ble sagt, der vi løp etter kalver i myr og vierkratt. I dag hadde vi sikker blitt satt inn, om vi hadde brukt de samme ordene om de svarte kalvene. De svarte var ofte de verste, mente nå vi.

Kommet opp på Steinsetra sto Signe Glåmen, budeia på Hov, ved grinda. Ho skulle prate noen ord med tante Agnes. Og så skulle ho sjå på kua vår. Gamle budeier gjorde det. Så ønskte ho «lykke på tur'n», og vi rusla videre.

Turen innover gikk forholdsvis bra med ikke alt for mange utenomturer.

Litt innafor Veslehaugen, ved Bergheims-htta, så jeg tante rette ei hand i været og pekte på en stein ved vegen. Da jeg kom dit var det turens niste, et kamfersukkertøy.

Snart framme

Nå kunne vi snart sjå nedpå setra. Jeg kan huske følelsen av spenning hvordan det var der dette året. Det var ingen som brukte setra om vinteren den gang, så der hadde det ikke vært annet enn mus og røyskatt siden om høsten.

Vel framme måtte kua ønskes velkommen, ellers ble den fornærma. Tante var nøye med å prate med kua utpå stula, og gjerne by på salt

og klappe ho. En gang ble dette oversett og plutselig var bølingen borte. Vi ante hva som var hendt og reiste hjemover mot hemsetra. På Steinsetra nådde vi att kubølingen, da med stram retning mot Høvresetra. Vi fikk da endelig snudd dem og kom innover att.

Nå var det tid for å få inn flyttelasset. Men først måtte det vaskes inne i huset og senge-
madrassene skulle ut på lufting.

Fjøset måtte også settes i stand. Monte-
re opp att mjølkemaskina, fyller opp kraftfor,
kontrollere kubanda og lignende. Og så måtte
vi få vatnet til å renne igjen i slangen fra bek-
ken og fram til husa. Det var også viktig å få
vatn i avkjølingskassa. Denne hadde stått tom

fra året før og var nokså lekk, så den måtte
trutne i og være klar til å ta imot spannene om
kvelden. Og selvfølgelig ble heisekrana mon-
tert.

Etter hvert som dagene gikk og tante kom
i orden inne, ble det riktig så trivelig i huset.

Jeg var også med på setra noen perioder
i løpet av sommeren. Far kjørte meg inno-
ver med traktor, og jeg husker det gjorde litt
vondt i magen da jeg så han forsvant over
Storslettbakken, og tante og jeg var alene.

Og jeg kan enda høre kua snu seg i båsen
etter at vi hadde lagt oss om kvelden. Jeg ten-
ker også på mjølkeglasset og kaka jeg fikk på
senga om morgenen. Det var ei fin tid.

Agnes Høvren var budeie i over 50 år. Her sammen med Karen Haugen som tok med seg barnebarnet
Sigurd Eikerol for å oppleve flytting til setra.

Vi var ikke alene

Men vi var jo ikke alene på setra. Det var folk
og ku på tre steder til, så det ble da en del
omgang.

Nærmest oss var Oppdal med Karen
og Sivert Haugen, Krukstuggua litt neda-
for med Magda og Fredrik Krukstuen og
Klukkerhågå'n med Ingeborg og Erling Ha-
gen. Mehlum på Tretten hadde ikke ku, så der
var det ikke folk så ofte.

Det jeg husker best da det kom besøk, var
pannekakene. Når det skulle være noe ekstra,
ble pannekaker mye brukt. Og det var ikke
bare å slå på strømmen eller gassen, men fyre i
ovnen med ved til den var skikkelig varm. Ser

ennå Agnes for meg, helt rød og varm i ansik-
tet der hun satt ved ovnen og steikte panneka-
ker. Men du verden for noen syltynne og feite
pannekaker.

På Svartsetra lå vi til i slutten av august,
så var det samme flyttinga ned på hemsetra.
Jeg husker det var litt vemodig da vi gikk med
kua over Storslettbakken og så meg attende på
setra, og visste at det var nesten et år til neste
gang.

Siste året vi låg på Svartsetra med ku var i
1984. Da var tante Agnes 70 år og hadde vært
budeie i over 50 år.

Setertanker

*Ho står utpå stula å låkke
Får svar i frå flokka som kjem
Kjente strofer over fjellet jomer
Venter på sine kjære - budeia i kveld*

*Ho høre døm kjem over høgda
Det skrangle i bjølla - så god ein klang
Ho har det travelt nå - kua
Vil innat på båsen i kveld*

*Samhold og tiltro er det som skal til
Litt salt og litt mjøl oppi båsen
En godklapp og prat mellom folket og dyr
Ei gjensidig respekt for baa sitt liv*

*Det er stille på seter'n i kveld
Borte er klangen og borte er «lækken»
Borte er livet med folk og med dyr
Kun minner står at - som aldri blir glømt.*

Laurits Høvren

- Den mest givende jobben jeg har hatt

■ KJELL HAUGERUD

I løpet av 1993 kom det godt over 10.000 bosniske flyktninger til Norge. I Øyer var Ole Johs. Gillebo flyktningkonsulent og skulle bidra til at de som kom fra det krigsherjede landet fikk et nytt liv.

Over 20 år senere møter han igjen Nisveta Tiro, en av dem han hjalp da hun kom til Øyer. Hun bor her fortsatt, godt integrert, sammen med søster og mor.

Det siste året har nye hundretusenvise av mennesker vært på flukt til Europa og Norge. En ny flyktningkrise har utløst en voldsom diskusjon om norsk innvandringspolitikk og hvor mange vi skal ta imot.

Den tidligere flyktningkonsulenten mener det er klokt å se tilbake på det som skjedde på 1990-tallet og hvordan det har gått med dem som kom til Norge i så stort antall på kort tid.

- Det har rett og slett blitt en berikelse, sier han i dag.

- Riktignok tilhører dere en annen religion. Men felles for alle er likevel at du skal gjøre mot andre det du vil at andre skal gjøre mot deg.

Nisveta nikker.

- Ja, det er felles for alle.....

- Jeg reagerer voldsomt på alle de negative reaksjonene som kommer når det er snakk om dagens flyktningkrise, sier Ole Johs.

- Slik jeg har opplevd dette i Øyer, har det bare vært en berikelse. Mange ser svart på at Norge skal ta imot flyktninger. Men alle dere som kom hit er veldig godt integrert. Vi bosatte mange på kort tid. Det er moro å se at alle har etablert seg og kommet godt ut av det.

- Ja. Og for vår del har vi mye å takke deg for. Alt du gjorde da vi kom til Øyer og måten

du gjorde det på. Og det beste er at øyværingene er så åpne. Øyer-samfunnet har gitt oss mye, sier hun.

Godt arbeid

Den dag i dag er det bare godt å høre om det arbeidet Ole Johs. Gillebo gjorde i løpet av sine tre siste år i yrkeslivet. Han bidro sterkt til at flyktningene fant sin plass i lokalsamfunnet.

- Jeg hadde ikke lært noe om dette. Derfor måtte jeg bruke sunt skjønn, sier han.

Samtidig hadde han også ansvaret for sysselsettingstiltakene i kommunen.

- Nå for tida er det veldig diskusjon om hvor viktig det er å få flyktningene ut i arbeidet. Ja, det var akkurat det jeg gjorde. Flere jobbet sammen med bygdafolk som var på sysselsettingstiltak. Hadde de vært vranget, hadde de kastet fra seg alt og gått sin veg. Men det gjorde de ikke. Alt fungerte veldig fint. Flyktninger og nordmenn var nødt til å forstå hverandre på en eller annen måte. Det var praktisk integrering og veldig moro. Og så lærte de litt språk, både pent og mindre pent.

Mange ganger har han sagt at jobben som flyktningkonsulent er den mest givende jobben han har hatt. En av fordelene var at han nærmet seg 60 år. Folkene som kom hadde stor respekt for eldre.

- Øyer skulle vel ta imot 50-60 og da jeg sluttet hadde jeg like mange venner. Det var veldig mange flinke folk.

Blodig og brutalt

Krigen i Bosnia-Hercegovina er den mest blodige og brutale i Europa etter andre verdenskrig med mange og grove overgrep mot sivilbefolkningen. Etnisk rensing, folkemord og massevoldtekt. Over 100.000 mistet livet. Halvparten av landets innbyggere måtte flykte.

På slutten av 1993 kom de i stort antall til Norge på svært kort tid. Heller ikke den gang skjedde det uten sterkt kritiske røster. Men viljen til å hjelpe var større. 230 av landets kommuner sa ja til å bosette flyktninger.

I Øyer var det statlig asylmottak på Øyertun. Det startet først på Storhove i august 1993 og ble flyttet til Hafjell Alpinlandsby fram mot OL i 1994. Under OL ble det flyttet til Sjoa og Otta, før flyktningene kom til Øyertun i mars 1994. I alt bodde det 175 bosniske flyktninger på Øyertun. Mottaket ble lagt ned før jul i 1994.

Nisveta Tiro hadde gjennomført to år av jusstudiene i Mostar da krigen startet. Hun flyktet til Kroatia i 1992 sammen med sine søstre da serberne stod mot muslimer og kroater. Men etter to måneder måtte de hjem

- Jobben som flyktningkonsulent er den mest givende jobben jeg har hatt, sier Ole Johs. Gillebo. 20 år etterpå møter han igjen Nisveta Tiro, en av de mange bosniske flyktningene han hjalp til et nytt liv i Norge.

igjen. Da var det full konflikt mellom muslimer og kroater.

Nisveta mistet en bror og åtte andre familiemedlemmer. Alle ble brutalt henrettet. Farens fetter hjalp til med billetter slik at søsknene kunne flykte fra krigen, mens mor og far ble igjen. Hennes eldste søster kom til Norge tre uker etter de andre.

- Det er litt tilfeldig at vi kom til Norge, men det er jeg veldig glad for i dag, sier hun.

Til Øyer

I august 1993 kom de til ankomstmottak på Dikemark før de ble flyttet til Geilo og videre til Øyer i desember 1993. Der ble de gjenforent med søsteren og hennes mann. Da var Nisveta 21 år gammel.

- Den dag i dag husker jeg følelsen av å kunne sitte ute om kvelden, bare kjenne på stillheten, høre regnet og vinden i trærne og endelig føle meg trygg, sier hun.

På mottaket lærte hun seg norsk ved hjelp av bøker og lydkassetter. Hun jobbet på hotell i Øyer og begynte å studere i 1994. I 1998 kom moren og faren også til Norge og alle ble boende i Øyer.

Hun fikk sin første «ordentlige jobb» som lærer for voksne, fremmedspråklige i Ringebu. Senere jobbet hun som barne- og ungdomskontakt i Lillehammer. I 2003 begynte hun i Oppland Røde Kors med integrering av flyktninger som hovedoppgave og hadde mye samarbeid med tilsvarende organisasjonen i Bosnia. De siste årene har hun jobbet som rådgiver i Gausdal kommune.

Nå er faren død. Nisveta og den ene av søstrene hennes bor i Øyer sammen med moren som er blitt en gammel kvinne med svekket helse. Den andre søsteren bor på Lillehammer. Broren er tilbake i Bosnia, men jobber i Øyer på vinterstid.

For mye hat

Minnet om den andre broren som ble drept under krigen er blitt tydeligere og sterkere.

- Det kjennes som om det blir sterkere og sterkere for hvert år, sier hun.

- Har du noen gang tenkt å flytte tilbake?

- De første årene var jeg opptatt av det. Men med jobben i Røde Kors kom også avgjørelsen om å bli i Norge. Det er for mye hat i Bosnia. Samfunnet er blitt ødelagt. Du blir hele tiden bedømt etter hvilken gruppe du tilhører. Jeg føler meg veldig hjemme i Øyer. Det har jeg gjort i mange år. Et godt liv handler mye om tilhørighet. Vi ble trodd da vi kom. At vi var flyktninger og ikke lykkejegere. Det betyr mye at vi ble vist tillit, sier hun.

Hun er sikker på at å bli godt integrert i et fremmed samfunn, handler mye om å ha en jobb og at du finner folk du har noe til felles med.

- Men du må være innstilt på å tilpasse deg. For meg var det viktig å finne en jobb og være en loyelig borger. Jeg kunne gjøre hva som helst, men selvsagt helst noe som ga meg noe tilbake, sier hun.

Med årene er hun også blitt et kjent navn i politikken. Hun ble valgt inn i Øyer kommunestyre i 2011 som første representant med innvandrerbakgrunn.

- Jeg bestemte meg for å bli aktiv i politikken. Når et samfunn har gitt meg muligheten til å bygge meg opp igjen, vil jeg gi noe tilbake. Men først ville jeg bli en «ordentlig» øyværing og ikke bli sett på som en innvandrers, sier hun.

I tillegg til kommunestyret, kom hun også inn i sentralstyret til Sosialistisk Venstreparti i 2013 og ble valgt til leder i en arbeidsgruppe som utformet forslag til partiets asyl- og innvandringspolitikk. I 2014 ble hun fylkesleder i Oppland SV.

Godt integrert

Jo, det har gått bra. Både med Nisveta Tiro og de aller fleste av de bosniske innvandrerne. De fleste kom i løpet av krigen fra 1992-1995. Nå bor det vel 13.000 som er direkte innvandret til Norge. I tillegg er det snaut 4.000 norskfødte med bosniske foreldre. I dag utgjør de den åttende største gruppen av innvandrere i Norge og bor over hele landet. Bare 13 prosent bor i Oslo.

Tall fra Statistisk sentralbyrå bekrefter at bosniere er godt integrert i Norge. De fleste har høy utdanning, det er lav ledighet, de har god kontakt med naboer, de har gode norsk-kunnskaper og de har god inntekt.

- Vi hadde så mange sterke opplevelser og så mange traumer. At vi ble vist respekt, til-

lit og satt pris på som mennesker, betydde så uendelig mye for oss. Og det har Øyer-samfunnet gitt oss, sier Nisveta Tiro.

Da bosniere i Norge skulle markere at det var 20 år siden de kom hit, skrev de i invitasjonen:

- Vi har et ønske om å bruke denne tjuetårsmarkeringen til å stoppe opp, se tilbake på vår historie, hylle det norske folket og samfunnets store humanitære dugnad som hjalp oss da det virkelig gjaldt, samt vise det norske folk at vi setter stor pris på all hjelpen vi har fått. Vi er umåtelig takknemlige. Samtidig er vi stolte og glade over å kunne gjengjelde den hjelpen gjennom vår deltakelse og våre bidrag i det norske samfunnet.

Vi kom som flyktninger til Øyer

■ ZELJKA HADROVIC

Jeg heter Zeljka, og jeg er bedt om å skrive litt om meg selv og min familie, om hvordan vi levde før, hvorfor vi flykta akkurat til Norge, hvordan vi opplevde det da vi kom hit, og hvordan vi har det nå. Jeg prøver så godt jeg kan.

Vi er en familie på fire: Mannen min Dino (født 1956), meg selv (født 1955), og vi har to barn, Sasha (født 1980) og Vanja (født 1985).

Den 11. august 1993 flykta vi, to voksne og to barn, til Norge. Vi kommer fra tidligere Jugoslavia, nærmere bestemt Mostar i Bosnia og Herzegovina.

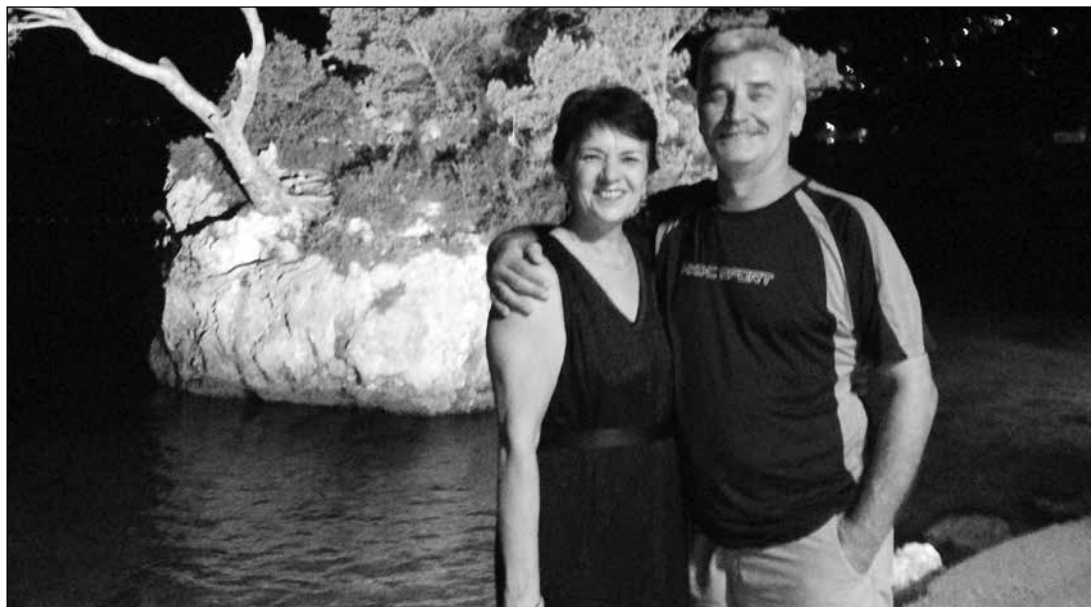
Vi dro på grunn av krigen i tidligere Jugoslavia. Den hadde begynt i april i 1991. Vi bodde i syvende etasje i en boligblokk i Mostar. Det begynte å bli farlig å bo så høyt på grunn av granater og snikskyttere.

Dino sa til meg:

- Du må flykte fra byen med barna.

Det var mange som gjorde det på den tida. Det var så vanskelig, så vanskelig å forlate mannen min, familien og byen. Men må man, så må man.

Jeg bodde da sammen med våre to barn, Dinos søster og hennes barn privat i tre måneder, i Omis i Kroatia. Etterpå bodde jeg, Sasha og Vanja på Hotell Podgorka i Podgora, også i Kroatia. Det var bare for flyktninger og var gratis. Det var en veldig vanskelig tid. Dino var soldat og pleide å komme og besøke oss. I Kroatia var det fred, men i Mostar kunne han miste livet når som helst. Dette var så vanskelig for oss.

Zeljka og Dino Hadrovic kom til Øyer som flyktninger i 1993.

Mostar er byen som er kjent for den gamle brua fra 1566 over elva Neretva. Byen fikk navnet etter sin bru («most» betyr «bru»). Den var et viktig symbol på forbindelse og forståelse mellom mennesker på tvers av religiøse, etniske og politiske grenser. Den ble sprengt 9. november 1993. Et viktig symbol forsvant. Men den ble bygget opp igjen etter krigen, i 2004.

Mange nordmenn, som har feriert i Dubrovnik, har vært på dagstur til Mostar og gått over den gamle brua som ligger i den gamle delen av byen.

Til Norge

Da vi flykta til Norge, var det ikke lett for oss i det hele tatt. Språket var helt ukjent for oss.

Zeljka som barn.

Det eneste vi hadde hørt før var «Pippi Langstrømpe» på TV, og det var på svensk! Da kan dere tenke dere hvor vanskelig det var å lære seg norsk språk. Men øvelse gjør mester, sier det.

Uansett, jeg var utdannet som bygningsingeniør. Men min første jobb her var som stuepike på det som da var Øyer Gjestegård.

Jeg hadde lyst til å bli kjent med nordmenn og lære norsk språk. Vi fikk norsk-undervisning, men ikke hver dag. Det var ikke nok, men med trening på hotellet, og det å se på TV med norsk språk og tekst under, det hjalp mye. En stund var jeg opptatt av å lære ordtak. Jeg la fort merke til at vi, avstandene til tross, hadde mange felles ordtak. Vi sier dem på forskjellig måte, men meningen er den samme.

Kultursjokk opplevde vi ikke i Norge. Jeg synes ikke det var vanskelig å tilpasse seg livet her. Det var likevel vanskelig å være så langt borte fra familien i Bosnia, uten muligheter for noe særlig kontakt. Det var for eksempel nesten umulig å ringe dit i begynnelsen.

Gård, skolestart og nye venner

Jeg må si litt om hvordan jeg opplevde det da vi skulle flytte fra mottaket til familien Bollviken. De bodde på gård. Vi hadde bodd i by. Da vi fikk vite adressen, sykla Dino og jeg dit vi skulle bo sammen med to barn. På en gård. Da ble jeg deprimert, det må jeg si. Det var like før skolestart om høsten, og vi fikk et kort med Soria Moria slott (Theodor Kittelsen). Randi Skeie, rektor på Vidarheim skole, skrev at de ventet på Vanja (9), og at han var velkommen. Da ble jeg så glad siden noen tenkte på våre barn. Det var jo egentlig på grunn av våre barn at vi flykta.

Hos familien Bollviken bodde vi i nesten to år. Første festen vi opplevde var med Britt

og sangkoret på Nermo Hotell. Var det noe vi ikke forstod i forbindelse med skolen, fikk vi hjelp av Britt og Per. Man glemmer ikke slike ting, og vi er fortsatt gode venner. Det må jeg si, vi trivdes faktisk veldig godt på gården. Vi hadde et godt og varmt hus, barna gikk på skolen, og vi hadde snille mennesker rundt oss. Dette glemmer vi aldri. Det eneste problemet var språket. Man skal aldri ta sorgene på forskudd!

Mens vi bodde på mottaket ble vi kjent med familien Finne. Det var på Bakketun i jula. Etterpå, da vi flytta til Bollviken, fikk vi låne bil av dem i flere år. Det var en stor hjelp for oss. Vi er fortsatt gode venner med dem også.

«Fossekallen» og Bosnia-tur

Veldig tidlig, i 1995, begynte vi å danse i «Fossekallen». På den måten fikk vi mange nye norske venner. Vi møttes ikke bare på danseøving, men vi var på dans på forskjellige steder. Det var oppvisninger, bursdagsfeiringer, teater-turer til Oslo, og mye mer. Vi hadde også mange fine stunder sammen med dem ellers.

I 2009 arrangerte vi det vi kalte Bosnia-tur med «Fossekallen». Vi var en dag og en natt i Split i Kroatia, fire dager i Mostar, på dags-tur til hovedstaden Sarajevo, og to dager i Dubrovnik. Riktig vellykket tur, syntes alle.

Da Dino feiret 50-årsdagen sin kom hans mor fra Mostar, familien, hele «Fossekallen» og andre venner til feiringen.

Da jeg feiret 60-årsdagen min, hadde vi fest på verandaen vår med tidligere «Fossekallen», og overraskelsen var levende musikk. Takk til danselaget for det, jeg ble så glad!

Tida under Tito og etterpå

Marit Fintoft besøkte tidligere Jugoslavia i

1964. Hun og hennes mann kjørte bil gjennom landet fra Ljubljana og Zagreb i nord, via Beograd, Sarajevo, Mostar og til Dubrovnik, og derfra videre nordover langs kysten til Trieste i Italia. Det var få turister, få biler og til dels svært dårlige veier, særlig fra Mostar til kysten, men de oppfattet landet som fredelig og trygt å ferdes i. Som turister merket de ikke noe til etniske og religiøse motsetninger.

Jeg kan heller ikke si at vi hadde det dårlig under Tito som styrte landet gjennom forskjellige perioder fra 1945 til 1980, da han døde. Vi jobba begge to, hadde leilighet hvor vi bodde med to barn. Sasha gikk i barnehagen, Vanja hadde dagmamma, og foreldrene våre hjalp til. Vi hadde bil - en stund to - og det gikk bra, syntes jeg. Men da krigen kom i 1991 var det ikke bra. Jeg jobba i Mostar i 12 år, og på jobben min var det flere nasjonaliteter. Det tenkte jeg ikke over da, men etter krigen var det mye som forandra seg. Dessverre...

Zeljka og barna Vanja og Sasha på Øyertun sommeren 1994. Bildet stod på trykk i Gudbrandsdølen Lillehammer Tilskuer.

Norske venner, arbeid, eget hus og barnebarn

Vi kan ikke velge foreldre, hvor man blir født eller nasjonalitet. Men vi kan velge venner. Det gjorde jeg i Mostar, og det gjør jeg i Norge også.

Marit Øye, tidligere rektor på Solvang skole, besøkte Mostar i 1997, kort tid etter krigen. I en uke var hun gjest hos mine foreldre og Dinos mor. Ela, Dinos søster, var tolk på engelsk. Marit ble derfor tidlig kjent med vår familie. Vi regner henne rett og slett som et medlem av vår familie i Norge. Da hun skulle reise til Mostar husker jeg godt at hun sa at hun både gledet og gruet seg.

Det var god grunn til å grue seg for å dra dit så kort tid etter krigens slutt.

Torill og Gunnar Trøseid er våre beste dansevenner. Vi hadde mange hyggelige stunder med dem.

Arne og Astrid Løken – jeg har ikke ord for hvor glade vi er i dem.

Sønnen Sasha Hadrovic og kona Svana

Astrid og Odd Høgsnes ble vi også kjent med tidlig. Vi er fortsatt gode venner, og det er blitt tradisjon at vi treffes hos dem hvert år den 17. mai.

Gjertrud og Alv Lillelien er også våre gode venner. De hjalp oss mye med integreringen.

Hvert år er vi blitt invitert på juleball i Øyer prestegard av Øyvind Sagedal, og det setter vi stor pris på. Vi har også andre norske venner, men har ikke plass til å nevne alle. Så ingen nevnt, ingen glemt.

Må likevel spesielt nevne Terje Rønning, daglig leder på Jorekstad. Dino fikk fast jobb der da han ble spurt av Terje. Da begynte det å gå bra for oss økonomisk, selv om vi sendte penger til våre foreldre fra den første måneden vi var i Norge.

Vi har alle vært aktive med skole og/eller jobb hele tiden siden vi kom hit, men jeg har som regel ikke hatt 100 prosent stilling. Jeg liker å stelle i huset, ha det rent og pent hjemme og ha det fint i hagen. Dette er det stort sett jeg som har tatt meg av, og på den måten bidratt til familiens økonomi.

Alt gikk også bra økonomisk, og vi bestemte oss for å kjøpe hus.

Savner gamle dager

- Savner dere Mostar? Det er et spørsmål vi ofte får. Jeg pleier å si:

- Ja, de gamle dager, da vi alle jobba sammen uten å bry oss om nasjonalitet. Men det som skjedde etter krigen savner jeg ikke.

Krigen ødela og forandra mye, ikke bare bygninger, men også folk. Det går framover med tiden, men langsomt.

De første årene i Norge var det mange som spurte:

- Trives dere i Norge?

Vi svarte ja, men det var ikke riktig svar. Jeg tror man må bo en stund her for å kunne

Da vi bestemte oss for å reise til Norge var det ikke lett. Vi hadde hverken dokumenter eller penger, men vi hadde stor vilje og vi klarte det. Familien hjalp oss med penger. Det var dyrt å fly så langt. Men hvorfor akkurat Norge?

Fordi min bror med familie flykta hit først.
Vi fikk brev om at de hadde det bra der, og da
bestemte vi oss for å reise dit vi også.

Ingen krig er bra

Jeg vil ikke skrive om krigen. Jeg blir bare irritert. Ingen krig er bra.

- Krig er ikke noen naturkatastrofe. Det er en industri og noen tjener penger på den.

Det leste jeg et sted, husker det godt og er helt enig.

Jeg kunne skrive en hel bok, men jeg ble bedt om å skrive litt – og det har jeg prøvd å gjøre.

gi riktig svar. Hvis jeg får samme spørsmål i dag, da svarer jeg:

- Ja, det gjør jeg.

Og det er riktig svar nå.

Vi har bodd i Norge i nesten 23 år. Vi bor i huset som vi kjøpte for mange år siden. Barna er store og begge to har flyttet ut. De har giftet seg, og da jeg fylte 60 år i 2015, ble jeg bestemor. Den beste gaven jeg fikk var barnebarnet, lille Lanna.

Muslija Bojicics skatt av en ordbok

■ KAREN BLEKEN

Muslija Bojicic fra Mostar i Bosnia brukte de tre årene han bodde i Øyer godt. 71 år gammel satte han seg ned ved en gammel skrivemaskin og laget sin egen ordbok på over 300 sider.

Det er datteren Nadzida Vladovic som forteller denne rørende historien. Nadja, som mange kaller henne, var blant de bosniske flyktningene som kom til Øyer i 1993. Hun har hatt jobb fra første uke, og er blant dem som er blitt boende i Øyer.

Ordboka

Først må vi vite mer om det sjeldne eksemplaret av en ordbok Nadja har tatt vare på i skuffen i leiligheten sin i Hundervegen i Øyer.

Faren, som var yrkesmilitær i hjemlandet, var blitt pensjonist da han og kona måtte flykte til Kroatia på grunn av krigen. Ekteparet bodde i Kroatia fram til Nadjas mor døde i 1996. Da ble løsningen for Muslija familiegjeforening med sønn og datter som bodde i Øyer med sine familier.

- Han trivdes her, men følte seg litt ensom og klaget over at han ikke kunne språket, forteller datteren.

Men Muslija, som ikke kunne et eneste

ord norsk, visste råd. Han fikk en skrivemaskin i gave, og satte seg ned og oversatte ord for ord fra sitt eget språk serbokroatisk til norsk. Blant annet lærte han mange ord på kurs hos Randi Skeie.

- Han likte Randi godt. Og han tullet med oss og sa han ville adoptere Randi. Hun satt ved sykesengen hans og gråt da han døde, forteller datteren.

Resultatet av Muslijas arbeid ble til slutt en sirlig oppsatt ordbok på 300 sider. Kopien er trygt bevart i Opplandsarkivet på Maihaugen. Både hans, datterens og flere øyværingers historie er bevart i prosjektet «Arkivdokumentasjon av nyere innvandring til Oppland».

Her blir bosnierens ordbok beskrevet som en liten skatt av et arkivmateriale.

- Jeg spurte pappa hva han skulle med en

Muslija var en nevenyttig kar.

Far og datter fotografert i Øyer.

slik ordbok. Da kunne han fortelle at han ville bruke den blant annet til å fortelle for eksempel hvis det var noe han trengte da han var på sykehus, forteller datteren. Da han ble syk, var ordboka med. Etter tre år i Øyer, døde Muslija Bojicic i september 2000.

Han ble begravet i Mostar, på samme sted som sin kone Razija.

Datteren forteller at han var skikkelig flink med hendene sine, og laget mye forskjellig. Ispinner ble for eksempel til fuglehus og blomsterpotter. Han lærte seg håndverket selv, og resultatet ble perfekt.

Tvunget til å flykte

Nadzida beskriver livet før krigen i Mostar som et godt liv. Hun, sønnen og mannen hadde en fin leilighet sentralt i byen. Mannen jobbet som elektroingeniør, hun som lærer.

- Vi forsto ikke hva som var i ferd med å skje i starten av krigen, og trodde ikke det skulle bli så galt. Ulike militærgrupper kom på døra og stjal ting fra oss, men det verste var å bli truet på livet. Vi opplevde at flere venner, tante på 80 og onkel på 90 år ble drept. Da forsto vi at dette blir ikke bedre, og flyktet fra Bosnia til Kroatia. Heller ikke der var det mulig å leve normalt. Mennesker ble jaget som dyr. Vi innså at det var ingen framtid i å bli værende «nede» (som mange bosniere sier om landet sitt), forteller Nadja.

Dette var en uke etter at Sverige hadde stengt grensene høsten 1993. Norge var det eneste landet i Europa med åpne grenser da familien på tre flyktet. Først var de halvannen måned på mottaket på Trandum, før de i slutten av november kunne reise til Øyer, hvor Nadjas bror og hans familie bodde på asylmottaket. Etter noen måneder på mottaket (med forflytning til Sjoa under OL), fikk familien sin første bolig, på Hunder.

Det er ett navn som går igjen når Nadja foreller om hvor takknemlig hun er for mottakelsen i Øyer: Flyktningkonsulent Ole Johs. Gillebo.

- Han var som en far for oss, og ordnet alt. Jeg husker blant annet at han hjalp oss slik at vi kunne reise til begravelse i Bosnia da mor

døde. Det finnes bare en mor, sa Gillebo. Jeg har ikke ord for å beskrive ham, sier Nadja.

Raskt i jobb

Det gikk ikke lang tid før Nadja var i jobb, som morsmålslærer for bosniere. Hun har jobbet som lærer og assistent på SFO på Solvang og Vidarheim, og en periode som lærer i Fåvang. Nå jobber hun på Solvang skole som lærer og assistent på SFO.

Mannen reiste tilbake i oktober 1994, men Nadja og sønnen Anel valgte å bli i fredelige Norge.

- Sønnen vår begynte på skole, med et annerledes system enn i Bosnia. Mitt viktigste prosjekt har vært å gi ham muligheter til en god utdannelse. Nå er han maskiningeni-

Frodig på verandaen hos Nadja Vladovic i Øyer.

ør med fast jobb og leilighet i Oslo, forteller Nadja. Hun er stolt bestemor til to søte jenter: Alina og Emina.

Familie og venner

Etter å ha bodd i kommunal bolig fra 1995 til 2004, kjøpte Nadja sin egen leilighet. 50 kvadrat med stor veranda passer bra, selv om det blir trangt om plassen blant annet når søsteren fra England kommer på besøk. Det er nemlig tett kontakt mellom de tre søsknene, bror og søster i Øyer og søster i England.

- Ellers har jeg mange venner, både bosniske og norske, og trives godt. Jeg kan kanskje tenke meg å flytte til Oslo, men det blir ikke før jeg er pensjonist, sier Nadja.

Det største savnet har vært storbylivet i Mostar, hvor storfamilien bodde nær hverandre og mye skjedde.

Søsknene har fått pusset opp foreldrenes leilighet. Hver sommer samles hele familien

Dette er Muslija Bojicic og hans kone i hjembyen.

Nadzida Vladovic trives i kommunen hun kom til som flyktning for over 20 år siden.

«nede», hvor de også har familie og mange venner.

- Om sommeren er det i varmeste laget. Jeg trives i Norge, og er på mange måter blitt en god del norsk. Når jeg er i Bosnia, savner jeg Norge. Ønsket mitt er å kunne pendle mellom mine to land.

Takknemlig

Den bosnisk-norske øyværingen er opptatt av å formidle hvor takknemlig hun er for måten hun og familien ble ønsket velkommen i kommunen hvor hun har bodd i over 20 år.

- Vi ble godt mottatt fra første øyeblikk, og fikk all mulig hjelp i Øyer. Jeg er takknemlig for alt som ble gjort, og skal aldri glemme det. Det var mange som ikke opplevde så fine ting som oss.

Min reise som flyktning fra Tanzania til Øyer

■ DIALA HPOYI

Å komme til Norge som flyktning kan være tøft på så mange måter, også klimatisk.

Slik opplevde denne kvinnen fra Kongo å komme til Norge i mars 2013.

Etter at «kuldesjokket» har gitt seg, har hun funnet seg godt til rette i Øyer.

Hun har vært full tids elev, lært norsk og hatt jobber i skoleferiene. Sønnen går på skolen, snakker godt norsk, spiller fotball og er en god danser.

(Marit Øye)

Det er alltid mange ord som krysser tankene når man vil snakke eller skrive om noe. Jeg vil fortelle litt om min første tur som flyktning fra Tanzania til Øyer i mars i 2013.

Jeg er opprinnelig fra Kongo (Den demokratiske republikk), men bodde som flyktning i en flyktningeleir i Tanzania i om lag tre år. Da vi dro derfra var jeg 30 år og hadde en sønn på 8 år.

Jeg hadde aldri tidligere, siden jeg ble født, bodd på et så kaldt sted som Norge. I Kongo, som i mange andre afrikanske land, er den årlige gjennomsnittstemperaturen alltid over 20 grader.

Etter å ha fått Norge som mitt vertsland via FN, måtte jeg ta fly fra Dar es Salam, Tanzania, via Amsterdam til Gardermoen. Jeg var så begeistret for endelig å ha funnet et fredelig land hvor jeg kunne bo sammen med min lille gutt.

På skolen hadde jeg hatt geografi og lært at vinteren er kald i Europa, men kunne ikke tro at det skulle være forferdelig. I tillegg tenkte jeg at det ikke ville være så kaldt som om vinteren, fordi dette var i mars. Til turen hadde jeg derfor på meg en lett bukse, en bluse og et par høyhælte sandaler, for å fremstå sexy!

På flyet, da jeg så andre passasjerer som

hadde på seg ullbukser, vinterstøvler, tunge jakker og luer, så sa jeg til meg selv:

- Oi! Det er mange raringer i verden som ikke kjenner begrepet stilig! Hvordan kan man ta en flytur med slike stygge klær?

Rundt klokken 12 landet flyet på Gardermoen, og det var her min ildprøve startet. Da vi tok flyet i Tanzania klokken 23.15 om natten var temperaturen 28 varmegrader. Men på Gardermoen var det bare 5 varmegrader! Alle passasjerer måtte forlate flyet og gå ned trappa for å vente på bagasjen i ankomsthallen.

Alle gikk ned unntatt meg som ikke kunne gå et skritt fremover på grunn av kulden. Jeg ble stående og grøsse på en uforklarlig måte i 25 minutter. Gutten min sto foran meg helt oppgitt. Han ba meg hele tiden å prøve å gå ned trappene, men det var mislykket!

Til slutt sa han til meg:

- Mamma, kan jeg minne deg om en ting?

- Ja

- Du sier alltid til meg at det ikke er bare, bare å føde et barn fordi det gjør veldig vondt. Men når jeg spør deg om hvordan dere kvinner klarer det, svarer du meg at det er fordi når fødselsveene begynner, vurderer dere ikke hvor uutholdelige smertene er, men dere ten-

ker på hvor hyggelig og gøy det blir å få en søt og nydelig, nyfødt unge etter smertene!! Det er nesten det samme med deg i dag. Jeg vet at du er så kald, og det gjør vondt. Men jeg ber deg om å glemme litt hvordan du føler deg nå, og heller tenke på hvor koselig og gøy det snart blir når vi møter de damene som kommer hit for å ønske oss velkommen. De venter nå utenfor for å kjøre oss til vårt vakre hjem der vi skal spise middag og sove i varmen senere i dag!

Disse ordene ga meg mot til å gå ned trappe. Da vi kom til ankomsthallen var kofferten min borte. Det hadde allerede gått 35 minutter siden de andre passasjerene tok bagasjen sin. Så vi måtte gå rundt i hallen for å finne ut hvor koffertene kunne være. Etter 20 minutter fant vi dem.

En ting til som var merkelig, var at ingen ventet på oss i hallen, og vi hadde ikke noe telefonnummer til noen av dem. Grunnen var at de hadde ventet på oss i 30 minutter, men da vi ikke dukket opp, tenkte de at vi kanskje fortsatt var i Amsterdam eller Tanzania.

Men heldigvis var de fremdeles utenfor, klare til å gå inn i bilen og kjøre tilbake til Øyer, da vi kom ut og de så oss.

Jeg kan ikke forklare hvordan jeg følte meg da vi gikk inn i bilen. Jeg var veldig glad for å treffe de hyggelige damene som hadde kjørt fra Øyer til Gardermoen for å hente meg og gutten min.

I bilen tenkte jeg først at vi kommer ikke frem før jeg er død. Jeg var ikke bare kald, jeg var iskald fra topp til tå!

Men blant damene var det ei som hadde et hjerte av gull. Hun forsto umiddelbart hva jeg trengte. Hun tok av seg sokkene sine og ga dem til meg! Dette imponerte meg og forsikret meg om at jeg hadde kommet til et gjestfritt land!

Resten av turen fra Gardermoen til Øyer var fantastisk, med en varm samtale i bilen med de tre hyggelige damene som hadde kommet for å hente meg og gutten min på flyplassen.

Diala Hpoyi har funnet seg godt til rette i Øyer etter det første kuldesjokket.

Tågarbeid – ikke bare røtter

Om en som førte videre arven etter gamle mestere

■ FREDRIK ENGE

Min kone Olga Enge, som nå dessverre er gått bort, ble etter hvert svært dyktig i dette håndverket tågbinding, tægerbinding. Vi har gård på Tretten i Gudbrandsdalen. Olga deltok i alle arbeider, og i ledige stunder måtte hun alltid ha noe i fingrene. Brodering, hekling, strikking. En tid ble det mye rosemaling, hun holdt også kurs i dette faget.

For vel 25 år siden begynte hun med tågarbeid, og etter hvert ble det mest det. Vi fikk bedre tid også, ungene ble store, og mye fint ble til på «Roterommet». Også i dette holdt hun kurs, deltagerne var flinke, men det er få som har tid og tålmodighet nok til virkelig å lære dette håndverket.

Tægene fant hun mest selv, kom fra skogen med bustete, jordete bunter. Det var bare siste åra jeg var med litt. Jeg hjalp til med å

lage hanker til korger, og laget noen kopper og fat i sveipeteknikk som hun dekorerte med tægersyng og kolrosing.

Olga var interessert i at andre skulle lære tågbinding, og ville gjerne hjelpe til med det. Vi pratet på at vi skulle prøve å skrive litt, kanskje en artikkel eller et lite hefte. slik at interesserte kunne få nytte av hennes kunnskaper. Det var særlig dette med treslag hun hadde i tankene.

Jeg er nå blitt oppfordret av flere til å skrive. Dette skal ikke være noen lærebok i selve bindingen, det finnes i andre bøker, og jeg for min del har aldri prøvd det. Men jeg fulgte med i arbeidets gang, og «snappet opp» en del ting som kanskje kan bli til nyttige tips for noen som driver med eller vil prøve dette håndverket. Ikke minst fra reparasjonene det etter hvert ble mange av, var det mye lærdom å hente. Og kanskje noen kan få inspirasjon og ideer ved å se på bildene av Olgas av og til noe originale påfunn.

Begynnelsen

Det hele begynte med at Olga gikk og så på noen gamle ting laget av tæger vi hadde på gården. En stor sendingskorg og flere mindre ting. Dette var laget av en kvinne i nabolaget som het Oline Hagen. Hun døde i 1926, før vår tid. Oline hadde lært kunsten av sin tante Marit Moen, som igjen hadde lært av sin tante Maren Stalenget. Vi har også en korg laget av en av de sistnevnte, det er ikke lett å se forskjell på de to.

Olga fikk lyst til å prøve, og hvordan det gikk skal vi se, men først noe mer om disse tre

kvinnene. Vi tar da med litt historie, blant annet fra en artikkel.

Maren var født i 1834, Marit var bare tre år yngre, og Oline var født i 1866. Tradisjonen var allerede i familien til Maren, og det sies hun ble oppfordret og rettledet til å sette i gang av sogneprest Nissen i Øyer, som var prest her til 1869. Denne presten var svært avholdt av bygdefolket, både i Øyer og på Tretten. Den gode prest var praktisk anlagt og hjalp sine sognebarn med litt av hvert av nyttige ting.

De tre kvinnene ble svært drevne i faget og skapte en familietradisjon som ble kjent i vide kretser. Arbeider ble kjøpt opp av museer utenlands, de ble representert ved det svenske og tyske hoffet, fikk diplomer og medaljer fra utstillinger i Norge og flere hovedsteder, Maren og Marit fra jubileumsutstillingen i Paris i 1889.

Det fortelles om Oline Hagen, som fikk 13 barn, at hun nyttet tida godt, hun kom aldri gående uten en bunding (strikking) i hendene.

- Dess fortere eg går, dess fortere bitt eg, sa ho Oline.

Det sies at hun brukte å røke ferdige tægerting med svovel, kanskje for at de skulle bli kvitere. Men alle tægerarbeider mørkner med årene. Da Oline døde gikk tradisjonen ut og lå nede her i 50 år til altså Olga tok arbeidet opp igjen.

En kunstnerinne i skogen

Forfatteren av nevnte artikkel, Odd Bjerke, hadde funnet ei artig, gammel bok i et antikvariat. Boksriveren var ute og reiste kringom i landet og besøkte steder og «kjens folk». Vi hadde sett denne boka nevnt også en gang før. Nå fikk vi kopi av et kapittel i boka, «Ei kunstnerinne borti skogen».

Ferdamannen var kommet til ei sæter i Trettenfjellet sommeren 1887:

- Da je skulle ha velkomstkaffe med fløtvafler, slek det støtt er skikken paa sætra, sætte budeia frampaa borde et sokkerfat, som var saa smellande fint og pent, saa je nesten itte kunde faa aua ta det. Det var itte okke ta sølv hell gull. Itte ta gammeldags fint postlin hell, det var flette ta tæger og saa nett fraasiggjort, saan skulde tru, det hadde kœmi bortantel fraa Japan.

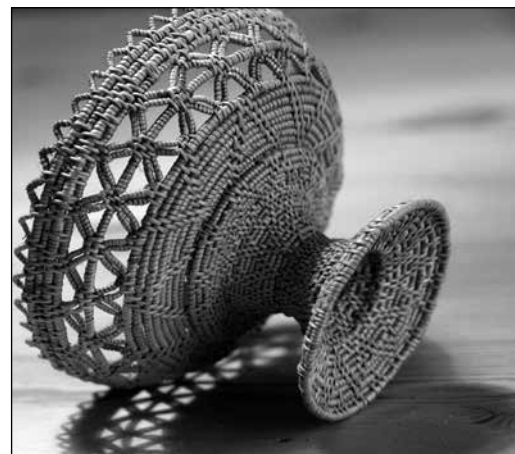
Så fikk han vite at fatet var laget av Maren Stalenget, og at hun var skyld ei som var enda flinkere og hette Marit Rønningen. (Marit var født Rønningen). Henne ville han gjerne treffe, men det gikk noen år før han kom igjen og oppsøkte Marit- "som skulde bo ti ei lita graa stuggu med skog kringom. I utkæinten ta graanskogen laag det et gamalvœri kvinnfolk paa firefötter og grov i jorda med hæ'æn.

- I jøsse nam, er a gælin denna der da! tænkte je før mig sjøl.

Men je gikk da nemre, helste paa a, som skikk er milla folk med opdragels, og sporde, aa je skulde finja a Marit Rønningen hest.

- Det er nok je det, sa a og vart messom litt unnselig ta sig.

- Men i rene væra, aa driv du med der da?

Finn du gull?

- Je finn tæger, je spille op før vœrkje snart, sa a.

- Men var det itte be're aa bruke greve da? mente je.

- Det lær sig nok itte gjœra det, svara a,-føda riv je sunn dom.

- Men det maa da vara baade vonnt og trevali aa bruke fingra, mente je at.

- Kæin fel veta det, sa a og synte fram to hænner, som hadde fingrer saa krokete og skrukkete, saa dom saag ut mest som klø'n paa en hauk.

Litt etter sat vi inni den ørvesle stuggua hennes; det var itte stort innbo a hadde, det sto ei stutt og brei seng der, og saa var det et bord, som saag ut tel aa vilja sige ifraa enæin; føruten detta var det et lite skaap, en stol, det knirk stygt ti, naa'n sætte Sig paa'n, og saa en liten komfyr, der det sto den somaa slags Kaffe-Lars'nsom en træffe paa, haa'n kjem hen paa læinne.

Oppaa sengteppene laag det et arbe, som var hæilvfæru, hu drev og skulde flette en kapsel kringom en buttil, og je ska seja, det var fine saker, det sa je og.

- Je likje det itte sjøl, sa a Marit.

- Ja, men det er da itno aa utsetta paa detta, mente je.

- Du ser itte rart du da, mente denne andre at.

- Det er mye, som itte er, som det ska vara paa detta, drev a paa.

Og demer synta a mig no smaatteri, som itte okke je hell andre dompapper hadde kunni faat aua paa før æiller det,

- Detta vesle der - mente je - detta gjør da itno; det er ingen ser det likevel.

- Jamen det ska itte vara saa, mente a Marit; hu heldt paa sit.

- Det ska vara rekti. En ska æiller sluske med et arbe.

a Marit. -Og æillvissa lyt'n kunja den konsta i min prof'sjon.

- Ak ja, i min og.
- Er det ikke likere med dig hell da!"

Så langt denne boka.

Ved å se de mange tingene som ble levert til Olga for reparasjon, skjønnte vi snart at det har vært svært dyktige tægerbindere også i andre bygder rundt omkring. Arbeider som bar bud om drevne Håndverkere med særpreg. Vi prøvde aldri å vurdere ting mot hverandre. At de beskjedne Tretten-kvinnene kunne bli kjent i slike sirkler, for å si det sann, som de ble, er nesten utrolig. De to første måtte ha hatt hjelp til dette, og da er det nærliggende å lure på om den omtenksomme presten kanskje hadde vært frampå igjen, og ordnet med markedsføring som riktig forslo? Det kan også tenkes at «Husfliden inni Krestjan» hjalp til. Men kanskje det virkelig var noe helt ekstra med de tre, som Marit ga uttrykk for da hun sa «Det ska vara rekti»?

En viktig oppdagelse

Ja, så dro Olga til skogs da, for å finne tæger. Bjørk skulle det være, hadde hun sett i en lærebok hun hadde skaffet seg. Hun prøvde i en bjørkeholt ved gården, oppe på setra og ved en myr. Men det var ikke rare greiene hun fant, tægene var stutte og ujevne. Hun fikk da laget en liten skål med mønster i, selv om bindingen ble noe løs. Det gjelder å få tingene faste. Hun prøvde igjen, og fant da noen andre slags tæger som så bedre ut. Dette skjønnte vi var gran.

Og nå gikk arbeidet lettere, Olga lærte fort. Men hun var betenkt – dette materialet var kanskje for dårlig. Men så skulle hun prøve å reparere litt på en sendingskorg etter Oline, og stor var overraskelsen og gleden da

hun oppdaget at både den og de andre Oline-tingene også var av grantæger! Og den andre sendingskorga også. Dermed fikk Olga en verdifull godkjenning av det hun drev med. Vi lærte å se forskjell på treslagene, bjørketåga har mange flekker eller små fordypninger det er lite av på gran. Egenskapene for kløving er også noe forskjellige.

Litt mer om treslagene

Det er jordbunnsforholdene, egentlig berggrunnen som bestemmer planteveksten, i bygda vår er det frodig og næringsrik jord. Da blir ikke bjørketæger egnet, men grantægene blir bra likevel. På skrin jord må tægene tøy seg mye lenger etter næring, og det er dette som må til for å finne bjørketæger. Gjerne myr, sies det.

Grantægene er lettere å finne i låglandet enn oppover mot fjellskogen, Olga drev mest på 300 til 500 meter over havet. En kan godt finne tæger om våren der det er hogd tømmer om vinteren, tægene er da brune i fargen og kan være lurt å ha til reparasjoner, de blir mer likt tingen forøvrig. Men slike tæger blir fort morkne i jorda. I skog som skal hogges om få år gjør det ingenting om en graver tæger. Olga hadde snakket med en av sønnene til Oline, Ottar Hagen. Han fortalte at de var med mor si og grov tæger da de var små.

- Og ho mor brukte aldri noe annet enn gran, sa han. Folk som bor i områder med slike jord-bunnsforhold som her hos oss, må få vite at gran er like bra som bjørk til dette arbeidet, mente Olga.

I boka «Planter og tradisjon» står blant annet dette om tæger:

- Røtter av bjørk, og tildels fjellbjørk, har vært helt dominerende. Men granrøtter har vært påfallende ofte brukt i de laveste delene av Østlandet og spredte steder nordenfjells.

Røtter av vier, Salix-arter, har vært vanlig brukt i fjellbygder på Østlandet og i Trøndelag, og einer atskillig på Vestlandet, mens andre treslag har vært brukt mer sjelden og lokalt (furu, rogn, mer sjelden osp).

Så følger mye om tradisjonell sanking og bruk, og dialektnavn og uttrykk fra mange steder i landet (denne boka er et virkelig storverk innen det tittelen sier).

Et sitat til:

- Tæger, røtter av bjerk og gran som vokste på lyngmyr helst på gamle grøftekanter. Grantæger var sterkest, de kunne bli 5-6 m lange og ikke tykkere enn 3 mm i tykkeste ende. Bruktes til: Røre (linde) ljaen til orvet, osteteie, (osteforner), små kurver, flettede belter. A steka (sy) bunden til sideveggen i korn- og melsolde, og til å sy sammen diverse andre ting.

(N.Rana).

- Granskog med mosebotn er stedet, sa Olga.

Røttene ligger like under mosen, en kan dra opp lange tæger. Likevel må en prøve seg fram til en finner et bra sted. En jernkrok, kniv til å kutte med. Smøye fram under kryssende tæger som kanskje også kan brukes. Ringe sammen, og hekte inn på en tåg eller metalltråd. Så er det bare å rusle hjem og sette i gang.

Erfaringer med litt av hvert

Olga fikk etterhvert god øvelse og laget pene ting, hun solgte også mange arbeider. Og reparasjoner strømmet på, det var liksom ingen ende på det. Hun kunne ofte hatt lyst til å si nei, det ble mindre tid til å lage nytt. Av det som kom var det meste store sendingskorger. Noen med bare småfeil var blitt betryggende oppbevart i stue. Men mange bar bud om både loft, kjeller eller fjøstrev. Støvete og lortete, løs eller brukket hank, da måtte det til

- Men om a hadde no lager aa syne mig?
- Nei, det hadde a itte; saa fort a fekk no færø, laut dom ha det i Husfliden inni Krestjan.

- Dit gikk det?
- Haart e'knøtt. Hadde a faat gjort mer, vilde dom hat mer.

-Men vet du, at dom kjinne baade namne dit og arbe dit utenlæinns da? sporde je; -før je visste longe sea mye om a Marit je naa, fraa æinna høill,

- Je har hørt tale om detta, men itte vet je no nemre om det. Je forstaar mig itte paa slektno je ma, svara a.

-Du ska ha mye diplomer før arbe dit, har je hørt.

- Diplomer! sa a.
- Ja, je har da no tufseri liggan borti en ta kommodskuffen' mine.

- Og du tene bra med dette her?
- Hm-m!
- Det er itte fali det, naa det gjeld ei slek ei som mig. Det bler skitt opp og lort i mente det, som dom seje.

- Og saa maa'n kunja suge paa labben, mente je.

- Det er itte den minste konsta det, svara

ny, løs botn, hull i siden. Alt fikk en grundig grønnsåpevask i badekaret, da ble det samtidig bløtet, som er nødvendig for reparasjon. Noen ganger ble første vaskevatt både svart og tykt. Jeg spøkte med at vi kanskje kunne risikere å få spanskesyken, når slike gamle ting ble bløtet opp igjen. Men intet galt skjedde.

Noen av tingene var dessverre malt. Da ble det et svare strev med luting for å fjerne malinga. Også dette foregikk i badekaret. Kautisk soda i vann, og kost. Det gikk bra, tingene ble nesten like fine igjen, selv om det kunne være vanskelig å fjerne malinga inne mellom tægene. Litt eddik i siste skyllevann etter luting, og til slutt grønnsåpevask og skylling. Grønnsåpe er bra for treverket. Tægene tåler utrolig mye, og noen form for impregnering er aldri nødvendig, kan kanskje tilmed være skadelig.

Tingene av bjørk var verst å reparere, tægene var skjøre og røk lettere av. Dette fikk vi forklaring på av en skogkyndig person:

- Gran har lengre fibre enn bjørk og er derfor sterkere mot brudd, sa han. Han sa også at tægersanking skader skogen svært lite, det blir så lite en tar opp. Olga syntes det var tynge å arbeide med bjørk, men det blir kanskje en vanesak. Blant annet tørket tægene fortere

igjen under arbeid. Gran har tettere overflate enn de fleste andre treslag. Det nytter for eksempel ikke å tjærebre en ny tømmervegg av gran, det renner bare av igjen. Mens yteved av furu trekker.

Det meste kom fra områdene rundt oss, men det var også ting som var kommet fra mjøsbygdene, Østerdalen, Trøndelag. Ting fra de to sistnevnte steder hadde en annen stil, mer tettbundne felter. Når en kommer til Nord-Gudbrandsdal og Østerdalen, blir det mer utstaffert hank på korgene, med rosetter og greier. Olga brukte hele tida Sør-Gudbrandsdalstilen.

En del ting var reparert litt med hyssing, pil, bambus, peddik eller ståltråd. Mange av bjørketingene var også fine, inntrykket var at det brukes mer tettbinding. Av tingene som ble reparert, var det aller meste laget av gran. Langt over halvparten, kanskje tre fjerdedeler. Det var vel fordi Storparten av tingene var kommet fra «de laveste delene av Østlandet».

Fikk til det meste

Olga fikk til igjen det meste, det var bare et par ganger hun måtte gi opp å reparere ting. Hun fikk mye ros for arbeidet sitt. Notater viser at hun har reparert tilsammen 180 ting. En skikkelig innsats, dette, for å redde kulturverdier.

En dame kom med et brett hun hadde kjøpt på loppemarked i Oslo for 100 kroner. Det kunne være ca. 40 cm. i diameter, med oppbygd kant rundt. Det var noe av det fineste Olga hadde sett, svært jevne tæger og pent arbeid. Treslaget husker jeg ikke, men antagelig gran, det var brunt i fargen. Gamle ting av bjørk blir litt gråere. Det trengte noe reparasjon, og da Olga leverte brettet tilbake var nok verdien blitt kanskje et par tusen kroner.

I alle gamle korg og ellers ting av noe

størrelse er det innlegg av kvist, og da nesten bare bjørkekviser. For eksempel i sidene på korg blir det for mykt med innlegg av en hel eller flere kløvde tæger. Olga brukte også kvistinnlegg. Selvsagt ikke i sik-sakene.

Det gjelder å finne ei ung bjørk med mest mulig rette kvister oppover mot toppen. Så er det best å hogge treet ned. For eksempel i et plantefelt er det nok ikke vanskelig å få lov til dette, en får kanskje takk attpå. En trenger kvister i forskjellige tykkelser, som må spikkes til. Også de må bløtes.

Reparasjonene blir hvitere enn tingen forøvrig, og «stikker ut». Det kan være bra å farge det litt, men dette må være helt nøytralt så det ikke virker forstyrrende når reparasjonen mørkner. Olga ble stående ved at riktig sterk kaffe var likest til dette. Av og til var det stykkevis tæger i korgene som var mørkere i fargen. Dette trodde Olga måtte være furu. Hun måtte oftest reparere bjørk med gran, selv om noen tæger kunne brukes om igjen.

Godt emne

Så litt om virke til hanker. Til en stor korg må det til emne godt over meteren, og det er ikke så enkelt å finne rett nok. Det er ofte brukt halvkløvde småtrær av selje eller bjørk, men det er vanskelig å finne kvistfritt. Furu er av og til brukt. Hassel finnes nesten ikke her. Rogn kan nok se bra ut, men det må en ikke bruke til hank, en kan være sikker på at det vrir seg. Nei, det er nok best å være forsiktig med dette treslaget, rogn har et svært så dårlig

rykte i den gamle folketrua. Hegg er et utmerket virke på flere vis, men er gjerne krocket. Jeg fant helt rette stammestykker av selje, og saget til hanker av det. Det gikk bra. De måtte så spikkes til og bløtes før de ble bøyd og bundet over med hyssing. En bør ikke finne slike emner i månedene april-juli, trevirket blir skjørt om våren, og dette inntreffer flere uker før sevjetida begynner, mens det ennå ligger snø. Tæger kan tas hele sommeren.

Til slutt: Jeg nevnte markedsføring. Det skal sannelig ikke stort til av det, dette er et arbeidssomt og tidkrevende håndverk. Det var ikke mulig for Olga å lage ting til alle som gjerne ville ha. Jeg syntes hun kunne sitte nesten hele dagen i ukevis for å lage en enkelt ting, og på forhånd hadde hun jo hatt arbeidet med å få i stand tægene. Men det er mulig at forgjengerne kunne få noe bedre betalt av rikfolk enn rundt omkring på bygda, og slik kunne ha nytte av å bli kjente.

Ja, så har jeg prøvd å formidle Olgas - vi kunne også nesten si de tre forgjengernes - budskap videre, da, og ønsker lykke til med håp om at noen kanskje vil ta seg en tur til granskog med mosebotn.

Kilder:
Odd Bjerke: Auget ska-au ha sitt. Artikkel.
Adolf Skramstad: Kjens folk. Olaf Nordlis forlag 1924.
Tor Ile: Bygdabok for øyer.
Ove Arbo Høeg: Planter og tradisjon.
Universitetsforlaget 1974.

Frihåndsskisse av damen Olga

*Ei litor vevkjerring nørst i bygden
ho fer på kneom og grev og riv.
Ho sanke vørkje i våte måsån
der grov og greinn rot gje gråna liv.*

*Og tunne tæger bli dri og rispa
og flidd og fjelga med kunnog hand,
så det som svart va bli mjukt og leogt
og glinse vart som eit silkeband.*

*På roterommet der skjer det under,
nå bli det smetta og vridd og smøygd
på såmmå vis som i gammeltida,
med høge krav før ho bli fornøyd.*

*Det veks fram stjerner i korgebotten,
og sikksakkbordan lyt vera med,
med toppen tagga og røs på hanken
har ho ei korg att – og takk for det!*

Skrevet til Olgas 70-årsdag.

Det handler og om Olga og hennes innsats for tægerbinding.

En gammel tradisjon i bygda og i landet forøvrig. Et stort antall nye korer, og et utall reparasjoner er levert fra hennes arbeidssted som fikk bære navnet «Roterommet».

Den gamle Bøseterbrua – datidens mesterverk i Åstdalen

■ ODDVAR STENSRUD

*Før 1929 var det ingen bru over Åsta elv til østsiden av Åstdalen i Øyerfjellet.
Arbeidet med bru ble påbegynt i februar 1928.*

Før 1929 var det to kjente vadesteder over Åsta. Det var ett like nedenfor der Bøseterbrua nå er og som førte inn til setrene til Bø og Jevne på Bøsetra og slåttene i den nordre delen av Åstdalen. Og så var det Lisvadet noen kilometer lenger sør, like ved der Lyngåa renner ned i Åsta elv. Her kunne en komme inn til Kaldholsetra og slåttene i den søre delen av Åstdalen.

I 1929 var det bare en dårlig kjerreveg som førte inn til Bøsetra. En del av opplysningene om byggingen av Bøseterbrua er hentet fra

lydbandopptak Trygve Holen gjorde med Ivar Bræin i 1970-årene.

Tegnet forslag

Ivar Bræin hadde tegnet forslaget til bru over Åsta ned for Bøsetra, like ved det gamle vadet. Han fikk også jobben med å fullføre byggingen av brua sammen med brødrene Odd, Sverre og Torger Krukjordet. Etter tegningen skulle brua ha en slik dimensjon at også biler kunne kjøre over.

Det var Ole Bø og Erling jevne som hadde

Den gamle Bøseterbrua en fin høstdag i 1960-årene.

Byggingen av Bøseterbrua i 1928. På bilde ser vi Ivar Bræin, Sverre Bræin og Trygve Krukjordnet. (Foto: Ukjent).

satt i gang arbeidet med bruprojektet, men da Ole hørte at det også kunne bli biltrafikk over brua skal han ha sagt at «herinni kjem det eiller når bil».

Arbeidet med brua ble påbegynt i februar 1928. Det ble hugget hull på isen i elva og slått ned noen stolper. Tømmer til brua var fra lia vest for Åsta og ble kjørt fram på førjuls-vinteren. Det var store dimensjoner på stokkene som måtte være 11 meter lange og 10 tommer i toppmål. Bordkledningen til brua ble kjørt opp på vinterføre fra saga som fremdeles var i drift lenger nede i Åstdalen.

Vinteren 1928 ble det arbeidet med brua i om lag en måned og noe arbeid fortsatte på ettersommeren inne på land.

Hans Brynslund fant til stein og gjorde fundamentene til brua på begge sider. Som-

meren 1929 ble det lagt bølgeblikktak på brua. Arbeidet ble fullført og brua kunne tas i bruk.

Spådd kort levetid

Det ble spådd at brua ville få en kort levetid. At isgang og flom ville ta den med seg. Men brua ble stående i 50 år. Mang en fisker og fjellvandrer har søkt ly på brua. Det viste alle navn med dato og årstall som var skrevet eller skåret inn i veggene på innsiden av brua.

Det viste seg at brua i lang tid var stor nok for trafikken. Men særlig bussene ble større med tida og fikk problemer med å komme over. Ny bru måtte til, men hva skulle en gjøre med den gamle brua?

Øyer –Tretten Historielag fikk tilbud fra vegstyret om 10.000 kroner for å flytte brua

og ha det framtidige tilsynet og vedlikeholdet. Og den nye brua skulle plasseres der den gamle hadde stått.

I første omgang var planene å flytte den gamle brua hel med to kraner og plassere den like ned for der den tidligere hadde stått. Tanken var at den fremdeles kunne brukes om gangbru.

Men det viste seg at det var blitt en del råte i stokkendene og at disse måtte skiftes ut. Derfor ble det ikke aktuelt å flytte brua hel. Den ble tatt ned og lagret ved en låve på Åstdalsetra med tanke på at den senere kunne settes opp igjen over Åsta.

Ny bru

En ny støpt bru kom på plass uten tak, slik at alle kjøretøy kunne komme over uten problemer. Planene om å få på plass igjen den gamle brua var ikke gitt opp. Men det viste seg at det var vanskelig å få noen til å ta kostnadene for dette, samt det framtidige vedlikeholdet og tilsynet med brua.

Materialene fra den gamle brua lå lagret på Åstdalssetra i flere år, men ble til slutt kjørt ned på Vegmuseet. Et historisk byggverk var borte for alltid fra Åstdalen.

Den gamle Bøseterbrua. (Foto: Per Rusten).

Ved et skille

Kjært er Navnet
og gleden og gavnet
trufast heme – i ett og alt.
Klarest stod det,
i syn og savnet,
da samværsdager var talt.

Slik har nå verda
med oss å gjera,
med ukjent endskap – dag for dag.
Best det røynes,
Slik det øynes,
å tøye døgnet med hjertelag.

Ei evne i livet
Så fint er oss givet,
Det å minnes det gode som var.
Da en røres
så rart det høres,
til sorg blir Stjerna – en har.

Johan Kraabøl

Kjære Marie

■ REDIGERT AV JAN JOHNSGAARD

I 1890-årene skjedde det saker og ting i Øyer. Jernbanen ble ferdig til Tretten med høytidelig kongelig åpning 25. september 1894, og folk fikk etter hvert noe så moderne som telefon i huset. Føderådsmannen på Jevne på den tiden, Erik Jevne (1830- 1899), forteller om dette, og ikke minst om daglig liv og strev på garden, i brev til sin datter Sigrid Marie som på den tiden oppholdt seg i Christiania.

I Erik Jevnes tid var Jevne-bonden ikke lenger lensmann. Men bygdas lensmann, Stenvold, leide hus på garden. Erik Jevne var for øvrig poståpner i flere år. Han var gift med Sigrid Glømmen (1833- 1917). De fikk ni barn. Johannes Elmer, Ingeborg, Gunda, Elise, Sigrid Marie, Iver, Per, Ole og Karen.

Her er et redigert utvalg av brevene til datteren, som hennes barnebarn, Sigrun Marie Kaugang Møgedal, har tatt vare på og som føderåds-folket på Jevne i dag, Ingerid og Iver, har fått kopi av.

Jevne 14.de Decbr 1892.

Kjære Marie. Iver er i dag reist til Lillehammer og har med en Kasse med Din Adresse. Den inneholder to Mysoster til Fru Høilund, vektige 28 (merker?) 7 Kg, noget Uldgarn og ellers noget Smaatheri til Dig. Det får være prisen på Gedosten. Karen har vonde ledd ugerslig, så hun en tid har sluttet paa Skolen, men er naa bedre saa hun i gaar og i Dag er nede hos Læreren. Hun taaler visst ikke være rolig og har maaske drukket vel meget Kaffe. Vi øvrige er ved sedvanlig Helbred og Alle har nok at bestille saa Dagene gaar hurtigt.

Nils, Anthon, Ole og Ingeborg Frøise var her på Thinget den 8, og Erik Hunder var ogsaa der. På alle steder staar det godt til. Smaaguttene blev budne til Frøise 2nd Juledag- antagelig skal Berthe da blive forlovet- og saa skulde hvem som vil faa komme derbort,saavidt erindres 6 Febr, til de

Gamles Sølvbryllup. Men da Vadmeld ikke er i stand, ikke engang vævet endnu, kan Gutterne ikke komme afsted; de maa nok lade Sig nøie med at faa en tur til Glømmen i Julen.

Jeg har nu taget Aktie i Telefonen,saa vi med Tid og Stunder kan faa tale med Folk paa Hamar.Vi har nu leied Mathea til Budeie og Thea ligesaa og saa var Karen Faaberg her for vel 8 Dage siden og lovede at komme her til Vaaren. Alle 3 har faaet Stedpenger og maa vi haabe ikke Nogen av dem slaar opp igjen. Det går daarligt med Gjødsvinene; Oline bryr seg nok forliden om dem. Vi kommer nok ikke til at slagte før jul:maaske faar nå tage Storgalten. Litago blir vel ogsaa staaende til over Jul, da den melker bra.

Da Flerheden av Jernbanearbeiderene nok bliver her i Bygden over Julen, kommer jeg visst ikke noget ud i Julen. Jig maa heller lade Smaagutterne faa lidt Frihed da de nu trænger alt mulig.Endnu har vi ikke faat Skomager og faar nok heller ingen før over Høitiden. Hvor galt dette er, er det dog godt at undgaa Handverkere saa nære Jul. Vær Du og Gunda Hjerteligt hilset fra mig og Alle her med Ønske om en i alle henseende glædelig Jul og et godt Nyttår, rigt paa allehaande Goder.

Din Fader E. Jevne

Jevne 2. Decbr 1894

Kjære Marie.

Paa Torsdag tog Din Mor en Tur med Jernbanen til Tretten og tilbage, Hun var paa Hol-

men i 2 Timer og spiste der Middag. (Datteren Elise, gift med Ole Holmen var nylig død fra mann og tre mindreårige unger, bare 32 år gammel. Trolig av difteri.)

Samme Dag var jeg paa Hunder St efter Posten og reiste frem og tilbake på Jernbanen. Min tur kostede frem og tilbake 30 øre; til Tretten og hjem 60 øre. Iver, Ole og Karen har reist flere Gange med Jernbanen, Ole var Fredag paa Lillehammer og Turen kostede 90 øre.

Jevne 10. juli 1895

Kjære Marie

Lensmanden og Frue var her sist Fredag og vilde faa mig til at sætte paa Dør mellem Midtkammeret og Johannes's Kammer og istandsætte Kammeret ved Siden av Sahlen, men jeg har tilskrevet han, at jeg ikke tror at kunne forsvare at indlade mig paa denne unødvendige Besteming. For enhver Bruger af Jevne er fem Værelser mer enn nok. Lensmannen skal have Frøken Biermann paa Hunder i Huset og dertil Lærerinde og faar saaledes her fem Værelser.

Landskabsmalerne Borgen og Muller er her i Huset. De fikk ikke Logier som De vilde have og Din mor var ikke i stand til at sige nei. De vil ikke bo sammen med andre Bygjester. De er svært snille og nøisomme og bor paa søndre Kammer.

Fra 1. Juli mistede jeg Postaabneriet, det ble da flyttet over til Mæhlum. Jeg har hittil faaet nok af Smaaarbeider saa jeg har ikke savnet min Beskjæftigelse saa meget, men Pungen har alt begynt at savne Indtægter. Vi maa imidlertid haabe alt bliver lidt bedre naar Lensmannen kommer her og vi maa nu prøve at sælge saa meget mulig for at klare noget til Tømmermændene, Maleren og Aandfolket.

Din Far

E. Jevne

Jevne 17. august 1895.

Kjære Marie

Vi er alle friske; Iver, Ole og Karen er paa Sæteren og vi gamle og Hanna stuller hjemme. Din mor klager bestandig over at hun er stiv og krank, men naar hun først kommer i klæderne gaar den ene Dag efter den anden i samme Dur. Jeg synes hun ofte er altfor nøie og strever med mange ting som ikke er til nogen Nytte, men det nytter ikke at tale for hende.

Jevne 9. Februar 1896

Kjære Marie

Som Nyt kan berettes at fru Stenvold for vel 14 Dage siden fik en Liden Jente og det har de siste Dage været flere Grødkjerringer derborte. Fra Hunder, Præstegården og Moshus haver endnu ikke været der. Din Mor sendte Grød sidste Tirsdag. Vi er Alle friske og lever som sædvanlig. Dessverre haver vi endnu ikke faat nogen Tjener. Pigerne ved ikke hva de vil. Ida Haugen og Sidsel Torgersdatter ved Fladstulen ere i Dag afsted for at spørge Forældrene tilraads. Faar vi Sidsel var det meningen hun skulle være med Karen til Sæteren. Fra Per kan jeg hilse. Han siger nu at have det godt, men har endnu ikke taget seg hyre for sommeren. Han har kjøbet sig Velociped og kjører alt flere Miil på kort Tid.

Jevne 17. marts 1897

Kjære Marie.

Vist har Du længe ventet at faa høre lidt fra hjemme og vil jeg nu sende Dig nogle Linier. Vi er Alle ved sædvanlig Helbred og de Fleste streve alt mulig; jeg gaar dog og rusler og bestiller godtsom ingenting. Din Mor og jeg var i Begravelsen paa Bø i Gausdal; vi reiste herfra til Mæhlum Mandag Eftermiddag og traf der sammen med Thorvald og Pauline Isum. Thea, Iver og Magnhild Mæhlum var også med til Bø. Der traf vi mange Gausdøler

heriblandt John Myklebø og Johanne Kraabøl, der begge var bleven noksaa gamle saa jeg fra førstaf ikke kjente dem igjen. Det var i alt 35 Hester til Kirken og blot B. Bjørnson og Kjøbmand T. Lunde fulgte ikke med tilbage til Bø fra Kirken. Man antog at der skulde blive Auction paa Bø paa omkring 3 Uger.

Jevne 3. mai 1897.

Kjære Marie

Nu har vi begynt med Grunnmuren til Meieriet; det blir staaende nordlig på Kværnhusløkken og opover Hougshagen langs med Kirkeveien. Erik Hunder var her forleden og talte paa at Du og Ole burde forsøge at faa opsat en Bygning nogenlunde ret nedenfor Meieriet, saa Du kunde drive Kaffehandel og Ole prøve at faa En med for at forsøge en liten Landhandel.

Jevne 18. mai 1899

Kjære Marie.

Først fremfører min hjerteligste Lykønskning i anledning Fødselsdagen 19. Mai, jeg haaber at Du ikke alene i det nye Aar maa forundes Helse og Sundhed, men må oppleve mange, mange Gebursdager i Herren vor Gud.

Til Festligholdelse af 17 de mai havde Arbeiderforeningen, Godtemplarer og Ungdomslaget og ellers hvem som ville deltage Fanetog fra Fosberg til Østerhoug og tilbake til Meieriet, hvor Lars Tolnæs fra Christiania holdt talen for dagen.

Erik Jevnes datter Sigrid Marie giftet seg med Martin Mathisen. De kjøpte Botum på Fåberg i 1910. Sønnen Erik Jevne tok over garden etter foreldrene. Datteren Elise, gift Kaupang, fikk datteren Sigrun Marie Kaupang Møgedal. Det er sistnevnte som har tatt vare på brevene til bestemoren.

Her er intet saaet; neppe begyndt ned Vaaraanden da her baade har Sneet og Regnet noget de sidste dage dog begyndes så at grønnes lidt i Haven og paa Marken. Ivers Hoppe har faaet et brunt føl.

Din Fader

Erik Jevne

Jevne 4. juli 1899

Kjære Marie.

Paa vona om det skulde lykkes, at det kom i Dine hender, vil jeg forsøge at sende Dig nogle Linier for at Du kan faa høre hvordan det staar til med os. Jo, vi leve ganske som sædvanlig; Jeg synes at være ganske frisk paa det nær, at Aandedrettet er ikke så lidet tungt og til Tider ganske bra, i sær da jeg sidder rolig eller ligger, hoster noget og saa har Hovedet de sidste Dage vært varmt. Kræfterne er borte uagtet jeg spiser og sover ret godt. Din Mor har nogle Dage været meget forkjølet, men er ny ikke saa lidet bedre. For 8 Dage siden var Din Mor og jeg i Kirken og gikk da til Alters. Jeg kjørte baade til og fra Kirken, benyttede Ytterfrakk og det var saavidt jeg holdt mig varm.

Dette er utdrag av det siste brevet Erik Jevne skrev til sin datter. Han døde 14. august 1899.

I 1880 åpnet International Bell Telephone Company det første norske telefonanlegget med sentraler i Oslo og Drammen. Selskapet drev etter konsesjon av kommunene. Ikke lenge etter ble det opprettet lokale telefonforeninger og selskaper som private kooperativer i flere kommuner rundt om i Norge. Fra omkring århundreskiftet kom staten sterkere med.

Erik og Sigrid Jevne med sine ni barn.

Erik Jevne (1830-1899) og Sigrid Gløkken (1833- 1917) fikk ni barn:

1. Johannes Elmer gift med Berte Mæhlum, tok over Gløkken på Tretten
2. Ingeborg gift med Erik Hunder på Oppigard Mo
3. Gunda gift med Gunerius Skjønberg på Øverli.
4. Elise gift med Ole Holmen på Tretten. Døde 32 år gammel.
5. Sigrid Marie gift med Martin Mathisen
6. Iver gift med Gunda Skjønberg, overtok på Jevne.
7. Per dro til Amerika, men kom tilbake og giftet seg med Brith Lunke.
8. Ole gift på Roverud i Fåberg.
9. Karen, gift Bryhn i Øyer.

Andreas Bjørges liv og virke

■ TOR MATHISEN

Andreas Pedersen Bjørge var født på Nordistuen Bjørge den 30. mars i 1892. Foreldrene var Sessel Johannesdotter Musdalslien og Peder Andreassen Bagstad. Andreas var den førstefødte i farens andre ekteskap og han tok over garden Nordistuen Bjørge i 1921. I 1923 kjøpte han Systuen Bjørge og drev de to gårdene sammen.

Etter første verdenskrig var det oppgangstider og høy inflasjon. På folkemunne ble denne perioden kalt «dyrtida». Utover i 20 – årene snudde dette. Arbeidsledigheten økte og prisene gikk nedover. Dette førte til problemer for de som hadde lånegjeld og Andreas ble slått konkurs i 1931. Det er noe usikkert om konkursen gjaldt bare Systuen eller begge gårdene. (Se nedenfor).

Andreas klarte å kjøpe igjen gården av konkursboet og drev den videre fram til 1953.

Et annet moment som bidro til konkursen var føderadsforpliktelsen på Systuen. Den årlige verdien på denne var satt til 3200 kroner og bestod blant annet av: 16 favner ved (8 første året) 1 okse og 8 liter mjølk (per dag).

Andreas fikk sin utdannelse ved landbruksskolen på Håve. Her gikk han sammen med Tor Ile og Johannes Dølden. Sistnevnte var fra bruket Dølden som lå i Besserudgrenda på Fåberg. Dølden ble senere Ns – medlem og familien bodde i Hundervillaen i Øyer. Andreas og Tor Ile var naboer og nære venner hele livet.

Andreas giftet seg med Karen Måkrud i 1928 og her var Tor Ile og kona sjølskrevne

*Andreas Bjørge.
Bildet er utlånt av Martin Bjørge.*

*Karen og Andreas Bjørge.
Bildet er utlånt av Solveig Nymoen.*

gjester. Det var mange telegrammer og helsing på dagen. Et av telegrammene hadde denne ordlyden: Je vart inte bedt i brölloppet men æ like bli før dæ. Helsing frå gardguten på Ile.

En habil skiløper

I yngre dager var Andreas en habil skiløper og deltok både i langrenn og hopp. Han deltok både i lokale renn og i Holmenkollen. Han var også en ivrig og dyktig skytter, og han var lagets formann i lengre tid. Andreas var en pådriver for idretten i Øyer. Han var formann i Øyer idrettslag da idrettsplassen ble bygd på 30 – tallet. Plassen ble bygd på tomt fradelte Nermo og det var Andreas som ledet arbeidet. Andreas var også formann i Gudbrandsdal skikrets. Andreas var også aktiv i Bondelaget og han var lagets forman ei tid.

I 1939 skulle Det Akademiske Verdensmesterskap arrangeres i Trondheim. De alpine øvelser skulle foregå på Oppdal. Da som nå måtte de gardere seg med en reservearena. I 1937 fikk Johan Høgvold fra Lillehammer oppdraget med å skaffe en reservearena. Han

kontaktet da Johannes Nermo, Andreas Bjørge og Johannes Råbøl som alle bodde i Øyer. Valget var ikke tilfeldig, Johannes Nermo var en habil skiløper på 1920- og -30 tallet. Han brukte ofte tømmervegene som gikk nedover lia, som utforløyper. Allerede høsten 1936 hadde Johannes vært på Glotten vest for Lågen og tatt et bilde av østsida av dalen.

Han fikk fremkalt bildet og tegnet inn ei tenkt løypetrase som endte ved Aasletten.

Da de tre fikk oppdraget brukte de ikke lang tid på å bestemme seg, løypa ble så å si identisk med den som Nermo tegnet inn året før. De inngikk avtaler med de berørte grunneiere og lokale skogsarbeidere hogg tømmeret høsten 1937. Hogsten kostet kr 300,00 i den 3650 meter lange løypa. Høgdeforskjellen fra toppen og ned til målområdet var 850 meter. Sverre Larsen Urdahl fra Norges Skiforbund var med de tre og stakk ut traseen.

Det ble snømangel på Oppdal i 1939 og alpinøvelsene ble lagt til Øyer. Dette var et stort arrangement og mange frivillige trådte til for å få avviklet mesterskapet.

Disse to bildene ble tatt fra Glotten på baksida av Johannes Nermo i 1936. Det ene bildet har en blyantstrek som går fra toppen av Haffjellet og ned til Aasletten. Denne streken dannet grunnlaget for den første utforløypa som ble brukt ved arrangementet i 1939.

De to bildene er utlånt av Johannes Nermo.

Kjørte kronprinsen

Vår daværende kronprins Olav representerte kongefamilien og Andreas Bjørge fikk oppdraget med å kjøre ham fra Hunder stasjon og følge ham opp i bakken. Flere tusen tilskuere møtte opp for å se «raskinnene» som satte utfør i den bratte lia.

En av deltakerne skrøt av at han skulle kjøre hele løypa uten å bremse. Løpet ble kortvarig for hans del, farten ble for stor og han havnet innunder ei gran og måtte bryte løpet.

I 1949 ble Norgesmesterskapet arrangert i samme løypa. Det ble kåret en norgesmester for damer og en for herrer. Øvelsene var slalåm og utfør og den beste sammenlagt i disse to øvelser ble norgesmester. Det var Borghild Niskin og Stein Eriksen som ble mestere dette året.

1961 startet planleggingen av et permanent anlegg i området, men det gikk ca. 30 år før dette sto ferdig.

Andreas Bjørge hopper i Lysgårdsbakken i 1913 eller 1917. Bildet er utlånt av Bjørg Pedersen.

Tok over som ordfører

Da krigen kom og fram til og med 1941 var det Tor Mageli fra Bondepartiet som satt som ordfører i Øyer. Da sto bygda i fare for å få en «nazist» som ordfører. For å unngå dette meldte Andreas seg til tjeneste og tok over som ordfører i 1942.

Andreas hadde meldt seg inn i NS i 1940, han påsto jo også at han deltok i motstandsbevegelsen, det kom fram i forbindelse med rettsaken etter krigen. I april dagene i 1940 patruljerte han i fjellet sammen med flere andre for å hindre at tyske fallskjermjegere skulle falle de norske soldatene i ryggen. Flere av informantene har også sagt at Andreas var aktiv i motstandsbevegelsen og Johannes Nermo sa ved flere anledninger, Andreas Bjørge var garantert ingen nazist!

Mange Øyværingar hadde det vanskelig under krigen, de gikk da til ordføreren og fikk hjelp. En gang kom det påbud fra tyskerne om

økonomisk bistand til tyskerne, men Andreas sa tvert nei, her har vi mer enn nok med oss sjølve. Andreas ble av mange sambygdingar sett på som en velgjører for bygda i sin ordførertid. I boka «Det lokale folkestyre 150 år» står det at Andreas var ordfører fra 1942 – 44, men i rettsdokumentene står det at han var ordfører fram til krigens slutt. Bestyrer ved Tretten ysteri G. T. Dehs var varaordfører. I valgprotokollen står det at Andreas var ordfører fra 1942 med Dehs som varaordfører. Det står også i parentes at Dehs var konstituert. Øvrige formannskapsmedlemmer var Ludvik Vasrud, Sissel Berg, L. O. Gillebo og O. Skarpjordet.

Arrestert

Rett etter frigjoringens slutt 11. mai i 1945 ble Andreas arrestert sammen med de andre NS - medlemmene i Øyer og Tretten som hadde tjent nazistene. De ble innlosjert på Nermo Hotell de første ukene. Det var tremenningen og mangeårig omgangsvenn Johannes Nermo som fikk oppdraget med å hente Andreas på Bjørge. Andreas forventet at de kom og han sto klar med ferdigpakket ryggsekk da Johannes ankom. Dette var en tung dag for folkene på Bjørge, broren Johannes og flere til var til stede da Andreas ble hentet. På dette tidspunkt visste ingen hva slags straff de arresterte ville få. Andreas satt fortsatt som formann i skytterlaget og hadde en del utstyr som tilhørte laget, blant annet messingvekt og ladeutstyr. Dette ble hentet av Jon Lie og Arne Bjørnstad.

På Nermo fikk Andreas rom i 2. etasje, dørene ble ikke låst, men det var væpnede vakter både i første og andre etasje. Ei natt kom Andreas ned trappa med et gevær i hånda som han leverte til vakten nede. Han sa at «du får ta vare på denne du for vakta i andre etasje har sovnet». Etter oppholdet på Nermo ble fan-

gene overført til Trararo på Lillehammer der forhørene skulle gjennomføres. Varaordfører Dehs fikk ikke så bra behandling, vinduene i hans rom ble spikret igjen med bord slik at dagslyset ikke slapp inn.

Rettsaken

Det var mange saker som skulle behandles i rettsapparatet og Andreas måtte sitte i varetekt på gården Suttestad i flere måneder. Da saken til Andreas skulle opp til doms hadde aktor lagt ned påstand om fengsel i et år og tre måneder samt inndragning av hans lønn som ordfører. Dommen falt den 16. mars i 1946, men den ble noe mildere enn aktors påstand – fengsel i 10 måneder --.

Andreas var dermed en fri mann da straffen var lik den tida han hadde sittet i varetekt. Videre ble han dømt til inndragning av kr 5100,00 (hans lønn som ordfører). Videre ble han idømt kr 2000,00 i erstatning jfr landsvikordningen § 25. Videre måtte han betale kr 30,00 i saksomkostninger og kr 108,00 til hver av forsvarer og aktor samt kr 4,00 for utlegg de hadde hatt.

Fra domspapirene går det fram at Andreas bare var eier av Bjørge Søndre, mens kona Karen hadde særeie på Bjørge Nordre. Det står også at gårdene var bortforpaktet fordi Andreas hadde en hjertelidelse som hindret ham i å drive med tungt arbeid.

Sambygdingen Johannes Dølden fikk trolig noe lengre straff. En gang kom hans kone med følgende utsagn: «Det hadde vore likere om dom hadde skjuti`n Johannes i steilla før å sægpine`n». Johannes var varamann for Bondepartiet i Øyer herredstyre i to perioder før krigen.

Andreas og Johannes var de eneste i hovedsognet som var medlemmer i NS, på Tretten derimot var det 26 medlemmer. *

Misjonshus

Sørbygda hadde en aktiv misjonsforening som var stiftet av Mekkel Jakobsen Bjørge i 1892. Mekkel var onkel til Sessel som ble gift med Peder Andreassen Bagstad. Mekkel, som var enkemann, giftet seg med Oline Myhre på Nordistuen Bjørge. Oline var svigermor til Peder Andreassen Bagstad i hans første ekteskap. Møtene i foreningen gikk på omgang i heimen til medlemmene, men de hadde lenge hatt ønske om eget hus. Den 15. april i 1939 møttes Andreas og Johannes Bjørge sammen med flere andre til møte på Ilhaugen. Det var allerede gitt tilsagn om 19,5 tylftr tømmer fra Andreas Bjørge og gratis tomt av Tor Ile.

Etter en lengre diskusjon vedtok møtet at det skulle bygges et misjonshus. Allerede samme våren ble arbeidet satt i gang. Simen Simenrud var gråsteinsmurer og tok på seg oppdraget med grunnmuren. Året etter kom krigen og arbeidet stoppet opp. De forsøkte å komme i gang igjen, men søknadene om byggeløyve ble ikke godkjent. I den ene søknaden ble det argumentert med at tømmeret stod i fare for å bli ødelagt. Johannes Bjørge satt i byggekomiteen hele tiden og i 1948 ble Andreas med i komiteen. Han ble omtalt som en pådriver i det han var med i, så også her. Huset var nå reist og delevegger og innredning sto for tur. Den 17. februar i 1952 kunne Torleif Fink fra Indremisjonsselskapet stå for den høytidelige innvielsen av huset.

Etter krigen begynte det å komme bulldosere på markedet. Kristian Berg og Andreas Bjørge stiftet da Øyer Bulldoserlag. Hans Skåden og Hans Sylte ble hyret inn som førere av bulldoserne. Hans Sylte som var fra Fåvang hadde i flere år vært sjåfør på Nermo Hotell. Det var Sylte som hadde den tekniske kompetansen. Nå ble det fart både i vegutbygging og bygging av skogsbilveger. Nevnes bør ve-

gen fra Bjørge og opp til Hemsætra, veg fra Hita til Sjøsaeterkrysset og veg oppover baklia fra Lågårud.

Vegbygging

Ved stikkingen av vegen Hita – Sjøsaeterkrysset var Martin Bjørge med som «flisgutt.» Andreas sa til Martin, «bli med meg så skal vi stikk ut traseen fra Hita og inntil Hornsjøvegen».

Andreas fikk ikke med seg alle sætereierne på Hita til å være med på spleiselaget, men da sa Andreas, «resten står jeg for sjøl». Fjellstyret var også tilbakeholdene med å gi byggeløyve, men Andreas bygde vegen likevel. Da vegen sto ferdig sparte den mjølkebilene for mange kilometers kjøring.

Omtrent samtidig startet Simen Huuse og Simen Ensby med maskinfirma, Huuse & Co. I daglig tale ble firmaet kalt «Husko» Huuse var tremenning med Andreas Bjørge og Ensby var gift med Sigrid, søstera til Andreas.

Da Andreas Bjørge døde i 1956 flyttet Sylte hjem til Fåvang, der han startet eget maskinfirma som han drev i mange år. Øyer Bulldoserlag eksisterte videre i mange år og John Nermo var formann i noen år.

Glad i bilkjøring

Andreas Bjørge var glad i å kjøre bil og i en periode etter krigen hadde han en Willys Overland. Etter krigen var det fortsatt rasjon på mange varer, blant annet sukker. En gang reiste Andreas sammen med Svein Ensby og Sigurd Ile til Sverige etter sukker. De kjørte den nye vegen over Ringbufjellet og videre over Røros til Valdalen.

En gang Andreas var på kjøretur alene ble han stoppet av to utenlandske damer som fikk sitte på. Det var litt vanskelig med språket, men etter hvert skjønte han at de hadde lyst

på mjølk. Han stoppet da ved en gård for å kjøpe mjølk til disse damene. Men han kjøpte ikke mjølk, men fløyte. Da han kom ut i bilen igjen serverte han fløyten til damene. De drakk seg utørste og etterpå ga de uttrykk for at dette var den beste mjølka de hadde smakt.

En gang John Nermo, sammen med faren Johannes og flere andre, satt på Aasletten kafe kom Andreas innom. Han slo av en prat, men hadde det litt travelt for han sa følgende:

- E ska en tur åt Nord-Norge.

Noen minutter senere så de støvska bak Willisen ved Mo. Hjemme på Bjørge lastet han inn i bilen et fat med bensin og mat for turen. Etterpå la han i veg nordover og snudde ikke før han var i Kirkenes. På hjemturen over vidda plukket han mye molte.

Andreas kjørte også lag og foreninger når det trengtes. Martin Bjørge som var med i guttemusikken forteller at Andreas kjørte dem på stevner blant annet til Vågå. Som det framgår av artikkelen var Andreas engasjert i mye utenom gardsdrifta. I september 1953 flyttet broren Johannes ned på gården sammen med familien for å drive gården. De to neste årene brukte Andreas på bulldoserlaget.

Døde brått

I januar 1956 var Andreas hos søsteren Martha på Lillehammer for å feire hennes 52 årsdag. Om natta ble han sjuk og døde plutselig. Karen og Andreas var barnløse og det var søsknene som var arvinger. I 1957 var de samlet på Bjørge for å dele boet. Andreas og Karen hadde skrevet testamente og der stod det at broren Johannes skulle arve gården med løsøre. Dette var nok en overraskelse for de frammøtte. Kanskje var det en form for belønning. Johannes hadde sikkert lagt ned utallige dagsverk på gården både i yngre dager og i de senere årene. Slik sett kunne testamentet være en kompensasjon for manglende lønn. Mye av løsøret i hovedbygningen, så som sølv-tøy etc. «forlot» Bjørge denne dagen.

Informanter:

Solveig Nymoen, Oddvar Nymoen, Per Bjørge, Oddbjørn Bjørge, Martin Bjørge, Ola Rybakken, Sigurd Ile, John Nermo, Riksarkivet, Boka «Folkestyre 150 år» utgitt i 1987, Johan Kraabøl, Fylkesarkivet i Oppland og Statsarkivet på Hamar. Øyer og Tretten historielag.

Fjellet tok

■ ETTER KRISTIAN KVARDAL

Kristian Kvardal var født i 1907 og døde i 1984. Han var skogsarbeider og bomvokter på Korsbakken i mange år. Han samlet inn mye lokalhistorie, samt en mengde historier og sagn fra Øyer som han skrev ned. Barnebarnet Ellen Mari Kvardal Brandbyge har valgt ut noe av det Kristian skrev.

Øyer kan vel reknast for å vera ei fjellbygd, med di at mye tå det både folk og krøter skal leva tå har vore teke i fjellet. Slik har det nok vore heilt frå den fyrste tida det bodde folk her. Kanskje det og var fjell-leies dei for, dei som kom hit og busette seg fyrst, da villniss og urskog truleg stod så tjukk nedi dala at det nesten ikkje her var til å koma fram.

Fjellslått og morkeråning var det mye av, og på sume gardar tok fjellkjøringa lang tid, radt vekevis med fleire hestar, sjølv på små bruk der køyreuxen eller skikjelken var det einaste å bruke, vart det og frakta mye åt husom. Dei turane og den tida dette stod på var harde og slitsame, men de kunne og vera tylege og fine. Kva for ei oppleving var det ikkje når det i den klåre vinternatta med flimrande nordlys drog ei lang rekkje med hestar innover fjellvidda i sangen frå dei mange ulike ringlande stallvekkjer, eller på turen heimover att om dagen i skinnet frå den matte vintersola, der den stryk så lågt i synsranda at det gjev eit eige skiftande ljøs frå blåfiolet til rosa. Seint kjem den opp og tidleg går den ned, men lagar ei eventyrverd dei timane den er oppe. I slike stunder vart nok ofte det harde og slitsame gløymt. Men veret kan skifte fort i fjellet, og da det for fullt sett inn med føykande snødrev og vinden ulte og tuta som fenrisulven, og styggveret gjekk som eit dommedagsbrus over vidda, da var det ikkje berre moro å vera

morkekar, da kunne det gå på livet laust både for hest og kar. Ja det hende det gjekk liv og.

Ein tidleg vintermorgon i 1850-årom skulde mannen på småbruket Dokken i Baklia inni fjellet etter høy. Truleg skulle han innpå Augsetra der dei hadde seterbolet sitt. Om mannen heitte Lars eller Halvor er uvisst, det er

*Kristian ved bommen på Korsbakken.
(Foto utlånt av Ellen Mari Kvardal Brandbyge).*

sagt b  . Han l  nte hest, slede og sauskinnspels p   Haug, og vi kan tenkje oss han tok    grytidleg om morgonen. Veret var nok ikkje s   heilt    lite p  , sj  lv om ei og onnor stjerne synt seg i ei revne i skylaget, - og kome   vst oppi bygda vart veret meir og meir yre og urolegt, da er det lett    tenkje seg korleis det var innp   myrer og h  gder.

Vintervegen gjekk som oftest etter dei sletteste myrer, ogs   slik her mannen i Dokken skulle fara. Stormyra innved Lang  sen er snau og verhard, er f  lsleg og farleg n  r s  r- og austaveret sett inn for fullt, og da har eit stakkars menneskje ikkje mye    setja opp med - soleis denne gongen og. Her vart hesten attfunnen levande av andre fjellk  yrarar, den hadde ikkje mista vegen, men var nesten neddrive der den stod. Men k  yrekarren var borte.

Det var ein sundag utp   neste sumar at Kari og Ola Engjom hadde lagt seg for    kvile etter at dei hadde mj  lka og slept ut kr  ttera sine opp   Steinsetra. Kari og Ola var oldefo-

reldra til Oskar og Aksel Skarpjordet. Dei sovna, og da dei vakna att, sa Ola:

- Ja n   vil eg g   og finne att han fr   Dokken som vart borte i vinter, for no har eg dr  ymt og sett kor han ligg!

- Nett det same har eg og gjort, sa Kari. Ola tok i veg og fant han innved Lang  sen der dei b   hadde sett han i draumane sine.

Fjellet kan nok vera b  de smilande og gavmildt. Men det kan og vera brutalt og kravfullt.

Klukkeklang 1961.

Kveldsetotimen

S   langt attende som elden har tjent menneskje gjennom tilv  ret, har eldstaden vore eit samlested. Helt i fr   b  let utie den frie natur i den primitive urtid og sidan gjennom tider da menneskje l  rde    bygge seg hus, har   re-eld og peisvarme vore hjemmets arne.

Her var husets folk samla i dei lange, m  rke vinterkveldane, karar som kvinnfolk, i alle

slags gj  rem  l. Her l  rde dei unge livsr  ynsle, b  de timelegt og   ndelegt. Her var dagens hedningar dr  fta, nytt utanfra omt  l  , og segn og soger fr   utgamle tider friska oppatt, og fortald vidare, slik dei har vore fr     ttledd til   ttledd gjennom alle tider. Ingen gong var sagn og sogeforteljinga st  rre enn ved   re-elden i kveldsetotimen.

Fr   reint gamalt bruktes eit lett matm  l n  r dei satte seg kveldseto, dette m  let heitte s  te-betan og alle sat da rundt eldsm  let p   krakker, kubbetstoler og p   langbenker. Denne langbenken som rakk fr   den eine tverrveggen og over til den andre, tjente og som liggeplass med eit huggutre i kvar ende. Huggutreet som var tiltelgja av ein trekabbe vart da nytta som huggugjerd.

Folk f  r i tida livde under strenge lover med mange meer og   tgjerder, for trua p   mystisk makter og overnat  rlege vesener var stor, og i den blasse ljosken fr   peiselden som teikna trolske eventyrfigurar i alle r   og kro-

kar fekk overtrua slik n  ring at den har halde seg langt opp i dei seinare tider.

  re-eld og kveldseto har vore med og f  rt soge, tradisjon og folkeminne fr   utgamal fortid og fram til v  re dagar, og dette er ting av umisteleg verdi. Mye diktning har vore inspirert av folkeminne, for dersom ikkje Ibsen p   ferda si hadde kome til Ruste i Nord-Fron og f  tt h  rt om Peer Gynt, s   hadde verda vorte eit stort diktarverk fattigare. Stordiktaren Goethe i Tyskland skreiv sit hovudverk «Faust» over eit gamalt segn, og slik kan ein finne d  me p   sv  rt ofte.

N  r vi no set oss ved   re-eld eller peisvarme, ser vi noko meir enn trolske eventyrfigurar i skuggedans bortp   gamle t  mmervegger. I Ljosken fr   eldsm  let ser vi eit sliti stugugolv, millom dein beinharde kvist og tenar-knuver er lausveden sliti og t  rast opp og syner oss generasjoners trakk og g  nge gjennom   r og tider. Her syner fotefara etter sm  ttrippande lette barnef  tter og sidan ein slitets veg fram til alderdommens tunge steg. Det gamle sliti stugugolv er eit stille vitne som kan fortelja om gamle gode dagar og lykkestunder, men og om tunge tider og nederlag.

Julefeiringa st  r no snart for d  ra, ikkje i same lj  s som i gamletida. For nokre hundre   r sia livde folk i eit heilt anna   ndeleg plan enn vi gjer, symbola hadde for dei ei st  rre bevisst makt. Det    setja ut graut   t nissen julekvelden veit vi er ei form for overtru, men det er lj  set av fortidas tenkem  te vi skal forst  a dei for, den primitive livsoppfatningen greip inn over alt. Det er heilheten over dei gamles julefeiring som er s   ulik v  r eigen, ikkje sj  lve grunnlaget, det vi feirar jul for : «Ein frelsar er oss f  dd i dag !»

God Jul!

Klukkeklang 1966

Kristian Kvardal var bomvokter i mange   r. Foto: GD-arkiv).

Kristian og Emma Kvardal (Foto: GD-arkiv).

Svenskebrevet om en hest som rømte

■ NANSY S. RUSTEN

Blant gamle papirer på Systun Vedum, Øyer, har jeg funnet dette brevet fra Sverige, hvor det etterlyses en hest kjøpt på Stavsmartn i 1883. Den ble da tatt med til sin nye eier i Mora i Dalarna.

Brevet fra 1886 stiles til han som hadde solgt hesten, nemlig daværende eier på Systun Vedum, Torstein Bergersen Vedum (1821-1890). Han var bruker der fra 1846 til 1883. Jeg synes brevet ellers taler for seg selv – og kan være moro for andre å lese.

Malung og Grønland den 2dre Augusti 1886

Herr Torstein Vedum Øjer

Som vi den 28de sistlidne juli erhallit brev från en i Mora boende Hemmansegare nämligen Grudd Per Person att hans hest bortkommit på betet eller Fjellen, och blef utsläppt på ofvannämde Mora skogsmark den 8de sistlidne juli och ej sedan hörts något af honom i hemtrakten, hvarför han vende sig till oss genom ofvan daterat brev, och bad oss om vi minnades namnet på eder.

Vi skulle skrifva till dig och bedja om ni kunde lämna någon underrättelse om hesten, i tanke om att han rymt till sin födelseort Norrige derifrån han kommen var, och undertecknade köpte den af eder på Stafs hästemarken år 1883 och da skulle den vara i tredje året, och brennmerke på hofven med namnet T VEDUM Øier, och om ni minnes så köpte vi den i landsvägen vid Staf af eder för 350 Kronor, och bedjande dig vara god och upplysa någondera af oss om någon sådan okänd hest finnes i eder bygd, äfven ville han att ni skulle ställa inn en annons i det mäst spridda blad i eder trakt, så det om möjligt någon kunde ha träffat på en sådan hest som enligt medföljda skrifvelse öförmäler.

Om hesten skulle finnas i eder hembygd eller i trakten der omkring, så får vi bedja att du tager vara på honom och skjöter om honom, till instundande Stafs-marken, och då får vi träffa eder och gottgöra för både annonsen och det andra.

Anhålles om svar med första post.

*Med största aktning
Massarbengt Nils Matsson
B.Erik Eriksson
Grønland
Postadress Malung*

*Malung & Grønland den 2de Augusti
1886*

*Herr Torsten Vedum
Øjer*

Som vi den 28de sistlidne juli erhallit brev från en i Mora boende Hemmansegare nämligen Grudd Per Person att hans hest bortkommit på betet eller (Fjellen), och blef utsläppt på ofvannämde Mora skogsmark den 8de sistlidne juli och ej sedan hörts något af honom i hemtrakten, hvarför han vende sig till oss genom ofvan daterat brev, och bad oss om vi minnades namnet på eder vi skulle skrifva till

Brevet fra Malung og Grønland i august 1886

Torvtørking på Stormyra

■ BJØRN KARLSEN

På Stormyra mellom Svartåsen og Tangen står det att fire hele og delvise hus. De ble brukt til å lagre strøtorv for mange år siden. En av de få som har vært med å ta og tørke torv er Arne Wedum fra Nordjordet i Øyer.

- Vi tok torv og tørka til strø i fjøset. Den siste gangen jeg vet det var tørket torv var i 1946-47. Under krigen var torvhuset vårt brukt som lagringshus da det en gang ble dumpet containere med våpen og en del andre ting. Da vi kom der om våren 1945, fant vi igjen patronbelte til et maskingevær. Det var det som var igjen, forteller Arne.

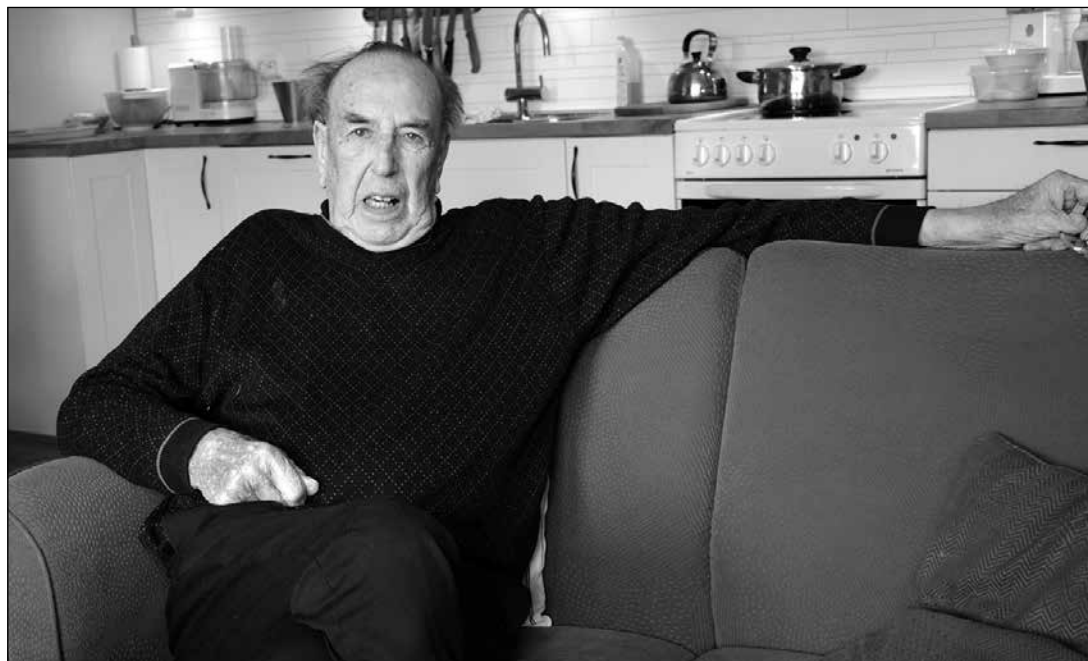
Det var hjemmevernsfolk som tok imot slippet og ingen visste noe om dette før om våren. Arne har hørt at en container skal ha åpnet seg før den nådde bakken og at det lig-

ger ammunisjon i myra. Om det er sant, vet han ingenting om.

I en tidligere utgave av «I gamle fotefar» har Torleif Olstadjordet fortalt om dette flysleppet. Han var troppssjef for lag 5, 6 og 7 som omfatter Nordbygda i Øyer. Det var flere som var med innover og utstyret tok de med ned i bygda. Blant annet ble våpnene ble gjemt på Oppdal.

Flere tørket torv

Det var flere garder som tørket torv. Det ble

Arne Wedum husker tida da det ble tørket torv.

tørket i 1945 og ett eller to år etterpå. Så var det slutt.

Han husker ikke at husene ble bygget. Kanskje var det på 1920-tallet. Far til Arne kjørte torv om vinteren da han var guttunge. Torva ble kjørt ned på vinterføre med slede med store kasser på. Da de kom hjem brukte de torvstrø-river og rev det opp til strø. Tørkingen foregikk stort sett hele sommeren, men særlig om våren. Da ble det tørket i to omganger. Om vinteren ble det kjørt ned tre-fire vendinger. Det aller meste ble brukt til strø. Det ble også tatt noe brenntorv, men det var lite.

- Hva er forskjellen på strøtorv og brenntorv?

- Strøtorva er brun og brenntorv er svart.

Utstikking

- Var det mange som var med for å stikke ut torv?

- De leide folk til å stikke ut og ta opp torv for alle gardene.

- Hvem var med?

- Jeg vet at det blant annet var Kaspar Dahl, Alfred Dahl og Johannes Bergseth.

- Hvordan foregikk det?

- Det ble satt ned stolper og borret grove hull gjennom dem. Så ble det lagt halv toms

Torvspade.

renner to og to ved siden av hverandre og torva ble satt på kant, to og to mot hverandre. Det var fire høgder på hver hesje.

- Var det noe sosialt samvær i forbindelse med dette arbeidet?

- Ingenting. Det var hesjing en dag og dermed var det gjort. Det kom an på været hvor lenge det tok å tørke. Det tok sin tid.

- Hvorfor ble det slutt med å tørke torv?

- Torva ble brukt til å ta opp væta i skamfella slik at det ble mer møkk. Men med ny redskap og nye møkkkjellere ble det slutt.

- Var det noen gang uenighet om rettighetene til torva?

- Det har jeg aldri hørt om.

Torvhusene på Stormyra.

Savner

Jeg ser når du er der, men kan ikke
nå deg
Jeg hører din stemme, men kan ikke
svare
I drømmer jeg husker og kjente deg så
Din godhet og nærhet, kunne slett
ikke vare
Du satte spor - som lett er å finne
Du satte spor - som gir oss et
minne

Jeg hører din latter
Jeg hører ditt navn
Rart du er borte - der i din evige
havn

Når tiden er kommet og den tar oss
igjen
Oppbruddets time, vi styrer den ei
La minner få leve, det letter et savn
Glemt blir det ikke, ditt evige navn
Minnene har vi - godt vi deg møtte
Minnene har vi - det er en støtte.

Laurits Høyren

Vinjes afskedigelse

■ EINAR MOE

Aasmund Olavsson Vinje (1818-70), kjent forfatter og utdannet jurist, startet i 1858 sin avis Dølen.

Avisen ble viktig i nasjonsbyggingen på den tiden, men med et språk og et temavalg som ofte utfordret den borgerlige offentligheten. Etter hvert slet han med å holde avisen gående økonomisk, og fra 1865 tok han derfor jobb i Justisdepartementet. Dette gikk bra helt til han i 1868 ble avsatt etter å ha skrevet svært kritisk om unionpolitikken til den regjeringen han var embetsmann for.

Dette skapte reaksjoner – særlig blant Dølenes lesere over hele landet – også i Øyer.

Ole J. Moe (1830-99) var svært politisk engasjert, både rikspolitisk og lokalt. Nedenfor gjengis et svært kritisk leserbrev med utgangspunkt bl.a. i Grunnloven, som han sendte til avisene. Han avsluttet med å lansere Vinje som stortingsrepresentant. På den tiden var det heller ikke uvanlig med anonyme leserbrev, og signaturen under dette brevet brukte han en del.

I våre dager, med mye fokus på ytrings-/trykkefrihet og politisk toleranse, kan det være av interesse med et tilbakeblikk.

Vinjes Afskedigelse

lader til overalt at være almindelig misbillighet at baade i og udenfor Pressen, og blandt Avisernes Udtalelser angaaende denne sag vil jeg specielt fremhæve en frimodig og sjelden velskreven artikkel i Hamars Stiftstidende som jeg hørligen skulde ønske at ogsaa andre Blade vilde opdage. Det er i sandhed beklageligt at erfare, at paa samme tid som her skrives saa meget om vor store frihed paa samme tid

saa vi til vor store forbauselse at en Statsraad uden videre gaar hen og afskediger en Kopist, og det just ikke af de middelmaadige eller almindelige, men Een, der saagar er baade af Departementets og Landets mest begavede og aandfulde Mænd, ene og alene for hans frimodige Udtalelser om Unionskomiteens forslag.

Maa man derfor ikke fuldeligen være berettiget til at spørge: Kan da vel en saadan Handling være overensstemmende med Aanden og Bogstaven i vor Grundlovs §100, som blandt mere siger at Trykkefrihed bør finde Sted og frimodige Ytringer om Statsstyrelsen og hvilken som heldst anden Gjenstand ere enhver tilladte. Er da Unionskomiteens Arbeide vel andet end et menneskeligt Verk, som man ustraffet kan røre ved og som kan have sine Mangler? Er da ikke Pressen det egentlige og rette forum hvor enhver som dertil kan have Evne og Villie, er berettiget til at fremkomme med sine Indlegge i Sagens Spørgsmaale, hvad enten han er stor eller liden, riig eller fattig, ja hvad enten det er en Vinje eller en Dunker?

Efterat Vinje nu er blevet behandlet paa en saadan maade som skeet, skulde det være at ønske at Nationen vil vise ham sin deltagelse med en talrig Subskription paa hans literære Arbeider og specielt vil jeg henlede Opmærksomheden paa hans ypperlige Blad «Dølen» der i sandhed fortjener en almindligere Udbredelse end som det for tiden har. Videre kan det ogsaa nu være en anden og meget gunstig

Anledning til at vise Vinje en Opmerk-

somhed, hvortil jeg anseer ham fuldelig værdig, og det saameget mere som man dermed samtidig, og det i Gjerningen, nedlagde en offentlig Protest mod Hr. Statsraadens Hand-
 lemaade. Jeg mener nemlig ved hans Valg til Storthingsmand. Vi have nemlig af Aviserne erfaret at han har erhvervet sig Stemmeret i Aker, og ved direkte Indflytelse sin sædvanlige aabne og uforbeholdne Udtalelse har han i sit Blad tilkiendegivet sin Hensigt, eller med andre Ord, paa en maade stillet sig som Storthingskandidat. Ihvor ønskeligt det end vilde være at Vinje kunde blive valgt ind i Nationalforsamlingen, saa er desverre den største Deel af Nationen i dette Punkt afskaaret fra at udøve nogen Indflytelse i her det allene Akershuus Amts Valgmænd, som er den eneste og afgjørende Myndighed. Af den Aarsag er det jeg herved tillader mig at henvende mig til Eder, Høistærede Valgmænd for Akershuus Amt!

Med den indstændigste Anmodning at I ville lade Hr. Vinje blive en af dem der ved det anstundende Storthing skal repræsentere Eders Amt. For denne Mands Valg synes ogsaa den Omstændighed at være gunstig, at Amtet dennegang antageligen ikke har flere af de gamle, som ere selvskrevne, end Hr. Sagfører Sverdrup. Eders Valstad vil jeg raade Eder til nu at forblive i Roe, for at han glad og tilfreds kan faa udhvile sig paa sine erhvervede Lourbær.

Vort Storthing kan saa alligevel ikke til evindelige Tider have en Valstad, og naar han nu har repræsenteret Akershuus Amt paa 10 ordentlige Storthing, da synes det dog næsten at Manden maa være beviist den Ære, som ham tilkommer, og uden at han med Grund kan blive stødt over, om han nu i sin Høie alder maa vige Pladsen for yngre og friske Kræfter. Selv om i kan have Anledning til at vælge en saa Kundskabsrig og Høit agtet Mand, som Hr. Professor Daa, da synes jeg alligevel at Vinje bør gives fortrinnet. I Besiddelse saa atsige af overordentlige Evner, sjeldne talegaver og et varmt Borgersind... med et nøiagtigt Kiendskab til Bondens Kaar, vilde Oppotionspartiet i ham erholde en vægtig Talsmand og forsvarer.

Han vilde, det kan ikke betvivles, med sit store Pund benyttet i Politikens Tjeneste ikke allene blive til en Hæder for sit Amt, men tillige for det hele Land. Er der nogen politisk Maskinist der kan være istand til at simplificere og bringe vort Statsmaskineri til at bevæge sig med større Ledhet og naturlighed, da maa det være han. Overvei derfor dette I Valgmænd for Akershuus Amt overlad ham en af Eders Storthingsplasse, og Mange, Mange vil le raabe Bravo! Bravo!

Oplandet, 11de April 1868

Årets gang på Vedumsgardene i 1930-årene

■ GUNVOR KURLAND OG NANSY S. RUSTEN

Leif Vedum (1914-2002) var født og oppvokst på Vedum Nistuen Nordi, som var den ene av opprinnelig 5 Vedumsgarder. De andre var Systuen, Nistuen Inne, Nordistuen og Oppistuen. Oppistuen gikk tidlig ut, og i begynnelsen av 1900-tallet døde også de siste av brukerne i Nordistuen. Jord og skog ble delt mellom de andre Vedumsgardene.

Leif Vedum vokste opp hos foreldrene sine, Thea og Axel, og flyttet aldri lengre enn til føderådshuset – Vidarhus. Først bodde han der sammen med foreldrene sine, og senere sammen med Sigrid Skard, som han giftet seg med i 1967.

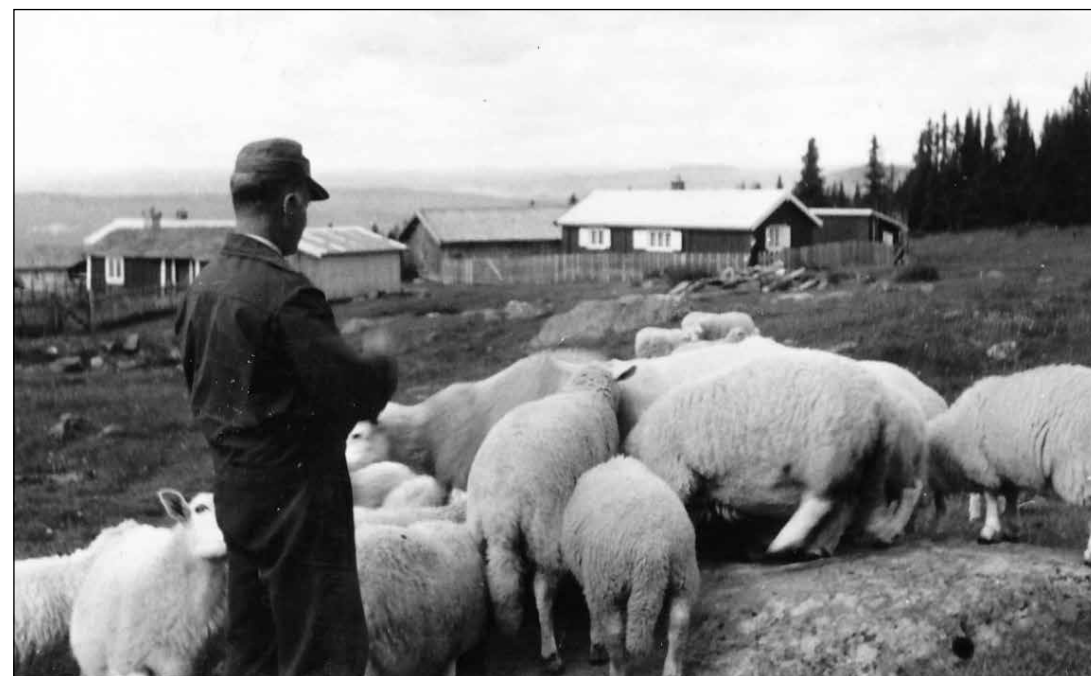
Leif fulgte godt med i det som skjedde i bygdesamfunnet, og har skrevet ned mye om gardar og slekter i Midtbygda. I tillegg har han skrevet

en lengre fortelling om dagliglivet på Vedumsgardene i 1930-årene. Det er denne fortellingen som følger her.

Vi har gjort noen små endringer i teksten, men i det store og hele er dette Leifs fortelling.

VÅR

Om våren var det mye som skulde ordnes. Våronna er så smått tatt til. Det er mye folk og mye krøtter. Budeia hadde fjøset, og inne var det nok å gjøre med mat og klær. Som regel hadde ikke budeia noe med grisene. På de tre gardene her var det 18 kyr, noen ungnaut og kalver, 15-20 geiter, 7-8 sauer, 15 høner og så 3-4-5 grispurker. Det var liv og røre over alt. Tidligst oppe var budeia, som var først i fjøset

Leif Vedum med sauen på stulen på Vedumssetra.

og lukka opp åt kyrne og pynta. Så var det inn og få en kaffedråpa. Karan laut opp å gi øykjen for, og i våronna måtte det fores godt. Som regel var det 3 brukshester. Det hendte også de hadde en to-åring, så det ble to beiter. Men 3 hester var og bra.

Så var det mjølkekjøring da: Døm kjørde i hop, 3 gardar framme og Nordjordet. Mjølka måtte fram til kjøreran kom. Som regel var det 1 lass, 18 spann, men om våren var det 2 lass. Det var mye mjølk da, og mandag kunne det og knipe om døm fikk alt med.

Dugurdsøkta gikk med åt mjølkekjøringen. Det var om å gjøre og komme opp att så øykjen fekk kvile. Døm fikk hakk, skori halm med vatn og mjøl og høy. Vi hadde mjøl i en setting. Om morgenen fikk kua agn og øykjemøkk som var hatt ti krubben kvelden før. Så fikk ho høy, og etterpå mjøl. Som regel 3 bokser (1 liter) kraftfor og 1 boks byggmjøl, halm og fornepe. Kl 10 var dugurdstellet ferdig. Kl 14.30 var det løystelling, halm og nepe. Mid-

dag ca kl 15.15. Karan kom da inn med øykjan. Vi gikk etter Jevneklukka. 10-15-20, og de gamle øykjan skjønte det når det ringte.

Vekselbruk

Til fyrydugurd var det brødsoll, smør, søt-ost og ei kakuskive. Når ein gikk ut att etter dugurds- eller middagskvilen var det kaffe, men itnå attåt. Men midt i alle øktene måtte kvinnfolka gå med kakuskive og kaffe til døm som var ute på jordet. Det var ofte keitt når døm dreiv nest nie jordet, og kanskje på forskjellige steller.

Her dreiv døm vekselbruk m/årsomløp. 3 år tisånning (med 2/3 timotei og 1/3 kløver), bygg eller havre – og rotvekster 1 år. I tillegg kom 5 mål epler og 6 mål nepe.

Epla vart tatt i frå tidlig å bore nedi stallen så døm skulle gro, og skjæres i 2 så døm vart drugere. 200 kg på målet. Det var ofte kvinnfolka som skar epla.

Båkå flatbrød måtte og gjøres. Ei kjerring

båkå fast i eldhuset, 8-10 dågå, og så måtte det båkås 1 dag – ei kasse – åt seteren. Til det måtte døm ha lang, turr ved.

Og så var det vanlig å sætta mjølk. Ein dag døm kjørte mjølka, tok døm med ca. 300 l skomma mjølk opp att. Den måtte kokes og avkjøles før den ble slie ti butter nedi kjelleren. Så hadde døm oppi tette, så det blei sur mjølk (kjellermjølk) som døm brukte om sommeren.

Hemku

Vi hadde og hemku, 1-2 eftersom. Den var inngjerda i hop med kalvene ei stund utover våren. Utpå sommeren gjekk døm vilt i skoga og kom som regel att ved 4-5 tida om eftan. enten om Haugen-Breigutua eller om Skredderhaugen. Det var ikke grinder da, så de kom der de ville.

Det var mye arbeid med gjerding om våren. Grinder og skigard skulle repareres. Veden til vinteren var som regel kappa opp og kløyvd tidligere på våren. Den låg ute på garden til tørk og hatt inn i skålen senere. Da våronna var ferdig, skulle det pyntes innåt på åkeren (rø, kalla døm det). Og det måtte gjøres før døm rulla åkeren.

Epla arda døm åt, satte epla nedi fåra og arda attpå. Nepa arda døm opp fåren åt, ofte så brei så ein tok to fårer om gangen. Etterpå vart det sådd med såmaskinstav med hjul nedentil som regulerte hvor tykt døm skulle så. Nepemaskin kalte døm den. Det var flere om den. Først var det bare Syver Høvre i Oppigard som hadde, og den gikk på lån rundt.

Så skulle det spadest opp senger i hagen til gulrot, sukkererter, kål osv.

Det var ikke så mye arbeid på søndager, men var det sein vår, så kunne det bli kjørt våronn også da. Ofte hadde døm ein øyk bortpå Hågån søndag og gjorde våronn der

da. 1. mai var det itnå feiring. 17. mai var full arbeidsdag den tida. Om kvelden 17. mai var vi på Tingberg og Kjørkjevangelen. Det var fest, og 18. mai var kalt blåmandag.

Kuslepp, gjeting – og så til seters

Nå begynte det å bli bra med havn så døm kunne ha ut kua. Vi har komme uti juni lite. Geita vart gjett nedi lia ved Håkåberget. Ein guttunge, Arne Skredderhaugen, gjette i mange år. Jeg tror han hadde ei krone pr dag, 33 øre tå hårr. Sist på gjette han i skoga, rundt Vedumsetra og syi dala. Sauen var for lengst sleppt, og den gjekk mye i Bryhnsmarken.

Så ein dag vart det bestemt at vi skulle fløtta på setra. Det er den dagen som jeg husker best. Det skulle da fløttes mye. Separator var det ingen som hadde på setra, så den måtte tas med. Budeia hadde vori på setra og vaska noen dager før. Om morgenen før de dro, var budeia på garden inne og fikk kaffe.

Budeia lokka med seg kua, og ein gikk efter å jågå. Kua var ikke alltid like sprek efter en hel vinter på skral foring. Karan kjørte om Høvresetra med lass, ofte hadde de vært oppå setra med 1 lass før i uken. Det var spann og bøtter, brødkasse, mjøl og salt, og noen potetsekker hvis døm hadde att mye. Det gikk ikke så fort oppgjennom, men kyrne var viljoge om kondisjonen var bra.

Det var nå siste dagen for gjeteren, og han var som regel på stulen med geitene da folket og kyrne kom. Ofte var det og mye sau på stulen, så det var eit yrende liv da alt vart samla. Nesten alle var oppå setra, nersom kjerringen. Som regel hadde døm med mat for dagen fra nere, ofte søtsuppe og lapskaus. Ellers var det med alt av mat som budeia skulle ha: Hvetemjøl, rosiner, sviker, 2pl sjokolade, ei fleskeskinke, spikkjilår og grynmjøl.

Hyllepapir var fast – det måtte skiftes hårt

Leif Vedum med hesten

år da det falma. Einerkvister var ofte stokke borti røom der det kanskje var et høl, og kjer-ringris en og annen stan.

Forskjellig arbeid

Omkring husa var det forskjellig arbeid. Ein måtte sjå etter så det var kuband åt alle kyr, fjøskrakken skulle vøles, soplimen skulle på-has skaft. Kanskje fjøsgolvlet ikke var så helt bra, heller på taket kunde ha sigi ner om vin-teren. Grind og gjerde i kvea kunde også være skralt, og gjerde omkring lykkja måtte ofte fornyes. Det var ikke dele på lykkjom – alt var i hop – ei lykkje. Kanskje man lågå til ved borti seterskoga og kjørte fram på kjerrhjul og jern-reip. Andre kunde sage ved og kløyve i skåla - der døm hadde skåle - og det hadde vel alle i 1930.. Vatn måtte bærast fra borti bland-bekka. Døm brukte vass-sela Det gikk mye vatn til all oppvask av mjølkekopper, panne og ystkar.

Det var alltid eit eller anna som skulle stelles på. Dørhella måtte ligge støtt, og stein som var reist ut av muren under fjøs eller eld-hus måtte ordnes. Møkka var utkjørt om høs-ten og var tillågå før på våra, men det kun-de være møkkruker som skulle slås sund, og kanskje kvist og stein som måtte fjernes. Det måtte være reint for småstein og kvist når lyk-kja skulle slås med ljå seinere på sommeren.

Eg skal prøve å skrive opp alle som var på setra denne junidagen i 1930.

Framme (Nistun Nordi): Anna Åsland, bu-deie, Arne Jevnhågån, gardskar, Axel, Halvor, Leif og Harriet Vedum.

Lina Bakken, budeie på **Nordjordet**, Martin, Johan nedi Ekre – som hadde med kyrne sine - Anton og ei stugujente kanskje, Marit Bjør-klund (gift med Kasper Dahl).

Systun: Thorstein bruker, Ragnhild Midtli,

stugujente, og Anne Johansen, budeie (senere gift med Teodor Dalbu). Bernt og Jan (gam-melkaran i Systun), og gardskar Fredrik Kruk-tuen.

Inne (Nistun Inne): Jenny Jevnhagen, budeie, Johannes sjef, og Jon Solbakken, gardskar. Gunnar Dalbu og stugujente Karen Prestber-get . Det hendte at Sigrid Nordjordet og Josse (tysk) var med.

Liv på stulen

Det var liv på stulen da alle kyrne og all geita frå 4 gardar kom på setra da det lei utpå ved 3-4 tida. Mye rauting og skrål av både men-nesker og dyr, og så alle bjøllene som klang. Noen sauflommer kunde det også være frampå stulen . Alt detta var eit liv og ein idyll som det er vanskelig å beskrive. Det kunde være regn og tåke, men det og ga liksom en egen stemning. Døm hadde inn kua utpå eftan, og som regel tok den enkelte ku den plassen ho hadde hatt året før. Døm kjente enan så alle var venner. Bjøllkua sto som regel ved døra. Geita gikk løs, og kunne gå ut i kvea, men om natta hadde de att døra. I gammel tid var det nødvendig pga rovdyra. Senere var ikke det noen plage.

Da det lei utpå eftan begynte folk å gå ned att. Gikk som regel Lykkjevegen, men døm som hadde øykjen, kjørte enten beineste nor-da lykkja eller nordover til Tangen og Høvres-tra. Da alle dyra var inne og folket var ned att, blir det roligere og meir autt. Da kunde det komma noen fleire sauflommer frampå stulen, ein og annen hærra og kanskje ein rev kun-de vise seg. Det skommest og budeiene hadde att alle dørene og la seg efter en anstrengende dag. Vekkeklokka var med, og den ringte ved 4-tida om morgenen.

Da folket kom ned att utpå eftan så vart det inte gjort så mye mer den dagen. Hemkua

og kalvan stod helst inne den dagen. Hemkua var som regel den samme i flere år, og hadde inte vært med på setra noen gong. Hadde ho det, ville det blitt vanskelig å sleppe ho løs åt skoga senere, for da ville ho vel inte komme heimat om eftan.

SOMMER

Håvaulla og slåttonna

Vi er nå i første halvdel av juni. Det var hå-vaulla, og det skulle liksom være ei roligere tid på gardom, men som regel var det någå. Nepa var kanskje såpass stor at den kunne tynnes, og eplene måtte vi kjøre og krafse ti for å holde ugraset borte.

Så var det gjerding da. Vøling tå gammel skigard ofte – og å sette opp ny. Nå var det også tida å lågå til vinterveden, oppattren-sking etter tømmerhaugging om vinteren.

Salpeter skulle på tisånningen. Det var ikke så mye, men ein 3-4 sekker. På nepa skul-de det og litt efter at plantene hadde reist seg att. Det var bra for jordloppa.

Så kom pinshelga og St. Hans. Tida gikk og vi nærmet oss slåttonna. Oftest i midten av

juli. Da jeg var født 16. juli 1914, holdt døm på og slo med ljå nedpå jorde. Og da Ingeborg Systun var født 20. juli 1885 skulde de til å slå nedi Skarvlien oga Tostruplia. Så det var sei-nere med slåttan da.

Det var ofte mye høy. Hvis kløveren slo til kunde det bli 6-7 meter mellom hver he-sje. Det var tett. Småhøyet. raskeslåttan, vart ofte tørka på bakken hvis været tillot det. Var det bra vær og mye vind kunde kløverhesjene tørke på 10-14 dager. Da var vi ofte oppe ved 3-tida om morgenen for da var det slage, og mye bedre å arbeide med. Fikk da meir på las-set, 7-8 staurlag.

Så var det seterlykkjen, først på setra og sia på Lia. Var det bra vær så kunde det gå lett. Ett år tok vi til på hemsetra mandag morgen og kom heim fra Lia lørdag kveld. Men det var nå den gangen. Ofte kunde det gå 1 må-ned, og ofte mer.

HØST

Åkeren begynte å lysne, ble gul (skjær). Skur-onna sto for tur.

Martin Nordjordet begynte en gang 31.

Vedum i Øyer

juli. Det måtte være rekord. Men i siste delen av august var skuronna ofte i gang. Åkeren kunne være ugrei, mye legde, og da kunde det være strevsomt å få den av. 2-hesters slåmaskin var det vanlige. 1 kjørte og 1 lasta band, og så var det med noen til å binde. Det var slitsomt. 5 stykker i alt var god hjelp, men det var ofte flere eller færre. Så var det å dra opp på rå. 4 fotband og parband oppover efter som hvor lang stauren var – 20 band var vanlig, og hatt-band til slutt. 20-30 rå i økta var bra. Arne Jevnhagen dro opp 150 rå på ein dag, og det måtte være rekord.

Dagen var delt i 3 økter. Dugurdsøkta 6.30-9.30, middagsøkta 11.30-14.30 og kveldsøkta 16.30 -19.30.) 9 timer. Det var ofte ei hard onn både for folk og hester. Da loa var tørr vart ho kjørt inn på låven og lagt over høyet. Dobbelt lag, rot ned, rot opp, og aksa i midten. Var det god hjelp så kunde ein bruke 3 kjerrer, så ein lasta, ein kjørte imillom og ein avlesste og ein ladde loa. Kunde da kjøre inn 100 rå i økta.

Omkring 20. september skulle eplan tas opp. Var det pent vær kunde det gå raskt, 2-3 dager, avhengig av antall plukkere. Vi slo rå eplegrase, råka det i hauger som vi kasta unna eftersom vi tok opp. Epla bar vi ned i kjelleren og tømte i bingen. Noen hesja eplegraset og brukte det som for om vinteren.

Det siste var nepa. Det var da ofte kaldt og rått da, og det kunde være frost. Den vart lugga opp og lagt i hauger, og hakka rå graset. Nepa ble så kjørt i hop og mura opp i store hauger, 4 m lang og 2 m bred, 1m i toppen. Og så var det å måkå på jord utpå høsten. Det var 2 trekkpiper på hver haug. Graset vart kjørt og lagt i silo. Ofte bare en bordsilo, 3 . 3 m, og den ble gitt til kua om våren efter at det var slutt med nepa. Vart det riktig svært med hå, vart den og slått og lagt i silo. Men det var

ikke ofte, da det var mye krøtter som skulle ha havn om høsten.

Nå var det meste av onnearbeidet gjort, og da var det høstpløying. Det var om å gjera å pløye mye om høsten, for om våren var det nok lell.

Det var mye dyr heime nå, med alt ned att fra setra først i oktober.

Da vi skulle finne att sauene om høsten, gikk han som regel i Bryhnsorka, Gjellbakken, nedi Gjellom eller på Systunlyusletta. Ein okse eller noen kviger kunde mangle, og alt måtte ein få inn før snøen kom. Det var ofte ca 20. oktober.

VINTER

Det blei vinter nå, og trysking. Tryskeverk med bensinmotor hadde vi i hop, og det gikk efter tur. Det sto på stellet som tryska sist eit år, og døm tryska først neste år. Det var 7-8 tryskerer. det tok som regel 2 dager på hvert sted, hvis alt gikk godt. Kornet vart å bore i sekker og tømt i bingen på stabburet.

Det var svært å få væra med i tryskinga. Det var god mat: Lefse og leverkaker, saukjøtt og mye anna. Ofte var Thorvald Dalbu sjef. Og så var det lunnmårka. Seterveden var hogge i juni, og skulde nå kjøres på Vedumslia. Efterpå vart seterhøyet kjørt heim - hvis det var føre helt ned. Som regel fulgtes døm at på alle gardom.

Skulde det gjøres noe med husa på seteren, så måtte døm at sagen syi ved Grava efter materialer. Almenning. Hadde ein bruksrett, fikk ein % på materialene. Thorvald Dalbu var som regel sjef ved utdeling.

Dette var ofte i november måned. Som regel haugg døm litt tømmer om vinteren, og da skulde det lunnnes i hop før det blei for mye snø, Tømmerprisen lå på 10-12 kr pr m³. For mjølka var det 10-12 øre pr liter. Flesk 68-

70 øre pr kg. Ein gardskar hadde 50-60 kr pr måned, budeia 40 kr, stugujenta 25-30 kr. Det var priser.

Det lakka nå mot jul. Da var det slakting, hakking, tillaging og hermetisering. Det skulde båkås mye kaker, brygges øl og støpes lys.

Januar og februar var ofte kalde måneder. Uti mars skulde møkka kjøres ut, og den blei lagt i hauger og kjørt utover med kjerre da det blei høvelig å begynne med våronn.

Så måtte ein finne limris og lage nye limer til sommeren.

Og så var arbeidsåret over, og det var å starte på nytt, med gjødselkjøring, pløying, potetsetting, osv. I dag – ca 90 år senere - er det også mye å gjøre på en gard, men arbeidsoppgavene løses på en helt annen måte. Nå er bare to av de opprinnelige gardene bebodd. Det er ikke ku på noen av dem, og ingen som ligger på setra mer. Arbeidsfolket er erstattet av traktorer og maskiner, og på begge de bebodde gardene har brukerne jobb også utenfor garden.

Det kan diskuteres om all forandring er framskritt, eller om noe er blitt borte på veien. Sikkert er det i alle fall at mye av det sosiale liv har gått tapt...

Ordforklaring:

ard:	liten plog
beite:	to hester framfor plogen
eple:	jordeple, potet
får:	fure, plogfure
håvaull:	tida mellom våronn og slåttonn
lo:	om korn som er skore, bunde i band og tørka på staur. Kunne og være ubunden og hesja
lunnmårka:	årleg vinterarbeid med hest i fjellet, som framkjøring av ved til seterbruk og heimkjøring av seterhøy.
løystæille:	et fjøstell, mellom-måltid, på dagen vinterstid, eller så lenge dyra sto på bås
rø:	rødde, rydde
setting	gml rommål (kornmål) lik 1/6 av 1 fjerding = 1/24 tynne eller lik 1/2 skjepp (oml 8,7 liter, eller 1/16 tynne)
øyk:	hest

Aktivitet på Øyer pleiehjem

I 1966 hadde Gudbrandsdølen denne reportasjen, signert «sbr», om aktiviteten på Øyer pleiehjem.

Den som i disse dager stikker innom Øyer pleiehjem vil finne en utstilling som stillferdig og sterkt forteller om menneskelig virkelyst og trang til å hjelpe andre. Utstillingen, som fyller en hel vegg i en av korridorene, består av håndarbeid som pasientene selv har laget, og som utloddet til inntekt for misjonen.

Aktivitet er løsenet

Det er første gang et slikt arrangement kommer i stand, men arbeidene er ellers resultat av en kontinuerlig virksomhet som bestyrerinne

Else Hestehagen har satt i sving for å aktivisere pasientene og gi dem følelsen av at de kan være til nytte.

- I et pleiehjem oppstår det alltid fritidsproblemer og de gamle har lett for å bli sløve hvis de blir gående uvirksomme, sier søster Else.

- Jeg har sett store resultater av at pasientene får noe positivt å stelle med. De gjenvinner både legemlig og åndelig aktivitet ved å oppdage at livet ikke er slutt, men at de fremdeles er i stand til å yte noe.

Fra venstre Kristine Ihlhaugen, Sofie Botterud, Agnethe Svegård, Ragnhild Johnsgaard (sittende), Natalie Olsen, Karen Hageløkken, Marthe Sundby og Kristine Trangerud

Egen misjonsforening

- Har pasientene noen inntekt av sitt arbeid?
  - Tingene blir utloddet og en del av inntektene bruker vi til å dekke materialene, men ellers går det som kommer inn til misjonen. Jeg tror at pasientene helst vil ha det slik. De ønsker å ha et mål å arbeide mot og de ønsker å kunne være noe for andre. De har sin egen forening som virker for Det norske misjonsselskap og skaffer på denne måten midler som kommer misjonen til gode.
  - Står de også for loddsalget selv?
  - Alle som kan, disponerer en loddbok og når folk kommer på besøk, er det ikke lett å vri seg unna. Det er en del av gleden at de får stelle med utlodningen selv og bare på noen dager har de samlet inn 300 kroner. Jeg tror det er galt om man legger alt for mye til rette for pasientene. Jeg ser det slik at det er ikke bare vi som skal glede de gamle, de gamle skal også få lov til å glede oss. Når vi steller til fest, er det pasientene selv som er vertskap og står for arrangementet og det er en opplevelse å se hvordan de går opp i dette arbeidet.

Kristen diakoni

Sokneprest Finn Kvarving, som er en ukentlig gjest på pleiehjemmet, kan bekrefte det.

- Menneskene i et hjem som dette trenger en fast rytme og en oppmuntring til aktivitet. Et pleiehjem skal ikke være et trist sted hvor mennesker bare sitter og venter på livets avslutning. Det skal være et aktivt og pulserende ledd i livet selv. Det vi her er vitne til, er arbeidsterapi i beste forstand et godt svar på utfordringen til kristen diakoni. Eller som det står i sangen «Hver dag er en sjelden gave, en skinnende mulighet».

- Er det ikke meget forlangt at en pleiehjemsbestyrerinne også skal være arbeidsterapeut?

- I menighetsrådet skal vi nå ta opp spørsmålet om å få en terapeut for bygden, et menneske som kan ta seg av pleiehjemmene og besøke gamle som sitter mer og mindre ensomme rundt omkring. Hvordan oppgaven skal løses, er ennå usikkert. Hovedsaken er at vi kommer i gang.

Samarbeid med nabokommuner?

- Jeg tenker meg muligheten for at vi eventuelt får en terapeut i samarbeid med en av nabokommunene, sier søster Else.

- Vi vil selvsagt være glade hvis vi kan få offentlig støtte men ellers synes jeg ikke at vi skal springe til kommunen med alle ting. Det er mange mennesker og mange foreninger som kunne gå inn for dette som en oppgave og det skulle ikke være uoverkommelig.

- Et pleiehjem burde vel ha en arbeidsstue?

- Vi savner det her, men situasjonen blir litt lettere når de planlagte utbyggingsplanene blir realisert. Vi får da et tilbygg sørover med nye pleieavdelinger og i 2. etasje blir det plass til dagligstue. Til gjengjeld øker pasienttallet. I dag har vi 17 pasienter, men det skal utvides til 30, sier søster Else.

Allsidig montasje

Et raskt blikk på handarbeidsutstillingen forteller hvilke muligheter som er tilstede, selv om pasientene som ved Øyer pleiehjem stort sett er over 80 år. Her er sengetepper og luretepper, håndklær, sofaputer, sjal og votter, sokker og hoser, brikker og forklær. Og sist, men ikke minst, en yndig liten dukke i strikket drakt som har fått navnet Solgull.

De slipper ikke unna damene med lodd-bøkene om de stikker innom. Og godt er det.

Minnene etter russiske krigsfanger

■ ANNE STOKKE OG KJELL HAUGERUD

Det er over 70 år siden russiske krigsfanger satt i leir på Stav. Men en god del av håndarbeidene de etterlot seg, finnes fortsatt.

Noen husker fortsatt fangeleiren på Stav, selv om de blir stadig færre. Andre har hørt historier om fangene som var stuert sammen i Fonstadbygningen og delte en ussel tilværelse. Erling Nustad og Jo Lagethon vil bidra til at kunnskapen om de russiske krigsfangene ikke forsvinner. De tok initiativet til å samle inn håndarbeider og minner fra denne tida. Gjenstander, bilder, historier og dokumenter. Alt som kan dokumentere historien som ikke lenger er så kjent for folk flest. Det de får inn, skal først brukes til en utstilling i forbindelse

med Stavsmarten og senere bevares for å gi kunnskap til kommende generasjoner.

Selv har de tatt vare på russerminner etter sine fedre. Erling har esker som faren, Arve Nustad, antakelig fikk som takk for en håndrekning. I en av eskene ligger fortsatt hjemmeavlet tobakk fra krigsårene. Den frister neppe noen i dag, men er et minne om vanskelige tider. Et sigarettmunnstykk er også bevart. Det er laget av aluminium og skaft i flere farger fra tannbørster.

Erling Nustad (til venstre) og Jo Lagethon med noen av gjenstandene som de russiske fangene laget mens de var på Stav.

Fugler i friske farger som lege Ottar Hekneby fikk fra fangene.

En dårlig leir

- Tretten fangeleir gikk for å være en dårlig leir. Det var smått med ressurser, lite å drive for. Det gikk sannsynligvis ut over kosten. Trolig var det flere på Tretten som stakk til fangene litt mat - brød, poteter, kål, kanskje. Som takk vanket disse håndarbeidene, laget av blikk og aluminium, forseggjorte ting, med navn på mottaker, inskripsjoner og dekor, sier Erling.

Jo var bare seks år, men husker at moren ga russerne en aluminiumskjele som vrkje til tobakkeskene. Selv har han tatt var på en eske med innskripsjonen «Russisk endring, Tretten 8-5-1945. Fra russisk fange».

- På fredsdagen satt en russisk fange og gjorde seg flid med dette. En blir tankefull, sier han.

Mange minner

Før Stavsmarten i 2016 ba de folk komme med det de hadde av russerminner.

-Vi har fått inn mye mer enn vi hadde trodd, sier de to.

Det er gjenstander av ulike slag og med en imponerende detaljrikdom, tatt i betraktning hva slags redskaper de hadde tilgjengelig. De har fått inn staver og fugler gjort av tre, med stjerten spredd i vifte og malt i friske farger.

Innskripsjonene er nok skrevet etter diktat eller oppskrift fordi russerne neppe kunne norsk. Håndskriften bærer preg av at russerne bruker det kyrilliske alfabet og derfor er uvant med våre latinske bokstaver.

Noen har skrevet ned sine minner og sendt i brev. Reidun R. Brynestad på Eidsvoll husker de russiske fangene på Tretten. Den gang hadde hun etternavnet Romundgard.

Hun skriver:

«Jeg husker alle de fine tingene som ble laget med enkle redskaper. De ville ha mat i bytte, men det fikk ikke vi ungene lov til å gi dem. En del av fangene var bortover bygda og hogde ved, blant annet hjemme på Romundgard. Far merket på forhånd av et felt. Fangene kom på lastebil fra Stavsplassen med norsk

Staver med flotte utskjæringer. Den minste staven er utlånt av Mari L Bådstø og den lengste av Espen Ryager.

vakt. Det jeg husker best var at mor kokte full en stor kjele med lapskaus. Vi største ungene fikk være med mor og Inga, fars søster, og bære maten opp i skogen til russerne. Vedhoggerne var ikke vanskelig å få til bords. Lapskausen gikk unna, sammen med flatbrød og med vatn til drikke.

Mor sa at vakta skulle be fangene komme og forsyne seg mer.

-Det passer de nok på sjøl, fikk hun til svar.

Vakta hadde god tro på arbeiderne sine. For da vi skulle gå ned, løp Reier først. Plutselig hoppet han over en mann som satt inntil en granlegg og sov. Det var vakta. Børja stod ved sida av.

Et verdifullt minne for oss som fikk være med på denne skogsturen og håp om at det var et godt minne for de som fikk et godt måltid norsk mat som de kunne eta og nyte i fred og ro.»

Høsten 1944

Det var høsten 1944 at leiren på Stav ble etablert. Dette fordi en leir på Hønefoss ble lagt ned og fangene ble fordelt på tre nye leirer, blant annet på Tretten.

Ingrid Arnekleiv, den gang med navnet Simengard, gikk på framhaldsskole i Fonstadbygningen denne høsten, i den søndre salen.

Eske med fine detaljer utlånt av Eldri L. Bråstad.

Gjenstander med flotte detaljer.
Eier er Olav Vikar.

Der hadde Erling Arnekleiv sin første lærerjobb. Han var bror til Inge som senere ble Ingrids mann.

- Men vi måtte flytte derfra. For oss var det bra fordi det var så kaldt der. Det var bare så bladene flagret i bøkene våre, forteller hun.

Det sier noe om hvilke forhold russerne kom til.

Senere var hun med da det ble organisert matlevering til de russiske fangene. Det ble kokt havresuppe og laget brødsiver som de leverte i leiren flere ganger.

Forferdelige forhold

- Jeg husker der var forferdelige forhold der. De var så skrøpelige. De hadde bare noen

Tobakkeske etter Arve Nustad med navn og tobakk fra krigen.

strie-remser på føttene og ikke ordentlige klær. Nei, hva de måtte lide, sier hun.

Vaktene var nøye med å se gjennom maten som ble levert og de var svært interessert i det de hadde med seg, ikke minst leverposteien.

- Men det gikk greit å få levert maten etter at de hadde sett gjennom den. Vi hadde respekt for tyskerne, men etter hvert ble vi litt modigere, forteller hun.

Hun husker også at fangene arbeidet med vedhogst i Vastrudmoen om vinteren og gikk til og fra i samlet tropp med tyske vakter.

- Vi stilte opp i veggrofta og hadde brød gjemt under klærne. Da vaktene hadde passert, våget fangene seg bort til oss og fikk maten, forteller hun.

100.000 fanger

Under krigen ble om lag 100.000 russiske krigsfanger sendt til Norge på tvangsarbeid og mange døde.

Marianne Neerland Soleim oppgir i sin doktoravhandling om sovjetiske krigsfanger i Norge 1941-1945 at om lag 13.700 krigsfanger endte sitt liv i fangenskap i Norge. Noe over 84.000 frigitte sovjetiske statsborgere ble sendt tilbake til Sovjetunionen fra Norge i løpet av sommeren 1945.

I leiren på Stav døde fange nummer 26970, Nikolai Sokolow, den 3.mai. Medfanger laget kiste til kameraten sin av gamle materialer fra skålen på Stav. Med hest fra leiren og firehjuls vogn ble kista kjørt til kirkegården på Tretten. Seks fanger fulgte ham til graven, godt vaktet av tyske soldater med gevær. Gravstedet ligger der den dag og dag.

Johan Kraabøl har tidligere skrevet ned en del av historien om fangeleiren på Stav, basert på den han selv og bygdefolk husket. Han har fortalt at det opprinnelig stod et trekors på grava til Sokolow. Senere tok jernbanear-

Den russiske leirlegen sammen med bygdas egen lege, Ottar Hekneby. Bildet er tatt fredsvåren av Agnes Hekneby.

beidere ut en minnestein ved Stavslia og Johan Pettersen sørget for teksten. Gravstedet ble fredet ved Geneve-konvensjonen av 1949 og har siden vært det offentliges ansvar.

Tidlig om morgenen på ettervinteren 1945 ble huset til Ingeborg Fonstad omringet av tyskere og sperret av. Der bodde leirkommandan-

Nikolai Sokolovs gravsted på Tretten kirkegård.

Den sovjetiske legeassistenten sammen med jernbanebetjent Willy Floberghagen etter 8. mai.

ten og han var død. Det gikk rykter om attentat og det var stor aktivitet. Det viste seg imidlertid at leirsjefen hadde tatt sitt eget liv.

Usikkert antall

Det er usikkert hvor mange fanger som oppholdt seg på Stav. I sanitetsforeningens papirer er det notert at 176 fanger kom til leiren 20. april i 1945. Men dette var ikke de første. Den kjente krigsveteranen Wilhelm Molberg-Nielsen fra Lillehammer oppgir antallet til 181, mens Johan Kraabøl mener det var snakk om 70-80 mann. De to store salene i første etasje i Fonstadbygningen var innredet til ligeplasser.

Her er et utdrag av det Johan Kraabøl har skrevet om fangeleiren:

«Køene var laget som hyller langs veggene og i midten, så tett som overhodet mulig. Det var fire køehyller i høyda, plassert uten hensyn til vinduene, og de stengte dermed for det meste av dagslyset. Bredde på hyllene var ca 175 cm og ikke oppdelt pr sengeplass. Fangene lå side om side på tvers av den lange hylla – tett i tett som sild i boks. Halm utgjorde underlaget, sengeklærne bestod vesentlig av fangenes egne uniformsklær. I andre høyda var det sjukerom.

Rundt bygningen var det oppsatt et høgt, solid trådgjerde, forsynt med piggråd. For å hindre at fangene gravde seg ut, gikk gjerdet også djupt ned i jorda. Innhengninga fungerte som oppstillingsplass, luftegard og flukthinder. Den velkjente «Kasparbua» ble tatt til vaktstue for de tyske soldatene. Rundt leiren utenfor gjerdet patruljerte væpna vakter hele døgnet. Dessuten var opplærte schæferhunder brukt i vaktholdet. Disse hadde tilhold i uthuset, men med fri adgang til angrep gjennom en åpning i veggen.

Den store soldatstyrken hold til i Eriksrud, som var bygdas forsamlingshus den gang. Deler av bygningen var rekvirert for tyske offiserer og avløsningsmannskaper på Stavsplassen. Frykt, vedhogst, sult og diaré er ord som dekker mye av døgnetimene til fangene på Tretten. Fangene kokte selv maten sin i en stor vedfyrt kjele som var montert mellom salene i første etasje. Råvarene var det dårligste av det dårlige og satte derfor magen på urimelige utfordringer. Kålrotssuppe var en svært vanlig meny der kort og lang koketid utgjorde variasjonene. Vatn til leiren ble hentet med hest og tankvogn fra stallen på Stav der de bar vannet i bøtter fra springen til tanken. Dette oppdraget var alltid ettertraktet fordi det ga fangene anledning til å ete en håndfull kumjøl når de passerte fjøsgangen. Snart ble også en haug

med møllspiste tørrfiskstranger – beregnet til revemat – et kjærkomment tilskudd til kostholdet.»

Hjelpearbeid og frihet

Da forholdene tillot det, kom hjelpearbeidet i gang. Tretten Sanitetsforening fikk ansvaret for en ordning der fire husstander i bygda hver dag kokte til sammen 100 liter havresuppe som ble delt ut i leiren. Fangene gråt da suppespannene kom til leiren.

Da freden kom, ble piggrådportene åpnet og fangene var fri.

- I sannhet en befriende opplevelse som ingen – heller ikke vi som bare var tilskuere – noen gang vil glemme. Med avværna tyske soldater som tilskuere i bakgrunnen, deltok fangene i frihetsfeiringa sammen med bygda-folket i den grad som helsetilstanden tillot det. I dager og uker pågikk en rørende fredsjubel som både russerne og andre ønsket aldri måtte ta slutt, skriver Johan Kraabøl.

De frie fangene deltok i 17.mai toget under eget flagg. Sigd og hammer var klippet til av ei utslitt militærjakke og fedrelandsmerket var tråkket fast til et rødt klede lånt av Margot Bjerke. Opprop om innsamling til hjelpearbeid fikk god tilslutning. Midlene ble disponert av doktor Hekneby og 17.mai-komiteen. Det ble også arrangert flere festlige tilstelninger med oppvisning av russiske folkedanser.

Transportvansker gjorde at hjemreisen til Sovjet dro ut, men ifølge protokollen til Tretten sanitetsforening var avreisen 20. juni.

- Vi kjenner ikke Tretten-fangenes skjebne. Vi kan håpe at de klarte seg etter hjemkomsten. Men de kan vel dessverre ha delt skjebne med de mange som ble sendt til Stalins arbeidsleirer. Det blir spekulasjoner. Men vi vet at Stalin så på krigsfanger som forrædere, de skulle ha tatt sitt eget liv framfor å la seg ta til fange, sier Erling Nustad.

Fangeleiren på Stavsplassen med en tysk vaktpost til høyre. (Foto: Gunnar Ødegård).

Rettelser fra "I gamle fotefar 2015"

Vi har noen korrigeringer og presiseringer fra fjorårets utgave av «I gamle fotefar»:

På side 20 er det bilde av Solveig Johnsgaard der det står at hun er 40 år gammel. Det riktige skal være 20 år.

På side 23 i først spalte under mellomtittelen «Motstandsfolk og «Dette er London», står det at «Erik var en spontan og oppvakt gutt. I 1945 gikk han til naboen, Ågot Lie.» Det riktige skal være Agnes Lie.

På side 32 under mellomtittelen «Solvang skole» står Gudbrand Skjønberg som medlem av byggekomiteen. Det riktige skal være Gunerius.

På side 39 er det bilde fra 50-års jubileet for Tretten Sanitetsforening. Der mangler det ett navn. Her er bildet på nytt med fullstendig navneliste.

Fra 50-års jubileet til foreningen, 8.mai 1965 på Tretten samfunnshus.

*Foran fra venstre Helene Myraker, Kristine Kløvahaugen, Aslaug Skogli, Marthe Botterud (leder), Gudveig Fonstad, **Lina Grønlund**, Hulda Skogli.*

Bak fra venstre: Ragnhild Sandbakken, Ruth Blomberg, Elbjørg Blomberg, Ruth Nustad, Agnes Hekneby, Martha Skjellhaugen, Randi Granli.